

**DİONİS TANASOĞLU'NUN
UZUN KERVAN ADLI ROMANININ
SÖZ VARLIĞI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Hilal KÖROĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

Şubat, 2022

Afyonkarahisar

T. C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİONİS TANASOĞLU'NUN UZUN KERVAN ADLI
ROMANININ SÖZ VARLIĞI YÖNÜNDEN
İNCELENMESİ

Hazırlayan
Hilal KÖROĞLU

Danışman
Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Dionis Tanasođlu’nun Uzun Kervan Adlı Romanının Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/02/2022

İmza

Hilal KÖROĞLU

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Hilal KÖROĞLU
	Numarası	180678107
	Anabilim Dalı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Programı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Dionis Tanasoğlu'nun Uzun Kervan Romanının Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	16.02.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	10.30	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

DİONİS TANASOĞLU'NUN UZUN KERVAN ADLI ROMANININ SÖZ VARLIĞI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Hilal KÖROĞLU

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Şubat, 2022

Danışman: Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

Bir millet için en önemli değer, dilidir. Topluluklar dilleriyle millet olarak tanımlanırlar. Milletler, destanlar, masallar, romanlar, öyküler gibi birçok malzemeyi dilleri sayesinde korur ve nesilden nesile taşırlar. Söz varlığı ise bu dil malzemelerinden yola çıkarak bir milletin düşünce yapısını, yaşayış biçimini, inancını, geleneğini vb. birçok yönünü ortaya koyar.

Gagauz Türkçesi Oğuz grubu Türk dillerindedir. Gagauzlar birçok zorluk yaşamış olsalar da dillerini ve o dilin malzemelerini kaybetmemişler, günümüze kadar getirmeyi başarmışlardır. Gagauz yazılı edebiyatının, -çok genç olmasına rağmen- değerli yazılı dil malzemeleri vardır. Çalışmada, bu yazılı dil malzemelerinden biri olan ve Gagauzların ilk romanı olarak kabul edilen *Uzun Kervan*, adlar, atasözleri, deyimler, kalıp sözler yönünden incelenmiş ve tematik olarak sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkçesi, Söz Varlığı, Uzun Kervan, Dionis Tanasoğlu.

ABSTRACT

STUDY VOCABULARY OF DIONIS TANASOGLU’S “UZUN KERVAN”

Hilal KÖROĞLU

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT of CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES

February, 2022

Advisor: Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

The most important value for a nation is its language. Communities are defined as nations by their language. Nations preserve many materials such as epics, fairy tales, novels and stories, thanks to their language and as well carry them from generation to generation. As for vocabulary, based on these language materials, sets forth many things such as a nation’s mentality, way of life, belief and tradition etc.

Gagauz Turkish is one of Turkish languages of the Oghuz group. Although the Gagauz people experienced many difficulties, they did not lose their language and the materials of that language, managing to bring it up to the present day. Despite the fact that the Gagauz’s written literature is younger, they have valuable written language materials. In this study, Uzun Kervan, which is one of these written language materials and acknowledged first novel of Gagauz, was examined in terms of nouns, proverbs, idioms, stereotypes and was classified as a thematic.

Keywords: Gagauz Turkish, Vocabulary, Uzun Kervan, Dionis Tanasoglu.

ÖN SÖZ

Dil, bir topluluğu millet olarak tanımlayan, onları millet olarak bir arada tutan en önemli ve en çok sahip çıkılması gereken değerdir. Gagauzlar, tarihte birçok zorlukla karşılaşmışlar fakat bu zorluklarla başa çıkmış ve günümüze kadar kimliklerini ve dillerini koruyabilmişlerdir.

Gagauzların zengin sözlü edebiyatlarının yanı sıra değerli eserlere sahip genç bir yazılı edebiyatı vardır. Dillerini korumayı başarmış olan Gagauzlar, zengin ve değerli dil malzemelerini de koruyabilmiş ve günümüze kadar getirebilmişlerdir. Bir dili her bakımdan inceleyebilmenin en önemli yolu bu dil malzemelerinden geçmektedir çünkü bir dile ait sözlü ya da yazılı her kaynak, bize o dilin yapısının yanında kültürleri, inançları, değerleri vb. hakkında da bilgi vermektedir. Biz de çalışmamızda Gagauzlar için önemli bir yeri olan *Uzun Kervan* romanının söz varlığını inceleyerek Gagauz Türkçesinin zenginliğini ortaya koymayı ve Gagauz Türkçesi üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlamayı amaçladık.

Tezin konusunu seçerken de üzerinde çalışırken de desteğini esirgemeyen ve bana çalışmalarında yol gösteren, beni yönlendiren hocam Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ'a sonsuz teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim. Bu aşamaya gelmemde büyük katkıları olan aileme, lisans ve yüksek lisansta ders aldığım hocalarıma ise teşekkürlerimi sunmak isterim.

Hilal KÖROĞLU

2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	i
ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GAGAUZLAR VE GAGAUZ EDEBİYATI

1. GAGAUZLAR	3
2. GAGAUZ EDEBİYATI	7

İKİNCİ BÖLÜM

DİONİS TANASOĞLU'NUN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. DİONİS TANASOĞLU'NUN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	11
2. DİONİS TANASOĞLU'NUN ESERLERİ	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI.....	16
2. GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİONİS TANASOĞLU'NUN UZUN KERVAN ROMANINDA SÖZ VARLIĞI

1. KAVRAM ANLAMLARINA GÖRE ADLAR.....	21
1.1. EVREN VE ZAMAN İLE İLGİLİ ADLAR	23
1.1.1. Dünya ve Gökyüzü ile İlgili Adlar	23
1.1.2. Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar	24
1.1.3. Hava Olayları ile İlgili Adlar	26
1.1.4. Zaman İle İlgili Adlar	27
1.1.5. Maden Adları	28
1.2. BİTKİ ADLARI	29
1.2.1. Genel Adlar	30
1.2.2. Yabani Bitkiler.....	30
1.2.3. Ağaçlar.....	30
1.2.4. Çiçekler.....	30
1.2.5. Meyveler	30
1.2.6. Sebzeler.....	31

1.3. HAYVAN ADLARI.....	31
1.3.1. Genel Adlar	33
1.3.2. Yabani Hayvanlar.....	33
1.3.3. Kümes Hayvanları.....	33
1.3.4. Evcil Hayvanlar	33
1.3.5. Büyükbaş Hayvanlar	33
1.3.6. Kuşlar	33
1.3.7. Balıklar	34
1.3.8. Böcekler, Sürüngenler ve Diğerleri.....	34
1.4. İNSAN VÜCUDU, İNSAN ÖMRÜ VE İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ ADLAR	34
1.4.1. İnsan Vücudu ile İlgili Adlar	34
1.4.2. Doğum, Hayat ve Hayatın Çağları ile İlgili Adlar	35
1.4.3. Aile, Akrabalık ve Evlilik ile İlgili Adlar.....	36
1.4.4. Toplumsal İlişki İle İlgili Adlar	38
1.4.5. Hastalıklar ve Ezca ile İlgili Adlar	39
1.5. MADDİ KÜLTÜR İLE İLGİLİ ADLAR.....	40
1.5.1. Besin Adları.....	40
1.5.1.1. Yiyecek Adları.....	41
1.5.1.2. İçecek Adları.....	41
1.5.2. Giyim, Süs ve Takı Adları.....	42
1.5.2.1. Giyim Adları.....	44
1.5.2.2. Süs ve Takı Adları	44
1.5.3. Ev ve Eve Ait Yapılar	45
1.5.4. Eşya ve Araç Gereç Adları	46
1.5.5. Taşıt Adları	48
1.5.6. Şehir, Kasaba ve Yerleşim Adları	49
1.5.7. Ticaret, İş, Mal Mülk, Para ile İlgili Adlar	51
1.5.8. Meslek Adları.....	52
1.5.9. Tarım ve Tarım Araçları ile İlgili Adlar	55
1.5.10. Ölçü Birimleri ile İlgili Adlar	56
1.5.11. İletişim Araçları ile İlgili Adlar	57
1.5.12. Edebiyat ile İlgili Adlar	57
1.5.12.1. Sözlü Edebiyat.....	58
1.5.12.2. Yazılı Edebiyat	58
1.5.13. Eğitim ile İlgili Adlar.....	59
1.5.14. Bilim ve Teknik ile İlgili Adlar	60
1.5.15. Sanatlar ile İlgili Adlar	61
1.5.15.1. Müzik ve Enstrüman Adları	62
1.5.15.2. Heykel, Resim ve Dans Türleri	62
1.5.16. Spor ve Oyun Adları	62
1.5.17. Yol ve Yolculuk ile İlgili Adlar	63
1.5.18. Ordu ve Savaş ile İlgili Adlar	64
1.5.19. Av ve Avcılık ile İlgili Adlar	66
1.5.20. Ateş ve Ateşle İlgili Adlar	66
1.5.21. Hukuk ve Yasama ile İlgili Adlar.....	68
1.5.22. Toplum ve Hükümet ile İlgili Adlar.....	69
1.5.23. Dil Bilgisi ve Yazma Sanatı ile İlgili Adlar.....	71
1.6. MANEVİ KÜLTÜR İLE İLGİLİ ADLAR	72
1.6.1. Dinler ve Dinî Terimler	72
1.6.2. Mitoloji	74

1.6.3. Düşünce, İrade ve Hareket ile İlgili Adlar	76
1.6.4. Duygu Adları.....	77
1.6.5. Soyut Adlar	78
1.6.6. Değerler, Erdemler ve Kusurlar ile İlgili Adlar	79
1.6.7. Kişi Adları	81
1.6.7.1. Gerçek Kişileri Temsil Eden Adlar	82
1.6.7.2. Tarihî Kişi Adları	83
1.6.7.3. Edebiyat, Bilim vb. Alanlarda Tanınmış Kişi Adları	84
1.6.8. Millet, Soy ve Boy Adları	85
1.6.8.1. Millet Adları	85
1.6.8.2. Soy, Boy ve Damga Adları.....	86
1.6.9. Dil Adları.....	87
1.6.10. Kıt'a, Devlet, Ülke, Şehir, Yer, Irmak vb. Adlar.....	87
1.6.10.1. Kıt'a, Devlet ve Ülke Adları.....	88
1.6.10.2. Şehir, Kasaba, Köy, İlçe, Meydan, Bölge ve Yer Adları	89
1.6.10.3. Yaylak, Dere, Liman Adları	91
1.6.11. Unvanlar	92
1.6.12. Yön Adları.....	93
1.6.12.1. Coğrafi Yön Adları.....	93
1.6.12.2. Yer-Yön Adları.....	94
1.6.13. Kavram Adları.....	94
1.6.14. Renk Adları.....	96
1.6.15. Sayı Adları.....	97
1.7. DEYİMLER	98
1.8. ATASÖZLERİ	136
1.9. BİLMECELER	137
1.10. KALIP SÖZLER	137
1.10.1. Hakaret İçin Kullanılan Kalıp Sözler	138
1.10.2. Dua ve Beddua İçin Kullanılan Kalıp Sözler	138
1.10.3. Diğer Kalıp Sözler	140
SONUÇ	141
KAYNAKÇA.....	143

KISALTMALAR

- Akt.** : Aktaran
Ar. : Arapça
ask. : Askerlik
b.t. : Belirtilmeyen Tarih
Çev. : Çevirmen
DS : Derleme Sözlüğü
Far. : Farsça
mec. : mecazî
mim. : mimarlık
Rus. : Rusça
T. : Türkçe
vb. : Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd. : Ve devamı, ve diğerleri

GİRİŞ

1. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE ÇALIŞMANIN AMACI

Gagauzcanın söz varlığını incelemek, Gagauz dilinin var olması ve korunması bakımından önemlidir. Ancak Gagauz Türkçesinin söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalar diğer Türk lehçelerinin söz varlığı üzerine yapılan çalışmalara oranla daha azdır. Çalışmamız ise *Uzun Kervan* romanının söz varlığını inceleyerek Gagauzcanın söz varlığına ait çalışmaların genişletilmesini amaçlamaktadır.

Çalışmada incelenen baskı, *Uzun Kervan*'ın 2009 yılına ait baskısıdır. Bu baskıda “Uzak Dedeler”, “Yakın Dedeler”, “Basarabalı gagouzlar” olmak üzere 3 ana başlık ve bunların alt başlıkları bulunmaktadır.

Çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Gagauzlar ve Gagauz edebiyatı hakkında; ikinci bölümde yazar Dionis Tanasoğlu'nun hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında; üçüncü bölümde Gagauzcanın söz varlığı ve söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmanın esas bölümü olan dördüncü kısımda ise romanın söz varlığı incelenmiştir. Çalışmamız, adların hangi tematik anlamlarda kullanıldığını belirtmek ve Gagauz Türkçesinin zenginliğini ortaya koymak için sadece adlar, deyimler, atasözleri, bilmeceler ve kalıp sözlerle sınırlandırılmıştır. Romanda geçen adlar, konulara ayrılarak (tematik biçimde) ele alınmıştır. Konu (tema) kategorilerinin belirlenmesi aşamasında N. Özakdağ'ın (2019) *Valentin Moşkov: Besarabya Gagauzlarının Ağızları (Söz Varlığı)* adlı kitabından, M. Özşahin'in (2011) doktora tezi olan *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*'dan, M. M. Kaya'nın (2018) yüksek lisans tezi olan *Gagauz Türkçesinin “Ana Sözü” Gazatesindeki Söz Varlığı (2012-2016)*'ndan, yönlerle ilgili adların sınıflandırılmasında ise Ö. Ayazlı'nın (2019) *Eski Türk Yazıtlarında Geçen Yer-Yön Adlarının Sarı Uygurcadaki Durumu* adlı makalesinden yararlanılmıştır. Her başlığın altında konuyla ilgili genel bilgiler verilmiş ve o başlığa ait olan adlar alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Uzun Kervan'ın söz varlığında tespit edilen adlar, romanda geçen anlamlarıyla verilmiştir. Eğer bir ad birden fazla anlamda kullanılmışsa anlamına göre kategorisine dâhil edilmiştir. Birden fazla anlama sahip olan ve aynı kategoriye alınan sözcüklerin anlamları ise numaralandırılarak verilmiştir. Romandaki sözcüklerin anlamlandırılmasında P. Çebotar ve İ. Dron'nun (2002) *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük*'üne, E. Mustafayev ve V.G. Şçerbinin'in (1996) *Büyük Rusça-Türkçe*

Sözlük'üne, B. Hünerli'nin (2019) *Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü (İnceleme-Metin)*'ne, N. Özakdağ'ın (2019) *Valentin Moşkov: Besarabya Gagauzlarının Ağzları (Söz Varlığı)*'na başvurulmuştur. Bunların dışında Gagauz sözlüklerinde yer almayan veya anlamı bulunmayan sözcükler için *Türkçe Sözlük*'ten (Akalin vd., 2011), *Derleme Sözlüğü*'nden (DS, 1993) ve M. Özden, L. Doğan, F. S. Bayraktar'ın (2018) birlikte hazırladıkları *Trakya Ağzları Sözlüğü (Cilt I-II)*'den yararlanılmıştır. Deyimlerin anlamları verilirken ise N. Özakdağ'ın, *Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller* (2013) ve *Gagauz Yazı Dilinde Göz İle Kurulmuş Deyimlerin Oğuz Grubu Türk Yazı Dilleri İle Karşılaştırılması* (2018) adlı çalışmalarına başvurulmuştur.

Romanda kimi adlar, birden fazla şekliyle kullanmıştır. D. Tanasoğlu, romanın 2009 baskısının ön sözünde, romanın Latin harflerine aktarılması sırasında hem Gagauz dilini iyi bilmeyen kişilerin aktarmasından hem de ä, ă, â gibi harfleri kullanamamalarından dolayı metinde dil yanlışlıkları olduğunu ve bu durumun okumayı zorlaştırdığını dile getirmiştir (Tanasoğlu, 2009: 1). Kimi adların birden fazla şekilde kullanılmasının bu durumdan kaynaklanmış olma ihtimali vardır. Bu gibi durumlarda adlar sıralanırken önce Gagauz Türkçesi yazı dilindeki şekli ardından da diğer şekiller verilmiştir: *aşaa/ aşığa, maalä/ mahale, maasul/ mahsul, özengi/ özenge, tüü/ tüy* vd. Kimi sözcüklerin hem Gagauz Türkçesi yazı dilinde hem de ağızlarda kullanıldığı şekillerine rastlanmaktadır. Bu sözcüklerin sıralamasında da önce yazı dilindeki şekli ardından ağızlarda kullanılan şekli alfabetik sıraya göre verilmiştir: *boynu/ boyun, pınar/ punar, bilezik/ blezik, bıçak/ buçak* vd. Bunun dışında kimi adların hem birleşik hem ayrı yazılmış şekilleri de romanda geçmektedir. Bu sözcüklerin Gagauz Türkçesinin yazım kuralları dâhilinde olan, Gagauz yazı dilinde kullanılan şekli önce verilmiştir: *er altı/eraltı, saa yayı/ saayayı* vd.

BİRİNCİ BÖLÜM

GAGAUZLAR VE GAGAUZ EDEBİYATI

1. GAGAUZLAR

‘Gagauz’ kavramı resmî olarak ilk defa 1817’de yapılan nüfus sayımında kullanılır. Fakat Gagauzlardan bir ulus olarak ilk kez bahsedilmesi ve gündeme gelmesi 1837’de ünlü Rus yazarı Tolstoy ile olur (Köksal, 2014: 55).

Gagauzların kökeni ve adlarıyla ilgili araştırmacıların farklı görüşleri vardır (Manov, 1938’den akt. Acaroğlu, 2001: 33-39; Güngör ve M. Argunşah, 1998: 16-26; Zayonçkovski, 1974’ten akt. Hünerli, 2018; Gubolo, 1967’den akt. Hünerli, 2018; Ciachir, 1934’ten akt. Güngör, 1998: 1-16; 21-32; Özakdağ, 2013: 5-12). Bu farklı görüşler, Gagauzların Ortodoks Hristiyan inancına sahip bir topluluk olmasıyla doğrudan ilgilidir. Oysaki farklı inanca sahip geçmişte ve hâlihazırda pek çok Türk topluluğu vardır. Bu nedenle Gagauzların etnik kökeni üzerine oldukça farklı hipotezler sunulduğu görülmektedir (Hünerli, 2019: 4).

Gagauzlar, Oğuz koluna mensup Türk topluluğudur. Oğuzlar iç savaşlar, baskılar gibi nedenler sonucunda üç kısma ayrıldı: Biri Selçukluların arkasında Küçük Asya’ya (Anadolu) gitti; diğeri yerinde kaldı ve İslâmiyeti kabul ettikten sonra Türkmenlerin temelini oluşturdu. İslâmiyeti kabul etmeyi reddeden üçüncü grup Balkanlar’a hareket etti. Bu grubun içinde Gagauzların ataları da vardı (Angeli, akt. Hünerli, 2018: 17).

Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlar’a ve Orta Avrupa’ya yönelen Türk boyları içinde en önemlilerinden biri Oğuzlardır. Oğuzlar, bu sahada Oğuz adının kısaltmış şekliyle *Uzlar* veya Rus kaynaklarında Türk adının yazılışıyla ortaya çıkan *Torklar* biçiminde anılmıştır (Özkan, 2017: 20).

Kıpçak baskısı sebebiyle ileri hareketlerine devam eden Oğuzlar, Rus ülkesini rahatsız etmeye başlamışlar ve Rus knezlerinin ortak hareketleri sonucu 1060 yılında daha da batıya, Tuna istikametine doğru ilerleyerek 1064 yılında Tuna’yı geçmişlerdir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 28). Tunayı geçip Bizans’ın Balkan sahasına saldırmışlar fakat bu saldırı Uzlara çok pahalıya mal olmuştur. Bizans, hizmetine aldığı Peçeneklerle birlikte Uzları kitleler hâlinde katletmiştir. Geri kalanların bir kısmı ise soğuktan ve açlıktan kırılmıştır (Kurat, 1992: 66-67).

A. Manov, soğuk, açlık, veba gibi felâketlerden kurtulan Uzların bir bölümünün Bizans uyruğuna geçmeyi kabul ettiğini, başka bir bölümünün geri dönerek Rus sınırları üzerinde yerleştiğini ancak 1080 yılında Rus Prensi Vladimir Monomah'ın bunları tümüyle yok etmesinden dolayı Uzların siyasal egemenliklerini sonsuza dek yitirdiklerini, Deli-orman bölgesinde yaşayan İlk-Bulgarlar (Proto-Bulgarlar), Peçenekler ve çeşitli Türk kavimleri arasına serpildiklerini söylemiştir (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 7).

Bizans idaresi altına giren Uzların bir bölümü Bizans İmparatorluğu'nun Türk kitlelerden oluşturduğu "Türkopol" adı verilen askerî kıtalarda, Bizans ülkesinin savunmasında kullanılmıştır. Bunların en bilineni 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Selçuklulara karşı Bizans ordusunda bulunan Türk askerleridir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 29). Bunlardan hariç Ruslara sığınan Uz grubu ise Kiev Rusya'sının güney sınırlarında bulunan topraklara geri dönmüş ve bu toprakları bir süre Kumanlara karşı savunduktan sonra zaman içinde Slavlar arasında asimile olmuşlardır (Rasonyi, 1971: 132).

Daha önce Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk kavimleri; Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar tarafından mekân tutulan Balkanlar'a, 13. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus ile gelen Türkler de yerleştiler (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 30)

Hülegü, 1258'de Selçuklu ülkesini ikiye bölerek II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan arasında pay etmiştir ve bu paylaşımın ardından iki kardeş hükümdarın arası açılmış ve aralarında savaş başlamıştır. Yenilen Keykâvus, 1261'de ailesi ve yakınlarıyla Bizans İmparatoru Mihail Paleolog'a iltica etmiştir (Özkan, 2017: 21).

H. Güngör ve M. Argunşah, Selçuknâme'den aktardıkları bilgide, Bizans İmparatoruna sığınan II. İzzeddin Keykâvus'un, imparatora giderek Türk taifesi olduklarını, sürekli şehirde durmayacaklarını, dışarıda onlar için yer ve yurt olursa Anadolu'daki kendilerine bağlı Türk evlerini getirip orada yaylayıp kışlayacaklarını söyleyerek imparatorun yer istediğini ve Tırnova'daki Bulgar çarı Konstantin Tikh'in emellerine karşı koymak ve Bulgar sınırını güvence altına almak için Selçuk Türklerinden faydalanmayı düşünen imparatorun ise onlara Dobruca ilini verdiğini söylemişlerdir. Selçuklu Türklerinin Dobruca mntikasına yerleşmeleri daha önce bu

bölgede mevcut olan Türk varlığını güçlendirmiştir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 30-31)

Peçenek, Oğuz, Kıpçak ve Selçuklu Türkleri tarafından tamamen Türk bölgesi haline getirilmiş olan Dobruca bir devletin kurulabilmesi için en uygun mıntıka idi. Zira Bizans çok zayıf, Altın Ordu çok uzaktaydı ve her iki devlet de bölgeyi kontrol edemiyordu (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 32-33)

Dobruca'daki Hristiyan Türkler, 1365 yılında bir devlet kurmuştur. Bu devletin sınırları Tuna deltasından Emine Burnu'na kadar uzanmaktadır. Devletin kurucusu bir Kuman adı taşıyan Balık, ilk başkent ise Kalliakra'dır. 1368'de başkent Varna olmuş; Balık'tan sonra da devletin başına Dobrotiç geçmiştir (Özkan, 2017: 22). Dobrotiç'in hükümdarlığı döneminde devlet güçlenmiştir. Önceleri Küçük İskit Yurdu denilen Karvuna Yurdu'na, Dobrotiç Yurdu denilmeye başlanmıştır. Daha sonra Türk yazarların Dobruca dediği bu yurdun adı hükümdar Dobrotiç'ten alınmıştır (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 24)

Oğuz devleti, 1389'da Sultan I. Beyazid'in akınlarını durduramayıp onun yönetimi altına girmek zorunda kalmıştır. Oğuz devletinin Osmanlıların eline geçmesinden sonra, Gagauzların ve İlk-Bulgarların bir bölümü İslamı kabul etmiştir. Öteki bölüm ise Türklere karşı Müslüman görünerek Hristiyanlıklarını koruyabilmişlerdir. Giysi, dil, görünüş gibi yönlerden Türklere ayrılıkları olmadığı için dinlerini gizlemekte zorluk çekmemişlerdir (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 25)

Karadeniz'in kıyı şeridinde yaşayan "Asıl Gagauzlar" veya "Deniz Gagauzları" adı verilen Gagauzlar, Rumların etkisi altında kalmış ve Rum okullarında eğitim görmüş olan Rum papazları tarafından temsil edilmişlerdir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 35). A. Manov, Gagauzların, Türk yönetimi altında yaşarken, her dönemde dinlerine sıkıca sarıldıklarını, Rum klisesinin ruhani yönetiminde bulunmalarına karşın, Rumlarca özümlemediklerini söylemiştir. Fakat Rum okullarına gitme ve Rum terbiyesi ile yetişmenin çok ileri gittiğini, Rum çıkarlarını savunma gerektiğinde en ön safta Gagauzların bulunduğunu dile getirmiştir (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 39).

Osmanlı Devleti'nde merkezî otoritenin zaafa düşmesi, 18. yüzyılın başlarında şiddetlenen Ortodoks Bulgar kilisesi yöneticilerinin dinî baskıları, ekonomik ve sosyal

istikrarsızlık gibi nedenler sonucu Kuzeydoğu Bulgaristan'dan ayrılmaya zorlanan Balkan halklarından bazı aileler ve bir grup Gagauz, şartlar nedeniye Polonya'ya yerleşemeyeceklerini anlayınca Bucak'a yerleşmeye karar vermiştir (Özkan, 2017: 23).

Osmanlı-Rus savaşlarının başlamasına değin yüzyıllardır Dobruca'da denize yakın coğrafyalarda yaşamış olan Gagauzların, 1780'lerde ilk göç hareketleri başlamıştır. Dobruca'dan çok zor şartlar altında Basarabiya'ya yerleşmeye başlayan Gagauz Türklerinin göçleri 1828 yılına kadar devam etmiştir (Karanfil, 2013: 110).

1818'lerde Basarabiya, Rus Çarlığı'nın toprağı haline gelmiştir. Bu dönemlerde yoksul olan ve köylerde ağır hayat koşullarında yaşayan Gagauzlar, yüzyıllar boyunca dillerini korumuş ve kullanmışlardır (Karanfil, 2013: 110).

Rusların ekonomik baskısı ve ırkçı politikaları Gagauzları eziyor ve yok ediyordu. 1906 yılında Komrat başta olmak üzere Gagauzlar çarlığa karşı ayaklandılar. Mitingler ve gösteriler yaparak zengin toprak sahiplerinin topraklarının kendilerine paylaşılmasını istediler. Silahlı Gagauz birlikleri Rus askerlerini etkisiz hale getirerek Komrat'ta 6 Ocak 1906'da Gagauz devletini kurduklarını ilan ettiler fakat 10 gün geçmeden Rus orduları bu devleti ortadan kaldırdı (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 40).

Daha sonraları, 1918'te Gagauzlar, Romanya Krallığı'nın egemenliği altına girdiler ve bu durum 1944 yılına kadar sürdü. Gagauzların süratle Romen dilini öğrenmeleri amacıyla sokaklarda dahi Gagauzca konuşmak yasaklanmıştı, bu yasağa uymayanlara ceza veriliyordu. Eğitim-öğretimin dili de bütünüyle Romence olmuştu. Gagauzca sadece evde konuşulan dil haline gelmişti (Karanfil, 2013: 111).

1940-41 yıllarında Sovyet idaresine giren Gagauzlar, 1941-44 yıllarında Romenlerin hâkimiyeti altında kalmış, 1944 yılından sonra ise tekrar Sovyet idaresi altında yaşamaya devam etmişlerdir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 42).

Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde iktidarı ele almasıyla başlayan açıklık ve yeniden kurma faaliyetleri sırasında bütün demirperde ülkelerinde olduğu gibi Gagauzlar arasında da bir silkinme hareketi başlamıştır. 1987 yılında Komrat'ta *Gagauz Halkı* adlı bir teşkilat kurulmuştur (Özkan, 2017: 26). Bu teşkilat, Gagauzların millî bilinçlerinin uyandırılması yönünde çalışmalar yapmış ve 12 Kasım 1989'da özerkliğini ilan edilmesinde yönlendirici olmuştur (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 43).

Bu geçiş sürecinde Moldova Halk Cephesi'nin baskısıyla ülkede, Moldovancanın resmî dil olması, Lâtin alfabesine geçilmesi, devlet memurlarına

Moldovanca dil bilme zorunluluğu getirilmesi gibi kanunlar çıkarılmıştır, bu durum Moldovan olmayanları son derece rahatsız etmiştir. Bu gerginlik ortamında ise Gagauzların özerklik bildirgesi de toprak bütünlüğünü tehdit ettiği gerekçesiyle reddedilmiştir (Özkan, 2017: 26)

Gagauz aydınlarının öncülüğü ile 20 Ağustos 1990'da Komrat'ta Gagauz Cumhuriyeti'nin ilân edilmesi, ardından 26 Ekim 1990'da ilk genel seçimlerin yapılması ve başkanlığa Stepan Topal'ın seçilmesi Kişinev'deki Moldova yönetimini son derece rahatsız etmiştir. Başbakan Mircae Druc, bu gelişmeleri durdurmak için 50 bin gönüllüyü Kişinev'e göndermiş fakat Sovyet İçişleri Bakanlığı'nın devreye girmesiyle bir felaket önlenmiştir (Özkan, 2017: 26).

Moldova 27 Ağustos 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1994 yılının ortalarında ise Moldova Cumhuriyeti Gagauz Yeri'nin idarî yetkisini Gagauz halkına devretme kararı almıştır. 23 Aralık'a kadar görüşmeler sürmüştür. Bu süreçte bazı Moldovalı milletvekilleri, Gagauz Yeri terimine, etnik grupları da hareketlendireceği düşüncesiyle karşı çıkmışlardır. Bazı aşırı milliyetçi Moldovalı milletvekilleri ise "Gagauz Millî Azınlığın Statüsü Hakkında Kanun" adı altında Gagauzlara sadece kültür alanında özerkliğin sağlandığı bir teklif sunmuşlardır. Bunun üzerine Türkiye'nin de devreye girmesiyle Gagauzlar, Moldova Cumhuriyeti'nin tanıdığı sınırlar çerçevesinde kısıtlı bir politik özerkliği kabul etmişlerdir. Moldova Anayasası'na eklenen bir maddeyle Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti tanınmış ve "Gagauz Yeri'nin Özel Statüsü Hakkında Kanun Tasarısı" 23 Aralık 1994'te parlamentoda kabul edilmiştir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 44-46)

Gagauzlar bugün başta Moldova olmak üzere Ukrayna, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Litvanya, Estonya, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Brezilya ve Türkiye gibi birçok ülkede dağınık olarak yaşamaktadır (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 11).

2. GAGAUZ EDEBİYATI

Edebiyat, sadece sıradan duygulardan oluşan türleri değil, bir milletin tarihinden, kültüründen, değerlerinden, inançlarından, yaşanmışlıklarından oluşan türleri de içerisinde barındırmaktadır. Gagauzlar da birçok şeyi içerisinde barındıran bu edebiyat ürünleriyle kültürel ve dilsel varlıklarını koruyabilmişlerdir.

Gagauzlar 20. yüzyılın başlarına kadar yazılı bir edebiyat meydana getirememişlerdir ancak çok zengin bir sözlü edebiyata sahiplerdir. Millî varlığın devamını temin eden ana dili bu sözlü edebiyat sayesinde yaşayabilmiş ve Gagauz Türklerinin millî kimliğini asırlar ötesine taşıyabilmiştir (H. Arğunşah, 2007: 89).

Bilindiği üzere çağdaş Gagauz edebiyatı günümüz Türk edebiyatları içerisinde en genç olanıdır. H. Arğunşah, genç bir edebiyata sahip olan Gagauzların edebiyatının gecikmesini, nüfusun azlığı sebebiyle aydınlarının çok olmaması, maddi imkânsızlıklardan dolayı fazla yayın yapamamaları, Gagauzların siyasî bir birlik oluşturamamaları, buldukları siyasî toplulukların dilini ve alfabesini kullanmak zorunda kalmaları, nüfuslarının azlığı ve bu nedenden dolayı aydınlarının da az olması, eğitimde Gagauz dilinin kullanılmaması ve aydınların ana dile olan ilgisinin azalması sonucunda da ana dilin edebî dil işlekliliğini kazanamaması gibi nedenlere bağlamış ve yazılı edebiyatın gecikmesinin en önemli nedenini Gagauzlara özgü bir alfabelerinin olmaması olarak ifade etmiştir (H. Arğunşah, 2007: 98-99).

Gagauz yazılı edebiyatının gelişmesi için birçok Gagauz aydını çaba göstermiştir. Bunların başında Mihail Çakir gelmektedir. Çakir, daha 1904 yılında Gagauz Türkçesiyle *Viata Besarabiei* adlı ilk gazeteyi çıkarmış ve bu dilin bir edebî dil haline gelmesi için ilk meş'aleyi yakmıştır (Güngör ve M. Arğunşah, 1998: 67). Böylece Gagauz Türkçesini Gagauzların hayatında daha önemli bir yere oturtmuş ve Gagauz edebiyatının da temellerini atmıştır (Özkan, 1999: 207).

H. Arğunşah, Gagauzların 1957 yılına kadar Rusça, Rumence, Bulgarca ve Rumca olan dinî metinler aracılığıyla yazılı kültürle karşılaştıklarını, Türkçe yazılı eserlere ise Anadolu Hristiyanları Karamanlıların Grek harfleriyle yazılmış dinî metinleriyle ulaştıklarını dile getirmiştir. Ancak 1957 yılına kadar Gagauz Türkçesiyle hiçbir şeyin yazılmadığını söylemenin doğru olmadığı görüşünü de belirtmiştir. Bu görüşünü Gagauz Türkçesiyle yazılmış ilk eser ve dua kitabı olan *Psaltır* ile destekler, bunların yanı sıra Aristofanes'in komedilerinin, Puşkin'in *Kış Yolu*, *Kahırsız Kuşcaaz* ve *Kış Gecesi* adlı şiirlerinin Gagauz Türkçesine tercüme edildiğini de eklemiştir (H. Arğunşah, 2007: 96).

1957 yılında Kiril alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte Gagauzların çağdaş edebiyatı da gelişmeye başlamıştır. Ancak 1957'de alfabeyle birlikte oluşmaya başlayan yeni Gagauz Edebiyatını Sovyetlerin propagandasının işgal ettiği, çıkan şiir veya hikâye

kitaplarının çok ciddi bir sansürden geçtiği, basına verilen kitapların, Lenin, Stalin, Kolhoz, Sovyetler Birliği, onun verdiği *lokomotif* olması gerektiğini, *lokomotif* olmazsa kitabın geri çevrileceği, kitaplarının çıkmasını isteyen yazarların ise bunu yapmak zorunda kaldıkları bilinmektedir (Karanfil, 2014: 899).

Çağdaş Gagauz edebiyatı özellikle şiir alanında yoğunlaşmış ve gelişmeye devam etmiştir. Gagauz şairleri, şiiri, içinde yaşadıkları topluma, tarihe, doğup büyüdüğü yerlere, mahallî gelenek ve sosyal değerlere duydukları ilgi ve sevgiyi anlattıkları bir vasıta olarak görmektedir. Şairler, sevgiye ve sevgiliye duydukları aşkı bütün güzelliğiyle dile getirirler fakat bu sevgi sadece sevgiliye duyulan sevgi, aşk değil, aynı zamanda anneye, ana diline, aile ocağına, yurt topraklarına duyulan sevgi ve özlemdir. Bunun yanı sıra Gagauz şiirinde özlem, baba ocağı, halkın çektiği sıkıntılar, sisteme, liderlere, partiye övgü, vatanseverlik, eşitlik, eski gelenek, vatan, tabiat, toprak, Bucak'ın kaderi, sosyal hayat, tarih vb. konular da görülmektedir (Özakdağ, 2012: 33).

Çağdaş Gagauz edebiyatı, şiir alanında yoğunlaşmış olsa da diğer türlerde de eserler vermiştir. Bu türlerden biri olan hikâyeye sade bir dille yazılmaktadır ve hikâyelerde mitoloji, masal tarzı ve masal dili hissedilmektedir. Lakin Gagauz yazılı edebiyatında hikâyeye az gelişmiş bir edebiyat türüdür (Karanfil, 2014: 899). N. Özkan, Gagauz dilinde hikâyeye için *annatmak* ifadesinin kullanıldığını söylemiştir ve bu *annatmakların* büyük çoğunluğunda çocukluk, gençlik hâtıralarının ve sıradan Gagauz insanının günlük hayatından çarpıcı sahnelerin verildiğini, gelenekler, efsane, masal ve fıkraların da bu tür eserlerde görülen diğer konulardan olduğunu dile getirmiştir (Özkan, 2017: 434).

Çağdaş Gagauz edebiyatında, Nikolay Baboğlu, Dimitri Karaçoban, Stepan Bulgar, Petri Çepotar, Nikolay Tanasoğlu, Ekatarina Ganeva, Anku Boeva, Saveliy Ekonomov gibi bazı değerli isimler hikâyeye türüne katkı sağlamıştır. Ancak buna rağmen G. Karanfil, hikâyeye türünün şiirin gerisinde kaldığını dile getirmiştir. Hikâyeye türünün gelişmesi için Pelageya Filioğlu, Mariya Köse, Viktor Kopuşçu gibi genç isimlere umut bağladıklarını ve hikâyeye türünün gelecekte daha güçlü olacağına inandıklarını söylemiştir (Karanfil, 2014: 901-902).

Çağdaş Gagauz edebiyatının hikâyelerinden bazıları şunlardır: Nikolay Tanasoğlu, *Bucak Bucak* (1970); Dimitri Karaçoban, *Alçak Saçak Altında* (1966), *Proza* (1986); Stepan Kuruoğlu, *Yollar* (1970); Nikolay Baboğlu, *Legendanın İzi* (1974),

Bucak Ecelleri (1979), *Karanfiller Açtılar Yeniden* (1981), *Bir Öykümüz Var* (Türkiye Türkçesiyle, 1994); Mariya Kuyumcu, *Tohumsuz Tarlada Yaban Gülleri* (1987); Stepan Bulgar, *Can Pazarı* (1980), *Canavar Yortuları* (1990); Anku Boeva'nın *Güllerin Solması* (2018).

Çağdaş Gagauz edebiyatında roman türünde de eserler verilmektedir. Bu türe ait ilk eser Gagauzların ilk romanı olarak da kabul edilen Dionis Tanasoğlu'na ait *Uzun Kervan* (1985)'dir. Bir diğeri *Ana Sözü* gazetesinde tefrika edilmiş, ancak kitaplaşmamış olan *Hacımançunun Çöşmesi* (1994) İvan Vlontir tarafından yazılmıştır (H. Argunşah, 2007: 118). Ayrıca Vlad-Demir Karagançu'nun Bucak toprakları tarihinin trajik sayfalarını anlattığı, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde meydana gelen ve çok iyi hatırladığı olaylara, özellikle 1940-1953 yıllarındaki olaylara değindiği *Acı Pelin Bucak* adlı romanı bulunmaktadır. Bu roman, 2013 yılında *Pelin amar în Bugeac* adıyla Rumen dilinde de yayımlanmıştır. (Özakdağ, 2021: 98). Bu romanları yine Vlad-Demir Karagançu'nun *Zamannardan Avazlar* (2016), Mariya Köse'nin *Bozbey Tamızlı* (2015) ve Mariya Mercanka'nın *Kadem Kaynaa* (2017) adlı romanları izlemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİONİS TANASOĞLU'NUN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. DİONİS TANASOĞLU'NUN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Moldova'nın Kiriet köyünde doğan D. Tanasoğlu (1922-2006), yazar, şair, dramaturg, kompozitör, rejisör, folklorcu, gazeteci, koreograf, pedagog, filolog ve tarihçidir. Gagauz dili ve edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. (Chirli, 2008: 274).

T. Arnaut, D. Tanasoğlu'nun Gagauzların arasında aydın bir şahsiyet olarak tanındığını söylemiştir. Uzun boylu, kır saçlı, güler yüzlü, yakışıklı, emin adımlarla sakin yürüyüşü ile tanınan Deniz Ağa'yı tam bir Oğuz tipinde, Gagauz tabiriyle "esaplı", yani ahlâklı, sözünü bilen bir adam şeklinde tanımlamıştır (Arnaut, 2008: 113).

D. Tanasoğlu'nun edebiyatla dostluğu lise yıllarında başlamıştır. Puşkin, Lermontov, Kırilov, Mayakovskiy gibi yazar ve şairlerin bazı eserlerini Gagauz Türkçesine çevirmiştir. Şiirleri Rusça ve Moldovancaya tercüme edilmiş ve Azerbaycan, Türkmen ve Tatar Türkçelerine aktarılmıştır. Moldova ve Azerbaycan halklarının dostluğuna adanmış olan *Dostluk Melodisi* adlı şiiri Azerbaycan Türkçesine de aktarılmış ve ilgiyle karşılanmıştır (Özkan, 1999: 362). Şair şiirlerini *Çal Türküme* (1966), *Adamın İşleri* (1969), *Hoşluk* (1970) ve *Gençlik Türküleri*'nde toplamıştır (H. Argunşah, 2007: 109).

D. Tanasoğlu'nun şiirlerinin temaları altı grupta toplanabilir. Bunlar: "1. Komünizm, Lenin, partiye ve rejime övgüler; 2. Vatan sevgisi, vatan özlemi, yurtseverlik; 3. Gagauz halkının tarihi mücadelesi; 4. Ana dili; 5. Aşk-Sevgi; 6. Değişik temalarda yazılan şiirler (Chirli, 2008: 277).

Şiirlerinin yanında D. Tanasoğlu çağdaş Gagauz Türk edebiyatında pek çok ilke imza atmıştır; sahnelenen ilk Gagauz piyesi Komrat Kültürevi sahnesinde oynanan *Bucakta Yalın* (1974) eseridir. Bunun dışında yazarın *Oglanın Sevdası* (1981) adlı bir piyesi daha bulunmaktadır (Özkan, 1999: 362).

D. Tanasoğlu sadece edebiyata değil, Gagauz diline de önemli katkılar sağlamıştır. 30 Temmuz 1957 yılında hazırlanan Kiril esaslı Gagauz alfabesini L.A. Pokrovskaya ile birlikte hazırlamış ve bu alfabeyle çıkan ilk eser olan *Bucaktan Seslär* (1959) adlı şiir antolojisini yayımlamıştır. Gagauz öğretmenlerine ana dili kursları

açmış, okul kitapları yazmış, Türkiye, Moldova ve Romanya’da düzenlenen ilmî toplantılarda bildiriler sunmuştur. Gagauz Türklerinin Oğuzlardan geldiğine inanmış ve Gagauz adından başlamak üzere Gagauz Türklerinin tarihî kökleri ve yayıldıkları alanlar hakkında çok sayıda araştırmalar yapmıştır. Türk Tarih Kurumu Danışma Kurulu üyesi olarak Türkiye’deki tarih kongre ve toplantılarına katılmıştır. (Özkan, 2017: 454-455).

D. Tanasoğlu, hazırlamış olduğu okul kitaplarında ilk defa Türk Dünyası sözlü ve yazılı edebiyatlarından örnekler vermiş ve Gagauz öğrencisini akraba Türk halkına yakınlaştırmaya başlamıştır (Arnaut, 2008: 114).

1957-1960 yılları arasında *Moldova Sosyaliste* gazetesinde haftada bir kez Gagauz Türkçesi ile bir sayfalık bir ilave çıkarılmıştır. İlk defa radyo ve televizyon programları Gagauz dilinde yayın yapmaya ve D. Tanasoğlu’nun önderliğinde sanatsal etkinlikler başlamıştır (Chirli, 2008: 275).

M. Sarıççek, Gagauzların “Deniz Ağa” diye andıkları D. Tanasoğlu’nun, Romanya ve Sovyetler Birliği’nde öğretmenlik ve tiyatro eğitimi aldığını, Azerbaycan’da Gagauz Türkçesi grameri üzerine *Çağdaş Gagauz Dilinde Tabeli Mürekkep Cümleler* (1965) adlı doktora çalışması yaptığını, bunların yanı sıra öğretmenlik, redaktörlük ve Komrat Devlet Üniversitesi rektörlüğü görevlerinde bulunduğunu, Gagauz dili ve edebiyatının gelişmesi ve yaygınlaşması için kurslar düzenlediğini, gazete sayfaları hazırladığını ve radyo programları yaptığını dile getirmiştir (Sarıççek, 2018: 173).

Tarih, filoloji, müzik, folklor metodu hakkında kitaplar ve makaleler yayımlayan D. Tanasoğlu, eserlerinde Gagauzların tarihî hayatlarına büyük yer ayırmıştır (Güngör ve M. Arıunşah, 1998: 69).

D. Tanasoğlu çok sayıda bestesi olan usta bir besteci ve keman virtüözüdür, *Düz Ava* adlı bir müzik ve folklor topluluğu kurdu muştur. Tarih ve folklor alanlarıyla ilgili pek çok ilke imza atmıştır (Özkan, 2017:455).

Moldova’nın başkenti Kişinev’de II. Yazarlar Birliği toplantısında D. Tanasoğlu “*Küçük halkın büyük mutluluğu*” adlı bildiri siyle yer almış ve 1958 yılında ilk Gagauz şairi olarak SSCB Yazarlar Birliği’ne kabul edilmiştir (Chirli, 2008: 275).

D. Tanasoğlu, hem romanlarıyla hem de akademik çalışmalarıyla Gagauzların tarihî kimliği üzerinde en fazla duran Gagauz aydınlarından biridir. Gagauz kültürüne

yaptığı katkılardan dolayı Moldova devlet nişanı ve Gagauz yerinin saygıdeğer vatandaşı ödülleriyle lâyık görülmüştür (Özkan, 2017: 455).

2. DİONİS TANASOĞLU'NUN ESERLERİ

Bucaktan Sesler (1959)

Çal Türküm (1966)

Adamın İşleri (1969)

Hoşluk (1970)

Bucakta Yalın (1974)

Gençlik Türküleri (1975)

Oğlanın Sevdası (1981)

Gagauzların İstoriası (2004)

Uzun Kervan, romanı Dionis Tanasoğlu tarafından 1985 yılında yazılmıştır. Bu roman Gagauz Türkçesinin ilk tarihî romanı olarak kabul edilmektedir. Romanda Gagauz Türklerinin tarihi, Altay topraklarından başlayarak anlatılmış, yaşadıkları zorluklara, yaptıkları savaşlara değinilmiştir. Yazar, anlatıcı rolünü yüklediği yaşlı bir insanın ağzından çevresindeki insanlara uzun bir dönemin tarihini aktarırken okuyucunun muhtemelen sorularını biraz da monotonluğu kırmak düşüncesiyle sordurur ve cevaplatır (H. Argunşah, 2007: 115).

Uzun Kervan'da yazar, öğreticiliği ön plana alır ve eser zaman zaman bir ders kitabı havasına girer. Bunlara rağmen ilk Gagauz romanı bu yazı dili ve kültür varlığı ile bir romanın yazılabileceğini ortaya koyması bakımından Gagauz edebiyatında önemli bir merhale teşkil eder (Chirli, 2008: 275).

Uzun Kervan romanının bölümleriyle ilgili A. Akgün, üç ana bölümden ve kendi içlerinde çok sayıda kısa alt bölümlerden oluştuğunu, bu üç ana bölümün adlarının “Uzak Dedeler”, “Yakın Dedeler”, “Besarabya Gagauzları” olduğunu söylemiş ve bu üç bölümü birbirine bağlayan asıl unsurun “uzun kervan” olarak sembolize edilen ve sürekli olarak göç halinde olan Gagauz toplumu olduğunu dile getirmiştir. Bölümler arasındaki kurgusal bağlantının son derece zayıf olduğunu eklemiştir (Akgün, 2018: 265). H. Argunşah ise *Uzun Kervan* romanının “Uzak Dedeler”, “Balkanlarda Yurtluk”, “Bucak Kırı” başlıklarından oluştuğunu ve bu bölümlerin ihtiyar Gagauza sorulan

sorular ve onun cevaplarıyla birbirine bağlandığını dile getirmiştir (H. Argunşah, 2007: 116).

Romanın ilk bölümünde Türklerin Altaylardaki ilk vatanları ve geniş coğrafyaları, göçleri anlatılır. Bu bölümde Gagauzların atasının Oğuz olmasından bahsedilir ve Gagauz sözcüğünün kökeni bulunmaya çalışılır. İkinci bölümde Gagauzların Balkanları yurt edinmeleri, burada kurdukları devleti ve mücadeleli yıllara rağmen Gagauzların kaybolmadıkları anlatılır. Üçüncü bölümde ise Gagauzların Bucak'a yerleşmeleri, 1906 yılında yaşam şartlarının zorlaşması üzerine yapılan Komrat ayaklanması anlatılır ve roman bu şekilde biter (H. Argunşah, 2007: 117).

Uzun Kervan, içerisinde yüklü bir tarih bilgisi barındırmaktadır. Şüphesiz bu duruma Dionis Tanasoğlu'nun tarihle ilgilenmesinin, tarihi araştırmasının katkısı büyüktür. A. Akgün de sıradan bir yazarın veremeyeceği tarihî ve sosyo-kültürel malzemenin verilmiş olmasını Dionis Tanasoğlu'nun Gagauz tarihi ve kültürü alanında sahip olduğu birikime bağlar ve bu nedenle yazarın, Gagauzların kökeni hakkındaki çeşitli tezlerden biri olan Gagauzların Orta Asya kökenli olmaları ve Oğuz soyundan geldikleri görüşünü de eserde başarıyla temsil ettiğini, aynı şekilde Gagauzların günümüzde terk edilmiş veya hâlâ yaşatılmakta olan birçok geleneği de başarıyla yansıttığını dile getirmiştir (Akgün, 2018: 288).

Romanda akıcılığı/gerilimi/merak unsurunu sağlayan en temel aksiyon, göçmen durumundaki Gagauz Türklerinin göçü ve bu uğurda verilen mücadelelerdir. Bu noktada her dönem var edilen düşman figürler, 'biz' ve 'ötekiler' kavramının okuyucuda yerleşmesine hizmet ederek önemli işlev görür (Akgün, 2018: 288-289).

Uzun Kervan'ın olay örgüsü roman türünde alışık olmadığımız geniş bir zaman diliminde geçen olaylardan müteşekkildir. Bu iki bin yıllık Türk/Gagauz tarihinin serüvenidir. Hikâyenin ilk bin yılı Türklerin ortak tarihi; ikinci bin yılı ise Gagauzların tarihsel maceralarıdır (Sarıçiçek, 2018: 172).

A. Akgün, Dionis Tanasoğlu'nun tarihî romanların içindeki olaylara, içinde bulunduğu zamanın şartlarının penceresinden baktığını ve romanın ilk baskısında Osmanlı'ya ve Anadolu'daki Türklere mesafeli davrandığını fakat Türkiye'deki kaynaklardan doğruları öğrenerek ikinci baskısında bu hatasını düzelttiğini dile getirmektedir (Akgün, 2018: 267). Araştırmacı romanda El-Mesudi, Ahmet İbn Fadlan ve Susan Ar Rossi gibi seyyah tarihçilerin anlatımlarına yer verilmesinin; kahraman

Midor'un şahsında mankurt tipinin yaratılmasının, Oğlan ve Lanka gibi roman kahramanlarının şahsında meşhur *Oglan* türküsünün oluşumuna yapılan göndermelerin, 'metinlerarasılık'tan istifade edildiğini gösteren hususlar olduğunu dile getirir (Akgün, 2018: 274).

Uzun Kervan romanındaki şahıslar kadrosu olay örgüsüne bağlı olarak kaçınılmaz biçimde değişken ve kalabalıktır. Bumin Kağan, İstemi Kağan, Atilla, Selçuk gibi bilinen tarihsel figürler hikâyelerin merkezine yerleştirilmiştir, onların etrafına da kurgusal figürler serpiştirilmiştir (Sarıçiçek, 2018: 178).

Uzun Kervan Gagauz edebiyatının ilk romanı olmasının yanı sıra Gagauzların tarihini anlatıyor olması açısından da önemlidir. Roman, Altaylardan başlayarak Gagauzların savaşlarını, mücadelelerini, göçlerini, kültürlerini kimi zaman kurgu karakterlerle kimi zaman gerçek tarihî kişiliklerle anlatmıştır. Dolayısıyla bu roman aracılığıyla Gagauzlar geçmişlerini, atalarını, geçirdikleri uzun ve zor yolları öğrendiler denilebilir.

Uzun Kervan romanına teknik açıdan bakıldığında ise zayıf olduğu, içerisindeki yoğun tarihî bilgilerden dolayı zaman zaman adetâ bir tarih kitabını andırdığı ve hatta kurguya aykırı olarak dipnotlarla açıklamalar yapıldığı görülmektedir. Fakat yazarın amacının Gagauz diliyle ilk romanı yazmak olmadığı, kendi tarihiyle ilgili bir denemeyi sunmak isteği açıktır (H. Argunşah, 2007:117).

Gagauzlar ve Gagauz edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmaların bazılarında *Uzun Kervan* hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bunlar: M. Argunşah ve H. Argunşah'ın *Gagauz Yazıları* (2017), H. Güngör ve M. Argunşah'ın *Gagauzlar* (1998), N. Chirli'nin *Gagauz Edebiyatında Dionis Tanasoğlu'nun Yeri* (2008) ve N. Özkan'ın *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi C 12* (1999) adlı çalışmalarıdır.

Bunların yanı sıra *Uzun Kervan* romanı üzerine yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar: A. Kara'nın 2011 yılında yaptığı *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu) Metin-Tercüme ve Gagauz Türkçesinde Fiil İstemleri* adlı tez çalışması, M. Sarıçiçek'in (2018) *Tarihsel Roman ve Gagauz Dilinin İlk Romanı: Uzun Kervan* ve A. Akgün'ün (2018) *Modern Gagauz Edebiyatı'nda İlk Roman: Uzun Kervan* adlı bildirilerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI

Dil, kendine mahsus kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlıktır (Ergin, 2013: 3). Kendi kuralları içerisinde gelişen dilin zamanla söz varlığında değişimler olur. Kimi sözcüklerin anlamları değişir, kimi sözcüklerin anlamları genişler veya daralır. Bu duruma diller arasında yapılan sözcük alışverişi de dâhildir. Ticaret, göç, din, insanî ilişkiler gibi bazı nedenlerden dolayı diller birbirlerinden etkilenirler ve sözcük alışverişinde bulunurlar.

Söz varlığı, *Türkçe Sözlük*'te, bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler biçiminde açıklanmaktadır (Akalin vd., 2011: 2158). Bir dilin söz varlığını tespit etmek ve bu varlığı koruyup nesilden nesle aktarmak, o dilin varlığı ve devamı için çok önemlidir.

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi ile birlikte Oğuz grubunda yer alan Gagauz Türkçesinin söz varlığında Türkçe kökenli sözcüklerin yanında önemli ölçüde Slav dillerinden (Rusça, Bulgarca), Rumenceden (Moldavancadan), Yunancadan (Rumcadan), Arapça ve Farsçadan çeşitli vesilelerle alıntılanmış sözcükler vardır. Bu sözcüklerin her alanda olduğu görülmektedir (Özakdağ, 2019: 13)

2. GAGAUZ TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Gagauzcanın söz varlığı ile ilgili çalışmalar, 1950'li yılların başında N.K. Dimitriev'in, V. Moşkov'un *Gagauzca Sözlük*'ünü incelemesiyle başlamış, 1960'lı yıllarda *Gagauzca-Rusça-Moldovonca Sözlüğü*'nün hazırlanması ve Gagauz ağızlarının araştırılması ile devam etmiştir. Sayıları az bir halk olmalarına rağmen Besarabya Gagauzlarının farklı ağızlarının olduğuna ilk kez V. Moşkov işaret etmiştir¹. V.

¹ B. P. Tukan, "Vulkanеştский диалект гагаузского языка", *Автореферат Дисертатии На Соискание Ученый Степени Кандидата Филологический Наук*, Москва. 1965; L. A. Pokroskaya "O proishozhenii dialektov гагаузского языка." *Voprosi Dialektologii Tyurskih Yazikov*, 1966, ss. 54-58; L. A. Pokrovskaya "Ob istoriko-etnicheskikh faktorah formirovaniya dialektnih razlichiy гагаузского языка", *Arealniye Issledovaniya V Yazikoznaniy I Etnografi (Yazik , Etnos)*, 1983, ss. 147-150; D. F. Uzun, "Nekotoriye osobennosti govovorov Vulkanеştского диалекта." *Sbornik Nauçnih Trudov, İstoriya. Etnografiya. Obrazovaniye. Kultura*, 2, 1999, ss. 73-75.; D. F. Uzun, "Nekotoriye osobennosti govovorov komratsko-çadırungского диалекта", *Sbornik Nauçnih Trudov, İstoriya. Etnografiya. Obrazovaniye. Kultura*, 2, 1999, ss. 70-72.

Moşkov, 1903 yılında Balkan yarımadasına yaptığı gezi sırasında Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda bulunan Pamukça köyünün ağız özellikleri ile Besarabya'da Beşalma köyündeki Gagauzların ağız özelliklerinin büyük oranda benzediğini söylemiş ve bu durumu *Balkan Yarımadası'nda Türk Kavimleri* (1904) adlı eserinde ele almıştır. L.A. Pokrovskaya 1956-1963 tarihleri arasında Gagauz diyalektlerini incelemiş ve Komrat, Çadır ve Valkaneş ağızlarını ses ve şekil yönünden karşılaştırarak Komrat ve Çadır ağızlarının farklarını, Valkaneş ağzının ses özelliklerini ortaya koymuştur (1961: 34-40; 1997: 32-41). B.P. Tukan *Sostav leksiki vulkaneşskogo dialekta gagauzskogo yazıka* (1968: 147-177) adlı tez çalışmasında Valkaneş diyalektindeki söz varlığının genel özelliklerini tespit etmiş ve Komrat – Çadır-Lunga diyalektindeki söz varlığı ile karşılaştırmıştır (Özakdağ, 2019: 9-10).

Gagauz Türkçesinin söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar bunlarla sınırlı değildir. Başka çalışmalar da yapılmış ve günümüzde de yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmalar şunlardır:

Kitap:

- Dron, İ. V. Ve Kuroglu, S. S. (1989). *Sovremennaya Gagauzskaya Toponimiya İ Antroponimiya*. Kişinev: Ştiintsa.
- Dron, İ. V. (1992). *Gagauzskiye Geografişeskiye Nazvaniya*. Kişinev: Ştiintsa.
- Dron, İ. V. (2001). *Slovar Gagauzskih Geografişeskih Terminov (Gagauz Geografiya Terminlerinin Laflı)*. Chişinău: Pontos.
- Karanfil, G. (2009). *Лексика Гагаузского Языка (Nazvaniya Odejdi İ Obuvi)*. Kniga I, Komrat: Tipografiya “Safin-Grup”.
- Karanfil, G. (2013). *Gagauz Leksikologiyası*. II. Kitap. Ankara: Bengü Yayınları.
- Kopuşçu, V. (2014). *Nazvaniya Traditsionnih Golovnih Uborov V Tutetskom İ Gagauzskom Yazıkah*. Komrat: Nits Gagauzii İm. M. V. Maruneviç.
- Kopuşçu, V. (2014). *Nazvaniya Traditsionnih Myasnih Blyud V Tuteskom İ Gagauzskom Yazıkah*. Komrat: Nits Gagauzii İm. M. V. Maruneviç.
- Kopuşçu, V. (2016). *Gastronomişeskaya Leksika V Gagauzskom Yazıke: Nazvaniya Traditsionnih Blyud*. Komrat: F.E.–P. “Tipografia Centrală”.

Özakdağ, N. (2013). *Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış Ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yayınları.

Özakdağ, N. (2019). *Valentin Moşkov Besarabya Gagauzlarının Ağızları (Söz Varlığı)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Makale:

Cebeci, A. (2000). Gagauz Halk Edebiyatında Yer Adları. *Türk Kültürü*, XXXVIII(451), 678-688.

Dmitriyev, N. K. (1962). K Voprosu O Slovomnom Sostave Gagauzkogo Yazıka. *Stroy Tyurksih Yazıkov*. 271-284.

Dron, İ. V. (2001). O Geografiçeskih Nazvaniyah S Okonçaniyem –Liya. *Studii Şi Cercetări (Articole Selecte)*, 277-279.

Dron, İ. V. (2001). Gagauzskaya Terminologiya Po Skotovodstvu Moldavskogo Proishodeniya. *Studii Şi Cercetări (Articole Selecte)*, 342-353.

Gubolo, M. N. (1971). Gagauzskaya Terminologiya Po Skotovodstvu. *Tyurkskaya Leksikologiya İ Leksikografiya*, 217-236.

Hünerli, B. (2013). Gagauz Türkçesindeki Çok Anlamlı “Uur (Uğur)” Sözcüğü Üzerine. *Türük Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2, 351-358.

Hünerli, B. (2019). Gagauz Atasözlerinde “At”. *Türük Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmalar Dergisi*, 16, 108-116.

Hünerli, B. Ve Arnaut T. (2021). Gagauzlarda Ölüm İle İlgili Örtmeceler. *Milli Folklor*, 132, 140-149.

Hünerli, B. (2022). Mihail Çakır’ın Gagauzca-Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları Ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı. *Balkanlarda Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları*, 4(1), 67-80.

Karanfil, G. Anroponimika Gagauzov (Liçniye İmena), [Www.Turkolog.Narod.Ru, Http://Serin.Su/Publ/Gjullju_Karanfil](http://Serin.Su/Publ/Gjullju_Karanfil) (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

Kuruoglu, S. S. (1977). Liçniye İmena U Gagauzov. *İstoriçeskaya Onomistika*, 180-188.

Özakdağ, N. (2018). Gagauz Türkçesinin Söz Varlığında Toy Kelimesi Üzerine. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 127-137.

Özakdağ, N. (2018). Gagauz Yazı Dilinde Göz İle Kurulmuş Deyimlerin Oğuz Grubu Türk Yazı Dilleri İle Karşılaştırılması. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 50-70.

Özakdağ, N. (2019). Gagauzcanın Söz Varlığında Bayram Ve Yortu Kelimeleri. *Turkish Studies*, 14(2), 765-781.

Soruçanu, E. Gagauzskiy Yazık İ Ego Diyalekti. [Http://Altaica.Ru/LIBRARY/Turks/Gagauz_Dili.Pdf](http://Altaica.Ru/LIBRARY/Turks/Gagauz_Dili.Pdf) (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

Zajaczkowski, W. (1953). Terminologia Zwierzat Domovih U Gagauzow. *Rocznik Orientalistyczny*, XVII, 386-392.

Bildiri:

Babaoğlu, N. (1991). Moldoviada-Bessarabiyada Türkçe Geografi Adları. *Türk Dünyası Sosyal Kültürel Ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı*, 23-25 Ekim 1991, Kayseri, Türkiye, Ss.142-144.

Çolak, A. P. (1999). Gagauzsko (Tyurksko)-Bolgarskiye Vzaimoslivaniya V Terminologii Tkaçestva. *Україна І Болгарія: Віхи Історичнон Дружби (Матеріали Міжнароднон Конференціїн, Присвяченон 120-Річчю Визволення Болгарін Від Османського Іга)*, 29-31 Живтня 1998 Року, Одеса.

Hünerli, B. (2019). Gagauz Atasözlerinde Geçen Aalem Sözcüğü Üzerine. İçinde; *Türk Bitig Türklük Bilimi Araştırmaları, Kırıkkale Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Bölümü Yıllığı*. (Ed. B. Hünerli), Ss. 35-45, Çanakkale: Pradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım.

Tez:

Erdin C. (2020). *Mariya Mercanka'nın "Kadem Kaynaa" Adlı Romanının Söz Varlığı Bakımından İncelenmesi*. (Basılmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Kara, A. (2011). *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu) Metin-Tercüme Ve Gagavuz Türkçesinde Fiil İstemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kaya, M. M. (2018). *Gagauz Türkçesinin “Ana Sözü” Gazatesindeki Söz Varlığı (2012-2016)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Malacılı, İ. (2002). *Kıpçak Köyünün Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sevinç, C. (2018). *Dimitri Karaçoban’ın Şiirlerindeki Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİONİS TANASOĞLU'NUN UZUN KERVAN ROMANINDA SÖZ VARLIĞI

1. KAVRAM ANLAMLARINA GÖRE ADLAR

Romanda bulunan adların ana tabanını Türkçe kökenli adlar oluşturmaktadır fakat diğer dillerden alıntılanmış sözcüklerin sayısı da az değildir. Alıntı sözcükleri özellikle Slavca (*budilnik, taliga, komersant, jertfa, piştof* vd.), Rumence/Moldovanca (*hırleţ, paralia, kaluger* vd.) Rumca (*kenevir, fidan, efendi, diyren, panayır/ panair, horu* vd.), Arapça (*hava, hendek, saat, asir/asır* vd.) ve Farsça (*beygir, piynir/ piyinir/ peynir, ayna, mintan* vd.) kökenli sözcükler oluşmaktadır.

Romanda geçen Türkçe kökenli adların büyük çoğunluğunun Türkiye Türkçesi yazı dilinde şekil ve anlam olarak ortak olduğu görülmektedir: *kış, sokak, çadır, araba, fes, kenevir, beygir, kuzu* vd. Kimi adlarda ise sadece ses farklılıkları vardır: *çubuk* “çubuk”, *üüsürük* “öksürük”, *kef/ keyf* “keyif”, *dastan* “destan”, *duşman* “düşman” vd. Bu durum hem Türkçe kökenli (*üüretmen, yaamur, büü, aşaa/ aşğa*) hem de alıntı adlar (*piynir/ piyinir, padişaa, duva*) için geçerlidir. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde tespit edilemeyen ancak ağızlarda kullanılan birçok sözcüğün de romanda geçtiği görülmektedir: *annık* “sınır”, *kürtün* “kürtün, kar yığını”, *bıldır* “geçen yıl”, *koduk* “sıpa”, *dokurcun* “ot yığını” gibi. Bunun yanı sıra Türkiye Türkçesinde kullanılmayan *otlaycak/ otlayacak* “meradaki otlar, çayır”, *istedik* “istek, arzu”, *kuşkuluk* “kuşku” gibi Türkçe kökenli adlar da bulunmaktadır.

Romandaki adlardan Gagauzların kültürlerini koruduğu anlaşılmaktadır. *Kurta* hem saygı duymaları hem tabu olarak görmeleri; cenazede tabuta ölünün eşyalarının koyulması gibi bazı kültürel adetlerin; “*Hıdırellez*”, “*Tepegöz*”, “*yağmur taşı*” gibi bazı mitolojik unsurların Gagauzlarda da bulunması bu duruma gösterilebilecek örneklerden birkaçıdır.

Uzun Kervan tarihî bir roman olduğundan dolayı Gagauz Türkçesinde olmamasına rağmen romanın söz varlığında Eski Türkler ve onların kültürleriyle ilgili adlar geçmektedir. Buna, Eski Türklerin kullandığı 12 Hayvanlı Türk Takvimi'ne ait adlar, *Bilge Kağan, Kül Tegin* gibi eski Türk tarihindeki birçok özel ad ve *kımız, kopuz* gibi kültürel öğelerle ilgili adlar örnek olarak verilebilir.

Yazarın, romanda, Gagauz Türkçesinde olmayan *apa*, *hurut*, *kütüphane*, *semt*, *türban*, *muğalim/ mualim/ muallim* gibi diğer Türk yazı dillerinden sözcükler kullanarak Gagauzları diğer Türk halklarına yakınlaştırma amacı gütmüş olma ihtimali yüksektir. Örneğin, *hurut*, Gagauzca sözlüklerde geçmemektedir fakat Kazak Türkçesinde *курт (I)* “süzülmüş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş yiyecek” (Koç vd., 2012: 404) ve Yeni Uygur Türkçesinde *курт* “kurumuş peynir, kurutulmuş peynir” (Necipoviç Necip, 1968’den akt. Kurban, 2013: 249) anlamlarıyla kullanılmaktadır. *Kütüphane* sözcüğü de Gagauz Türkçesinde kullanılmamaktadır. Yazarın bu sözcüğü Türkiye Türkçesinden almış olma ihtimali yüksektir. Çünkü bu sözcük sadece İstanbul’dan bahsederken kullanılmıştır: *Çok yazmıştır artık, bir kitap hazırlasa, “Geziler kitabı”, İstanbulda bir kütüphanede biz onu okuyoruz...* (s. 236) (“Çok yazmıştır artık, *Geziler Kitabı* (*Seyahatname*) adında bir kitap hazırlasa, biz onu İstanbul’da bir kütüphanede okuruz.”). *Muğalim/ mualim/ muallim* “öğretmen” sözcüğü ise günümüz Gagauz Türkçesinde *üüredici* olarak kullanılmaktadır.

Romanda kimi adların birden fazla şekli kullanılmıştır: *büün/ büyün/ bu gün/ bugün*, *piynir/ piyinir/ peynir*, *kumus/ kumuz/ kımız/ kumız/ kımıs*, *august/ ağustos*, *pastırma/ bastırma* vd. Birden fazla şekilde kullanılan adların kimisi Gagauz Türkçesindeki kullanılışının yanı sıra diğer Türk yazı dillerindeki şekilleriyle de kullanılmaktadır. Aynı zamanda Rusçadaki yazılış şekillerine de romanda rastlanmaktadır. Örneğin, Gagauz Türkçesinde “1. allık, 2. ruj” anlamlarına gelen fakat diğer Türk yazı dillerinde “at sütünden yapılan içecek/ içki” anlamında kullanılan *kımız* sözcüğü Türkiye Türkçesi, Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Kumuk ve Tatar Türkçelerindeki şekliyle, *kumis* ise Rusçadaki şekliyle geçmektedir. Bunların yanı sıra bir de *kumus/ kumız/ kumuz* şekilleri de yazar tarafından kullanılmıştır.

Romanda, günümüz Gagauz yazı dilinde kullanılmayan *abla*, *avrad*, *kadına*, *toy* gibi eskicil sözcükler bulunmaktadır. *Avrad* sözcüğü romanda tek başına hiç kullanılmamıştır, *karı* “kadın” sözcüğüyle birlikte ikileme şeklinde (*karı-avrad*) geçmektedir: *Bir kızı var, Lanka, o da aaretlik; karısı yok, kızı ablası İordana büyüttü.* (s. 240) (“Bir kızı var, Lanka, o da üvey, karısı yok, kızı, ablası İordana büyüttü.”)

Çalışmanın bu bölümünde *Uzun Kervan* adlı romanın söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Romanda tespit edilen adlar tematik olarak kategorilere ayrılmış, her kategorinin altında başlıkla ilgili genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bir ad birden fazla anlama sahipse söz konusu ad anlamına bağlı kategoriye dâhil edilmiştir.

1.1. EVREN VE ZAMAN İLE İLGİLİ ADLAR

Her şeyi adlandırma ihtiyacı duyan insan, gördüğü ve ulaşamadığı gökyüzünü, gökyüzüne ait cisimleri, bastığı yeri, yeryüzündeki şekilleri, ilerleyen zamanı vb. şeyleri de adlandırma ihtiyacı hissetmiştir. Romanda evren ve zamanla ilgili birçok ad tespit edilmiştir. Bu adlar, 5 alt başlık altında toplanmıştır.

1.1.1. Dünya ve Gökyüzü ile İlgili Adlar

Türk mitolojisinde gökyüzü önemli yer tutar. Türk mitolojik düşüncesinde gökyüzü, evrensel düzenin bir göstergesi gibi, sadece doğanın ve evrenin bir parçası değildir. Burada gökyüzü ve bir bütün olarak sonsuz gökle, Tanrı adları birbirini tamamlıyordu (Beydili, 2015: 218). Hatta Türkler iyi olan Tanrıları Ülgen'in gökte yaşadığına ve her türlü iyiliğin ondan geldiğine inanmışlardır. İslâm'da Tanrı'nın her yerde olduğu inancı vardır. Müslüman Türkler bu inancı kabul etse de dua ederlerken göğe bakarlar. Bu durum Eski Türklerdeki inancın bir devamı olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde Tanrı'nın gökte yaşadığına inanma Gagauzlarda da devam etmektedir. Gagauzlar, göğü yerin üzerinde kristal bir kubbe olarak düşünür; göğün üç katlı olduğuna, gök kubbede azizlerle birlikte Allah'ın yaşadığına inanırlar (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 132).

Gökyüzüne bu kadar önem veren Türkler, gökyüzünde bulunan cisimleri de adlandırmışlardır. Gökyüzü ve gökyüzüne ait cisimlerle ilgili tespit edilen 24 ad, "Dünya, Gökyüzü" alt başlığı altında toplanmıştır. Bu adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ay, bulut, dalga, yıldız* vd. Kimi adlarda ise ses farklılıkları görülmektedir: *aydınnık, dan* vd.

Dünya ve gökyüzüyle ilgili adların çoğunlukla Türkçe kökenli (*ay, aydınnık, bulut, dalga, gök*) olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra Arapça (*dünya, hava, sema*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerde de romanda (*orizont, natura*) bulunmaktadır.

Gagauz Türkçesinde kullanılan ve romanda geçen *gün* sözcüğü, romanda bir yerde *kün* şeklindedir ve sadece Türk dillerinin ortaklığından bahsedildiği yerde geçmektedir: *Biz de öyle deriz, tubaalar da, toliser de, teleutlar da...* "at", "kuş", "oğ", "oğul", "sıyır", "kün", "ay", "koyun", "inek"... (s. 5) (Biz de öyle deriz, Tubalar da Tölisler de Teleütler de... "at", "kuş", "ok", "oğul", "sığır", "güneş", "ay", "koyun", "inek"...)

Romanda bir kavram için farklı kökenli adlar kullanılmıştır. Örneğin, “gök” anlamı için *gök* (T.), *sema* (Ar.) ve birleşik yapıdaki *gök kubey* (T. *gök* + Ar. *kubbe*); “Çolpan yıldızı” anlamındaki sözcük için *Çolpan* (kökeni belirsiz), *Kır-Kervan yıldızı* (T. *kır* + Far. *kervan*) ve *Sabaa Yıldızı/ Sabah Yıldızı* (Ar. *sabah* + T. *yıldız*) sözcükleri kullanılmaktadır.

Romanda dünya ve gökyüzü ile ilgili geçen sözcükler:

Ay “ay”, aydın “aydınlık”, aydınnık “aydınlık, ışık”, bulut “bulut”, çevre “çevre, etraf, alan”, Çolpan “Çoban yıldızı”, dalga “dalga”, dan “tan, tan yeri”, dolay “dolay, çevre”, dünya “dünya”, gök “gök”, gök kubey “gök kubbe, gök”, gölgä/ gölge “gölge”, gün “güneş”, güneş “güneş”, hava “hava”, karannık “karanlık, ışık olmama durumu”, karartı “karartı, karaltı”, Kır-Kervan yıldızı “Çoban yıldızı”, natura “doğa, tabiat”, orizont “ufuk, ufuk çizgisi”, Sabaa Yıldızı/ Sabah Yıldızı “sabah yıldızı, çoban yıldızı”, sema “gök”, yıldız “yıldız”.

1.1.2. Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar

Türkler için gökyüzü kadar yeryüzü de önemlidir. Orhun Âbideleri’nde evren, bir bütün olarak gök ve yer-sudan oluşmaktadır. Gök bu bütünün en kutsal mekânıdır. Yer-su ise gök mekân algısında bütünleştiğinde bir kutsiyet kazanmaktadır. Yer-su, yeryüzü şekillerine göre algılanıp isimlendirilmiştir (Kuzey, 2019: 207).

Gagauzlar için de yeryüzü büyük önem taşımaktadır. Gagauzların çiftçilikle uğraşmalarından dolayı, ekonomik hayatları üzerinde toprağın büyük rolü vardır. Bereket olduğu zaman, yere hürmet maksadıyla toprağı öpmek âdeti Gagauzlarda eskiden beri vardır (İusiumbeli, 2005: 211).

Eskiden Gagauzların bir kısmı yerin bir “sarı öküz”ün boynuzları arasında durduğuna ve yorgunluk sonucu, öküzün dünyayı bir boynuzundan ötekine fırlattığında deprem olduğuna; diğer bir kısmı ise yerin bir deniz balığının sırtında durduğuna ve balık kuyruğunu salladıkça deprem olduğuna inanırlardı (Manov, 1938’den akt. Acaroğlu, 2001: 71). Günümüzde ise bu inanç mevcut değildir. Deprem oluşmasıyla ilgili bilimsel açıklamalar kabul görmektedir. Fakat günümüzde halk arasında depremin insanların işlediği günahlara Allah’tan gönderilen bir uyarı veya ceza olduğuna dair bir inanç da vardır (İusiumbeli, 2005: 210-211).

Romanda yeryüzü şekilleri ile ilgili 57 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *bataklık*,

çayır, çukur, kara, kum vd. Kimi sözcüklerde ise ses değişimleri (*uva, er*) ve anlam farklılıkları (*bayır* “dağ”, *perdä* “baraj, bent”) görülmektedir. Yeryüzü şekilleriyle ilgili adların arasında Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarında kullanılan adlar da romanda geçmektedir: *annık* “sınır”, *daa* “orman”.

Uzun Kervan romanında yeryüzü şekilleri ile ilgili geçen adlar, Türkçe kökenli adların yanı sıra (*alçak, bayır, boy, er, yamaç*), Arapça (*hendek*), Farsça (*çeşmä/ çeşme, kenar*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*teritoria, baseyin, delta*) oluşmaktadır.

Romanda yeryüzü şekilleri ile ilgili bir kavram için farklı kökenli sözcükler kullanılmıştır. Örneğin, “kıyı, sahil” anlamında *boy* (T.) ve *kenar* (Far.), “çukur” anlamında *çukur* (T.), *kuyu* (T.) ve *hendek* (Ar.), “toprak” anlamında ise *er* (T.), *toprak* (T.) ve *teritoria* (Rus.) sözcükleri kullanılmıştır.

Romanda yeryüzü şekilleri ile ilgili geçen adlar:

Aaçlık “orman, ormanlık yer”, alçak “alçak”, annık “sınır”, aralık “yarık, gedik, aralık”, baseyin “havza”, batac “batac”, bataklık “bataklık”, bayır “dağ”, boy “1. kıyı, sahil, 2. kenar”, bozkır “bozkır, step”, buvaz “boğaz”, çayır “çayır”, çeşmä/ çeşme “pınar, çeşme”, çıtrannık/ çıtırannık “yüksek kuru otla kaplı yer”, çukur “1. çukur, 2. küçük dere”, daa “orman”, daa-bayır “orman, dağ”, daalar “orman”, daalık “ormanlık yer, ormanlık”, delta “delta, çatal ağız”, deniz “deniz”, derä/ dere “dere”, düzlük “ova, düzlük”, er “yer, toprak”, er altı/ eraltı/eri altı “yer altı, yerin yüzeyi altındaki bölümü”, er içi “yer altı”, er üstü “yer üstü, yerin yüzeyi üstündeki bölüm”, etek “dağın eteği”, genişlik “genişlik, açıklık”, göl “göl”, hendek “hendek, çukur”, kanara “büyük taş, kaya”, kara “kara”, kenar “kıyı, sahil, yaka”, kır “kır, tarla”, kum “kum”, kuru “kara”, kuytu “kuytu, sessiz yer”, kuytuluk “güvenli ve sessiz yer, sığımlıacak yer”, kuyu “1. kuyu, 2. çukur”, oban “girdap, su yutan çukur”, perdä “baraj, bent”, pınar/ punar “1. pınar, 2. kuyu”, sazlık “sazlık”, sırt “sırt, tepe, doruk”, su “su”, tepä/ tepe “tepe, doruk”, teritoria “toprak, arazi, bölge”, tıynak “gölet, baraj gölü”, topaç “yumuruk büyüklüğünde kuru toprak parçası”, toprak “toprak”, toz “toz”, toz-duman “toz duman”, ulu-daa “deli orman”, uva “ova, boş arazi”, yaka “kıyı, kenar, taraf”, yamaç “yamaç”.

1.1.3. Hava Olayları ile İlgili Adlar

Her toplumun bulunduğu coğrafyanın iklimine bağlı olarak gerçekleşen hava olayları, o dilin söz varlığına etki eder. Coğrafyanın ve buna bağlı olarak da iklim koşullarının kültür ve de dil üzerindeki etkileri yadsınamaz (Özşahin, 2013: 1188).

Gagauzların, gökyüzü ve yeryüzünde olduğu gibi hava olaylarıyla ilgili mitolojik inançları da vardır. Gagauzların tasavvurlarına göre bulutlar, şimşekler, gök gürlemesi ve yağmur, Aziz İlya'nın kudreti ve iradesine bağlı hadiselerdir (İusiumbeli, 2005: 212). Örneğin, A. Manov'un aktardıklarına göre "gök gürüldemesi", Aziz İliya'nın arabasının gürültüsüyümüş ve gürültü çoğalınca Aziz İliya'nın kızgın ve öfkeli olduğuna inanılmış (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 68). Gagauzlara göre yağmur ise deniz ve nehirleri çoğaltan bir su olarak düşünülmektedir. Yağmur yağarken Allah devamlı çalıştığı için bir şeyler yemek günah sayılmaktadır (H. Güngör ve M. Argunşah, 1998: 134).

Türk dillerinde belirli mevsimleri, hava olaylarını tanımlayan sözcükler çoğunlukla ortak olsa da çeşitlilik tamamen coğrafyaya ve iklime bağlıdır. *Uzun Kervan* romanında hava olayları ile ilgili toplam 20 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ayaz*, *boran*, *kurak* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*lüzgâr*, *suuk*, *yaamur*) ve anlam (*savurgun* "tipi") farklılıkları görülmektedir. Bunların dışında Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarda kullanılmaya devam eden adlar da romanda geçmektedir: *çivgin* "rüzgâr ve karla karışık yağın yağmur, çivgin", *kürtün* "kürtün, rüzgârın etkisiyle oluşan kar yığını".

Tespit edilen adlar, Türkçe kökenli adların (*ayaz*, *sıcak*, *yaamur*, *kurak*) yanı sıra Farsça (*lüzgâr*) ve diğer dillerden (*stihia*) geçmiş adlardan oluşmaktadır.

Romanda hava olayları ile ilgili geçen adlar:

Açık hava "bulutsuz hava", ayaz "ayaz (kuru soğuk)", boran "bora, kuvvetli rüzgâr, fırtına", çamur "çamur", çivgin "rüzgâr ve karla karışık yağın yağmur, çivgin", dalga "esinti, rüzgâr", dondurmak "buzlanma", duman "sis, duman", kaar "kar", kırç "kırç, kırağı", kurak "kurak", kuraklık "kuraklık", kürtün "kürtün, rüzgârın etkisiyle oluşan kar yığını", lüzgâr "rüzgâr", savurgun "tipi", sıcak "sıcak", stihia "(doğal) afet", suuk "soğuk", tolu "dolu", yaamur "yağmur".

1.1.4. Zaman İle İlgili Adlar

İnsanoğlunun bilgileri arasındaki zaman kavramının göreceli olduğu bilinmektedir. Bu durum zamanın mekâna bağlı olmasıyla ve mekâna göre değişmesiyle ilgilidir. Bu yüzden de insanoğlu, zamanla ilgili bütün bilgilerine mekânla ilgili bilgilerinden ulaşmıştır (Öztekten, 2007: 1).

Romanda zamanla ilgili geçen 67 addan 12'si Türklere ait olan 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nin yıllarının adlarıdır. Bilindiği üzere 12 Hayvanlı Türk Takvimi, Türk kavimleri tarafından eski zamanlardan beri çok kullanılan takvim sistemidir. Türlü coğrafya alanlarında yaşamış ve birçok medeniyetin tesirine maruz kalmış Türk halklarının, bu takvimi müstakil şekilde ya da yabancı medeniyetlerden gelen takvimle harmanlayarak kullandıkları bilinmektedir (Turan, 2016: 32). Bu takvime göre her yılın kendine özgü özellikleri vardır ve o yılda doğan insanların da bu özellikleri taşıdığına inanılır. Romanda geçen takvime ait adlardan “Sıçan, Bars, Tavşan, Yılan ve Koyun (Keçi)” yıl adları, kimi ses değişimleri dışında Eski Türkçedeki şekilleriyle kullanılmaktadır.

12 Hayvanlı Türk Takvimi'nin yıl adları dışında zaman başlığı altında tespit edilen adların kimisi biçim ve anlam olarak standart Türkiye Türkçesinde ortak kullanılmaktadır: *geçmiş, gelecek, yaz, yıl, zaman* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *asir, yilkyaz, üzyıl/üz yıl, vakıt* vd. Ayrıca Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarda kullanılmaya devam eden kimi adlar da romanda geçmektedir: *bıldır* “geçen sene”, *ötögün* “bir önceki gün”.

Bu bölümdeki adlar, Türkçe kökenli adların (*avşam, gecä/ gece, üzyıl/ üz yıl, gelecek, kış*) yanı sıra Arapça (*asir/asır, saat, vakıt*), Farsça (*beygir*) ve diğer dillerden (*dekabr, kalendar, yanvar, dragon, era*) geçmiş alıntı sözcüklerden oluşmaktadır.

Romanda bir kavram için farklı kökenli sözcükler kullanılmıştır. Örneğin, “asır, yüzyıl” anlamı için romanda *üzyıl/ üz yıl* (T.), *asir/ asır* (Ar.) ve *era* (Rus.) kullanılmıştır.

Romanda zaman ile ilgili geçen adlar:

Afta “hafta”, aprel “nisan”, *asir/ asır* “asır, yüzyıl”, *august/ ağustos* “Ağustos”, *avşam* “akşam”, *avşam üstü/ avşamüstü* “akşamüstü”, *avşamneyin* “akşamleyin”, *ay* “ay”, Bars yılı “Pars yılı”, *Beygir* yılı “At yılı”, *bıldır* “geçen yıl”, *bitim* “bitiş, son”, *büün/ büyün/ bu gün/ bugün* “bugün”, *cuma ertesi* “cumartesi”, *çoktan* “çoktan”, *dekabr*

“Aralık ayı”, Domuz yılı “Domuz yılı”, dönüm “dönüm”, Dragon yılı “Ejder yılı”, Eni Yıl “yeni yıl, yaşanan yıldan bir sonraki yıl”, era “asır, yüzyıl”, evel “evvel”, fevral “Şubat”, gecä/ gece “gece”, geçmiş “geçmiş”, gelecek “gelecek”, gün “gün”, gündüz “gündüz”, güz “güz, sonbahar”, güzün “güzün”, Horoz yılı “Horoz yılı”, ilkyaz/ yilkyaz “ilkbahar”, ilkyazın “ilkbahar”, İnek yılı “Sığır yılı”, iyül “Temmuz”, kalendar “takvim”, kasım “Kasım”, kış “kış”, kışın “kışın”, Koyun (Keçi) yılı “Koyun yılı”, Köpek yılı “Köpek yılı”, mart “Mart”, may “Mayıs”, Maymun yılı “Maymun yılı”, noyabri “Kasım”, orta “başlangıcı ile bitimi arasındaki eşit uzaklıkta olan süre”, öbürgün “yarın öbür gün, ileride”, ötögün “önceki gün”, pazar “pazar”, saat “saat, zaman, vakit”, sabaa/ sabah “sabah”, sentäbr “eylül”, Sıçan yılı/ patkan yılı “Sıçan yılı”, sıra “zaman”, Tauk yılı “Tavuk yılı”, Tavşan yılı/ Tavşamin yılı “Tavşan yılı”, şıkla “döngü, devre”, üülen “öğle, öğle vakti”, üzyıl/ üz yıl “yüzyıl”, vakıt “vakit”, yanvar “Ocak ayı”, yarın “yarın”, yaz “yaz”, yazın “yazın”, yıl “yıl”, Yılan yılı “Yılan yılı”, zaman “zaman”.

1.1.5. Maden Adları

İlkel insanoğlu etrafındaki her şeyden yararlanarak hayatını idame ettirmeye çalışmıştır. Buna sadece yeryüzünde bulunan taş, toprak, hayvan, bitki değil, yeraltında bulunan şeyler de dâhildir. Madenleri keşfeden insanoğlu onları işlemiş ve kullanabileceği bir hale getirmiştir. Bu madenler arasında demirin Türkler için önemli bir yeri vardır. Demiri erken dönemlerde keşfeden Türkler, üretimde ve demiri kullanım biçiminde ustalaşmışlar; bunun sonucu olarak demir işlemeciliği bir sanat kolu hâline gelmiştir. Nitekim Türkler arasında sanat dalı haline gelen demircilik, aynı zamanda en “kutsal sanat” olarak da tarihe geçmiştir (Çeribaş, 2007: 114-115).

Romanda maden adlarıyla ilgili toplam 12 adın geçtiği tespit edilmiştir. Bu adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *altın, bakır, bronz, demir, gümüş, taş* vd.

Bu başlık altındaki adlar, Türkçe kökenli adların (*altın, bakır, gümüş, demir, çelik*) yanı sıra diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*smola, bronz, gaz, nafta*) oluşmaktadır.

Romanda maden ile ilgili geçen adlar:

Altın “altın”, bakır “bakır”, bronz “tunç”, çelik “çelik”, demir “demir”, gaz “gaz”, gümüş “gümüş”, katran “katran”, metal “metal”, nafta “nafta”, smola “katran”, taş “taş, kaya”.

1.2. BİTKİ ADLARI

Doğayla iç içe yaşayan Türkler, buldukları coğrafyalarda yetişen bitkilerden yararlanmışlar ve bitkileri çeşitli amaçlar için kullanmışlardır. Bitki adlarının çeşitliliği yaşanan coğrafyanın iklim örtüsüyle yakından bağlantılıdır. Karşılaştığı, faydalandığı, kullandığı, zararını gördüğü, ilaç yapımında kullandığı her türlü bitkiye kendi ana dilinde karşılıklar bulan Türkler, zaman zaman komşu dillerden de bitki isimlerini almıştır (Efe, 2018: 81).

Bitki adları bir dilin söz varlığının belirlenmesinde temel başlıklardan biridir. Çünkü bitkiler yemek, tarım, tedavi gibi birçok kültürle bağlantılıdır. Göçebe olarak doğada yaşayan bir milletin doğada yetişen bitkilerden yararlanmaması, onları yiyecek olarak, ilaç olarak kullanmaması beklenemezdi. Günümüzde dahi modern tıpta kullanılan birçok ilacın temel maddesi bitkilerdir. Alternatif tıpta da her bir bitkinin farklı faydaları olduğuna inanılmakta ve tedavi amacıyla kullanılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi bitki adları bir bakımdan yemek kültürüyle de ilgilidir. Bu bölüme dâhil edilen meyve ve sebzelerle ilgili adlar, Türklerin tükettiği yiyeceklerle ilgili bize bilgi vermektedir. Aynı zamanda bitkilerle uğraşmak, bitki yetiştirebilmek ve yetiştirilen bitkilerden verimli ürün alabilmek için tarım bilgisi gerekir. Bu açıdan bakıldığında da bitki adlarından yola çıkarak Türklerin tarımla uğraştığı bilgisine ulaşılabilir.

Bitkilerin mitolojik olarak da Türk kültüründe ayrı bir yeri vardır. Türklerin ağaçtan yaratıldığını anlatan mitler bulunmaktadır. C. Beydili, Türk etnik-kültürel geleneğine bakıldığında ağaç mitinin önemli bir yer tuttuğunu, bu ağaç mitinin Türk düşüncesinde yaratılış nedeninin başlıca motiflerinden biri olarak gösterildiğini, bu düşünceye göre ilk insanın dokuz budaklı bir ağacın altında yaratıldığını dile getirerek Türk mitolojisinde ağacın yerini açıklar (Beydili, 2015: 25).

Uzun Kervan romanında geçen kimi bitki adları Dîvânu Lügâti't-Türk'te de geçmektedir. Bunlardan *alma*, *kabak*, *üzüm*, *kamış* gibi sözcüklerin bazıları, Dîvânu Lügâti't-Türk'teki biçimiyle ve anlamıyla kullanılırken; *sarmısak/ sarımsak*, *süüt* gibi sözcükler kimi ses değişimleriyle kullanılmaktadır (Özakdağ, 2016: 62-66).

Romanında bitki ile ilgili toplam 56 ad tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adlar, 6 ana başlık altında toplanmıştır. Romanda geçen adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *çalılık, dal, fidan, ot* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*aaç, alma, süüt*) görülmektedir.

Romanda geçen bitki adları ile ilgili sözcükler, Türkçe kökenli adların (*çalı, çıbık, ot, üzüm*) yanı sıra Farsça (*meşâ/ meşe, gül, dut, meyva*), Arapça (*ceviz*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*kenevir, fidan, pelin, feslen, tatula, sedir/ sedr*) oluşmaktadır.

Romanda bitki adları ile ilgili geçen adlar:

1.2.1. Genel Adlar

Aaç “ağaç”, baa yaprağı “asma yaprağı”, çalı “çalı”, çalılık “çalılık”, çıbık “çubuk”, çıldırkı “çalı çırpı”, çiçek “çiçek”, çimen “kendi kendine büyüyen ot, çimen”, dal “dal, budak”, eşillik “yeşillik”, fişkan “sepet örmek için kullanılan ince söğüt dalı”, fidan “fidan, ağaç”, gümâ/ güme “çalı, çalılık”, gürlük “yabani ot, bitki, çalılık”, kap “kabuk”, koçan “koçan”, kök “kök”, ot “ot”, testâ “buket, deste”, yaprak “yaprak”.

1.2.2. Yabani Bitkiler

Kenevir “kenevir”, pelin/acı pelin “pelin otu, acı pelin”, tatula “tatula, boru çiçeği”.

1.2.3. Ağaçlar

Akaaç “akçaağaç”, ceviz “ceviz ağacı”, çam/ çaam “çam ağacı”, dut “dut, evkalipt “okaliptus”, ağacı”, kamış “kamış, saz”, meşâ/ meşe, “meşe”, saksaul “saksaul”, sedir/ sedr “sedir ağacı”, süüt “söğüt”.

1.2.4. Çiçekler

Altıncık “altıncık, Lâtin çiçeği”, feslen “fesleğen”, gecâ-sefaa “akşamsefası”, gül “gül”, gül-fatma “ebegümeci, hatmi”, gürginâ “girgine, yıldız çiçeği”, nülfer “nilüfer”.

1.2.5. Meyveler

Alma “elma”, ceviz “ceviz”, dut “dut”, emiş “yemiş, emiş”, erik “erik”, güvem/ güven “çakal eriği”, kirez “kiraz”, meyva “meyve”, papşoy “mısır”, şefteli “şeftali”, üzüm “üzüm”.

1.2.6. Sebzeler

Biber “biber”, kabak “kabak”, patlacan “domates”, sarımsak/ sarımsak “sarımsak”, zarzavat-eşillik “yeşillik, sebze”.

1.3. HAYVAN ADLARI

İnsanoğlu ile bu evreni paylaşan bir diğer canlı hayvanlardır. Hayvanlar insanoğlunun kimi zaman avı, kimi zaman avlanma aracı, kimi zaman da insanoğlunun en yakın dostu olmuştur.

İnsanlar ve hayvanlar birbirine bağımlıdır. İnsan ve hayvan bir döngü içerisindedir ve bu döngüyü hiç bozmadan devam ettirmektedir. Toplumsal yaşamın getirdiği sosyal ve kültürel ihtiyaçlar nedeniyle insanoğlu, hayvanların etinden, sütünden, derisinden, yününden, yumurtasından vb. yararlanmıştır (Filiz, 2019: 11).

Hayvanlar, Türklerin hayatında, destanlarında, mitlerinde, atasözlerinde önemli yer tutmaktadır. Hatta destanlarda Türklerin soyu bir hayvan olan kurda dayandırılmaktadır. *Uzun Kervan* romanında *boz-yabanı* olarak geçen bozkurt, destanlarımızda Türklerin atası, yol göstericisi olarak geçmektedir. Aynı şekilde Göktürklerin bayraklarında da kurt simgesi vardı. Türklerde kurda saygı duyulmasına karşın, korku da beslenirdi. Bu yüzden birçok Türk lehçesinde *kurt* adı yerine onu çağrıştıran başka isimler kullanılmıştır. Aynı inanç Gagauzlarda da devam etmektedir. Gagauzlar, *kurdu* “canavar”, “yabanı”, “bozkumi”, “bozbey” olarak adlandırır. *Kurt* sözcüğünün kullanılmasına ise tabu konulmuştur. Çünkü “kurt” denildiğinde Gagauzların inancına göre, kurdu davet etmiş olursun ve o hemen gelir. Gelmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağı bilinmediği için kurt sözcüğünü kullanmaktan çekinirler (Ulutaş, 2018: 285).

Bütün Türklerde olduğu gibi Gagauzlarda da at önemli bir yere sahiptir. Türkler tarih boyunca at üstünde yemişler, içmişler, savaşmışlardır. Türklerle ilgili birçok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşta faydaları dolayısıyla kuvvet ve kudret timsali de olmuştur. At sürüleri ise zenginliğin ifadesi olarak görülmüştür (Çoruhlu, 2011: 182).

Bir dilin söz varlığı, o dilin kavramlar dünyasını yansıtır. Hayvanlarla ilgili söz varlığı da dilin kavramlar dünyası içerisinde geniş yer tutmaktadır. Hayvan kavramı etrafında toplanan sözcükler, söz varlığının önemli bir kesitini oluşturmaktadır (Gen, 2009: iii). Eski Türklerin önceleri avcı-toplayıcı olması, sonraları ise ekonomisinin daha

çok hayvancılığa, yani besiciliğe dayanması sebebiyle hayvanlarla ilişkilerinin çok yoğun olduğu görülmektedir. Bu sebeple Türk dilinde hayvan adları oldukça fazladır (Maşkaraoğlu, 2018: 176)

Gagauzlar da bütün Türkler gibi eski zamanlarda hayvancılık zanaatıyla tanışmışlardır. Bu olgu, gelişmiş ve zengin hayvan terminolojisinden de belli olmaktadır. Gagauzların göçebe zamanlarında, hayvancılıkta çok becerikli oldukları, Gagauzların hayvanlara bağlılığının hâlâ güçlü olduğu bilinmektedir (Karanfil, 2013: 37).

H. Dağlı, *Gagauz Türkçesinde Hayvan Adları ve Fonetik Görünümleri Üzerine Bir Araştırma* adlı makalesinde tespit ettiği 208 sözcükten yola çıkarak Gagauzlardaki hayvan adlarının zenginliğini ortaya koymuştur. Gagauz Türkçesinde bazı hayvanların birden fazla ada sahip olmasının da söz valığının zenginliğini gösterdiğini dile getirmiştir (Dağlı, 2019: 38).

W. Zajaczkowski, Gagauz dilinde hayvan adlarını incelediği çalışmasında Türklerin hayvanları cinsiyetlerine, renklerine ve yaşlarına göre ayırabilecekleri bir terminoloji geliştirdiklerini söylemiştir (Zajaczkowski, 1953: 386). Bu açıklama da Gagauz dilinin hayvan adları açısından zengin olduğunu göstermektedir.

Uzun Kervan romanında hayvanlarla ilgili 116 ad geçmektedir. Bu adlar 8 ana başlık altında toplanmıştır. *Bacak, kafa, kuyruk, kemik, tezek, yular* gibi hayvanların genelini kapsayan adlar “Genel Adlar” başlığı altında verilmiştir. Hayvanlarla ilgili adların kimisi biçim ve anlam olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde (*bacak, sürü, aslan, kuzu, at, yılan*) ortak kullanılmaktadır. Kimi sözcüklerde ise ses değişimleri (*buynuz, terbää, olak, haygır, sıyr*) görülmektedir. Bunların dışında Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarda aynı (*canavar* “kurt”, *yabanı* “kurt”, *koduk* “sıpa”, *kulan* “iki üç yaşında dişi tay, kısrak”, *kuli* “tay”) ve farklı (*kalak* “surat, yüz”) anlamlarda kullanılan adlar da romanda bulunmaktadır.

Bu başlık altında toplanan adlar, Türkçe kökenli adların (*arşık/ aşık, bacak, tauk, buzaa, at, duvan, sazan balığı, yılan*) yanı sıra Arapça (*hayvan, mal, kehlä, nal*), Farsça (*bars, beygir, lelek/ leylek, koza, yaban ceyranı, yaban beygiri*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*antilopa*) oluşmaktadır.

Romanda hayvan adları ile ilgili geçen adlar:

1.3.1. Genel Adlar

Alaf “yem, hayvan yemi”, arşık/ aşık “aşık kemiği”, ayak “ayak”, bacak “bacak”, but “but”, buynuz “boynuz”, çılbrır “dizgin”, deri “1. deri, 2. post”, dil “dil”, eer/ eyer “eyer”, ele “yele”, ense “ense”, fışkı “gübre, mayıs”, gaga “gaga”, hamut “hamut (at koşum takımı)”, hayvan “hayvan”, hergelä/ hergele “sürü”, in “in, yuva”, kafa “baş, kafa”, kalak “surat, yüz”, kanat “kanat”, kemik “kemik”, koşum “koşum”, kurt-kuş “kurt kuş, insan dışındaki canlı varlıklar”, kuş “kuş”, kuyruk “kuyruk”, mayız “sığır dışkısı, gübre”, nal “nal”, ön ayak “ön ayak”, özengi/ özenge “üzengi”, sırt “sırt”, sürü “sürü”, şkembe “karın”, terbää “dizgin”, tezek “tezek”, tırnak “tırnak”, tüü/ tüy “tüy”, yapaa “yapağı”, yular “yular”, yuva “yuva”.

1.3.2. Yabani Hayvanlar

Antilopa “antilop”, aslan “aslan”, ayı “ayı”, bars “pars”, canavar “kurt”, ceýran “ceýlan”, domuz “domuz”, engeç “yengeç”, kaplan “kaplan”, karaca “karaca”, kirpi “kirpi”, kurbaa “kurbağa”, sıçan “sıçan”, tavşam/ tavşan “tavşan”, tıgru “kaplan”, yaban beygiri “yaban beygiri”, yaban ceýranı “yaban ceýlanı”, yaban domuzu “yaban domuzu”, yaban keçisi “yaban keçisi”, yaban kedi “yabani kedi”, yabanı “kurt”.

1.3.3. Kümes Hayvanları

Horoz “horoz”, tauk “tavuk”.

1.3.4. Evcil Hayvanlar

Eşek “eşek”, keçi “keçi”, kedi “kedi”, koç “koç”, koduk “sıpa”, koyun “koyun”, köpek “köpek”, kuzu “kuzu”, olak “oğlak, keçi yavrusu”, şişek “üç yaşındaki kuzu”, toklu “bir yıllık kuzu”, yavru “yavru”.

1.3.5. Büyükbaş Hayvanlar

At “at”, beygir “at”, buğa “boğa”, buzaa “buzağı”, dana “dana”, deve “deve”, haygır “aygır, erkek at”, inek “inek”, kısırak/ kısırak “kısırak, dişi at”, kulan “iki üç yaşında dişi tay, kısırak”, kuli “tay”, mal “büyükbaş hayvan”, öküz “öküz”, sıyır “sığır”, süt ineği “süt ineği”, tay-kuli “tay”.

1.3.6. Kuşlar

Balıkçı kuşu “balıkçı kuşu”, batak kuşu “batak kuşu”, baykuş “baykuş”, bülbül “bülbül”, cıvırlıga “toygır, tarla kuşu”, duvan “doğan”, garga “karga”, kartal “kartal”,

kırlangaç “kırlangıç”, kugu-kuşu “guguk kuşu”, kukumau “baykuş”, lelek/ leylek “leylek”, turna/ turne “turna”, yaban guguşu “yaban güvercini”.

1.3.7. Balıklar

Balık “balık”, hayver “havyar”, sazan balığı “sazan balığı”.

1.3.8. Böcekler, Sürüngenler ve Diğerleri

Böcek “böcek”, bürüncük böcää “ipek böceği”, kehlä “bit”, kelebek “kelebek”, koza “koza”, kuvan “arı”, sinek “sinek”, yılan “yılan”.

1.4. İNSAN VÜCUDU, İNSAN ÖMRÜ VE İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ ADLAR

Gördüğü, duyduğu, hissettiği her şeyi adlandıran insan, kendi vücudunun uzuvlarını, hayatının dönemlerini, vücut dengesini bozan hastalıkları vb. şeyleri de adlandırmıştır. Romanda insan ile ilgili tespit edilen adlar 5 alt başlık altında toplanmıştır.

1.4.1. İnsan Vücudu ile İlgili Adlar

En eski dillerde dahi insanın kendi varlığını meydana getiren uzuvların adlandırmasını yaptığı bilinmektedir (Özşahin, 2011: 196). İnsan vücuduna ait adlar, Türk lehçelerinde ortak olan adlardandır. Sadece her lehçe, bu adları kendine özgü ses değişimleriyle kullanmaktadır. Örneğin, bazı organ adları, Azerbaycan Türkçesinde *ağız, ayaq, burnu* (Akdoğan, 1999); Türkmen Türkçesinde *agız, ayak, burun* (Tekin, M. Ölmez, Ceylan, Z. Ölmez ve Eker, 1995); Kazak Türkçesinde *avız, ayaq, murın* (Koç vd., 2012); Uygur Türkçesinde *égiz, ayak, burun* (Necipoviç Necip, 1968’den akt. Kurban, 2013) şeklinde kullanılmaktadır.

Uzun Kervan romanında insan vücudu ile ilgili 73 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *akıl, ayak, baş, göz, kemik* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *aaz, buvaz, güüdä/ güyde, ürek, üz* vd.

İnsan vücudu ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adlar (*aaz, ayak, baş, kemik, omuz, ürek*) yanı sıra Arapça (*akıl, kafa, surat, süret*), Farsça (*çenä, kellä, pañça, şkembe*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*noga*) oluşmaktadır.

Romanda bir kavram için farklı kökenli adların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “ayak” anlamında *ayak* (T.) ve *noga* (Rus.), “baş, kafa” anlamında *baş* (T.),

kafa (Ar.) ve *kellä* (Far.), “el” anlamında *el* (T.) ve *pança* (Far.), “yüz” anlamında *üz* (T.) ve *surat/ süret* (Ar.) sözcükleri kullanılmıştır.

Romanda insan vücudu ile ilgili geçen adlar:

Aaz “ağız”, adım “adım, yürümek için yapılan ayak atışlarından her biri”, akıl “akıl”, annı “alın”, arka “sırt”, avuç “avuç”, ayak “ayak”, baş “baş, kafa”, bel “bel”, beniz “yüz rengi”, bıyık “bıyık”, boy “boy”, boyun/ boynu “boyun”, burnu “burun”, burnu deliği “burun deliği”, but “but”, buvaz “boğaz”, çenä “çene”, damar “damar”, deri “deri, ten”, dil “dil”, dirsek “dirsek”, diş “diş”, diz “diz”, dudak “dudak”, el “el”, ense “ense”, göbek “göbek”, gönül “gönül”, göt “*kaba konuşmada* kaba et, kıç, popo”, göz “göz”, göz kapaa “göz kapağı”, güüdä/ güyde “gövde, beden”, güüs “göğüs”, iyä “kaburga”, kafa “baş, kafa”, kan “kan”, kara ceer “karaciğer”, kaş “kaş”, kellä “kelle, kafatası”, kemik “kemik”, kıç “kıç”, kızlık “kızlık, bekâret”, kirpik “kirpik”, kol “1. kol, 2. el”, koltuk “koltuk”, koynu “koyun”, kucak “kucak”, kulak “kulak”, meme “meme”, noga “ayak”, omuz “omuz”, pança “pençe, el”, parmak “parmak”, pelik “saç örgüsü”, saç “saç”, sakal “sakal”, sırt “sırt”, sima “sima, yüz”, soluk “soluk, nefes”, surat “surat, yüz”, süret “1. surat, yüz, 2. görünüş, biçim, 3. hayal”, şkembä/ şkembe “karın”, tel “saç teli”, ten “vücut, ten”, tepe “bingıldak”, ter “ter”, tırnak “tırnak”, ürek “yürek”, üz “yüz”, yanak “yanak”, yaş “yaş, gözyaşı”, yumuruk/ yumruk “yumruk”.

1.4.2. Doğum, Hayat ve Hayatın Çağları ile İlgili Adlar

Her insanın hayatı belirli dönemlerden oluşmaktadır. Doğum, çocukluk gençlik, yaşlılık ve ölüm, insan hayatının aşamalarıdır. Bu aşamaların her millet için farklı bir önemi ve her dönemin farklı uygulamaları vardır. Hayatın aşamalarından biri olan doğum, başlangıçtır ve bütün kültürlerde her bakımdan büyük öneme sahiptir. Bu nedenle doğum ile ilgili inanç ve davranışlar, edinilen örf ve adetler, sahih ve batıl inançlar, her toplumun tarihî ve kültürel zeminine göre belirlenmiştir ve o toplumun karakteristik özelliklerinden birini teşkil etmiştir (Öztürk, 2018: 161-162).

Uzun Kervan romanında doğum, hayat ve hayatın çağları ile ilgili 19 ad tespit edilmiştir. Bu adlardan kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de (*küçüklük, genç, ölüm, ömür*) aynı kullanılmaktadır. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*delikannı, ergennik, ihtiar*) görülmektedir.

Romanda doğum, hayat ve hayatın çağları ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*küçüklük, kart, ölüm, yaş*) yanı sıra Arapça (*ihtiyar/ ihtiyar, ömür, ruh*) ve Farsça (*can*) kökenli adlardan oluşmaktadır.

Bunların dışında romanda “can, ruh” anlamında Farsça *can* ve Arapça *ruh*; “ihiyar, yaşlı” anlamında Türkçe *kart* ve Arapça *ihtiyar/ ihtiyar*; “ömür, yaşam, hayat” anlamında Arapça *ömür*, Türkçe *yaşamak/ yaşama* ve *yaşayış* sözcükleri kullanılmıştır.

Romanda doğum, hayat ve hayatın çağları ile ilgili geçen adlar:

Can “can, ruh”, delikanni “delikanlı, bekâr”, ergennik “gençlik”, genç “genç”, gençlik “gençlik”, ihtiar/ ihtiyar “ihtiyar”, ihtiyarlık/ ihtiarlık “ihtiyarlık”, kart “kart, yaşlı”, kızlık “genç kızlık”, küçüklük “çocukluk”, ölüm “ölüm, ecel”, ömür “ömür, yaşam, hayat”, pişkinnik “*mec.* tecrübe”, ruh “ruh, can”, uşaklık “çocukluk”, yaş “1. yaş, 2. genç”, yaşamak/ yaşama “hayat”, yaşayış “yaşam, yaşayış”, yaşlı “yaşlı”.

1.4.3. Aile, Akrabalık ve Evlilik ile İlgili Adlar

Türkler aile bağları ve toplumsal ilişkileri güçlü bir millettir ve bu durum Türk dillerine de yansımıştır. Bu yüzdendir ki Türk dili akrabalık ve toplumsal ilişki adları bakımından zengin diller arasındadır. Bazı dillerde *anne, baba, kardeş* dışındaki ilişkilerde adlandırmalar sınırlıdır. Örneğin, Rusçada *teyze, hala* (тетя) ve *dayı, amca* (дядя) için tek sözcük kullanılmaktadır. Türkçede ise her akrabalık adı için bir adlandırma mevcuttur. Bunların dışında Türkçede evlilik yoluyla kurulan ilişkilerde de adlandırmalar çeşitlidir. *Görümce, elti, bacanak, enişte* gibi sözcükler bunlara örnektir.

Gagauzlardaki aile ve akrabalık adları çoğunlukla tarihi süreç içerisinde, Türk dilinde korunan sözcükler olmuştur. Gagauzların söz varlığını oluşturan alıntı sözcükler, deyimlerde ve atasözlerinde kullanılmamaktadır ve anonim olan deyim ve atasözlerinde kullanılan aile ve akrabalık adları, çoğunlukla, Türk toplumlarının ortak sözcükleridir (Armağan, 2016: 430).

Uzun Kervan romanında aile, akrabalık ve evlilikle ilgili 63 ad tespit edilmiştir. *Abla, akran, gelin, hısım, torun* gibi adlar anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır. *Amuca/ amıca, ool, saadıç* gibi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir. Ayrıca Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmayıp ağızlarda kullanılan, anlamları aynı (*apa* “*abla*”, *oolluk* “*evlatlık*”, *yavklu* “*nişanlı, sevgili*”) ve farklı olan (*aaretlik* “*evlatlık*”) adlar da romanda bulunmaktadır.

Uzun Kervan romanında tespit edilen adlar, Türkçe adların (*abla, ana, ata, saadıç*) yanı sıra Arapça (*akran, aylä/ ayle/ ayile/ aile, çiyiz/ çiyz, hısım*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*dever, kaku, poligamia*) oluşmaktadır.

Bu başlığın altına dâhil ettiğimiz adlardan çıkarabileceğimiz dikkat çeken iki önemli nokta, yazarın, *abla, kadına, ata* gibi Gagauz dilinin eskicil sözcüklerini ve Gagauz dilinde olmayıp Kazak, Kırgız, Yeni Uygur gibi diğer Türk yazı dillerinde bulunan *apa* sözcüğünü romanda kullanmış olmasıdır.

Romanda “*abla*” için *abla/ apa* Türkçe ve Bulgarca *kaku*; “*ağabey*” için Türkçe *aga/ ağa* ve Bulgarca *batü*; “*sağdıç*” için Türkçe *saadıç*; Rusça *dever*; “*çeyiz*” için Türkçe *kalım* ve Arapça *çiyiz/ çiyz*; “*çocuk, bebek*” için ise ikisi de Türkçe kökenli *küçük* ve *uşak* sözcükleri kullanılmıştır. Bunların dışında “*evlatlık*” sözcüğü için *aaretlik* ve *oolluk* sözcükleri kullanılmış fakat *aaretlik* sözcüğü romanda sadece “*kız evlatlık*” için, *oolluk* ise sadece “*erkek evlatlık*” için kullanılmıştır.

Romanda aile, akrabalık ve evlilik ile ilgili geçen adlar:

Aaretlik “*evlatlık*”, *abla* “*abla*”, *aga/ ağa* “*ağabey*”, *akran* “*akran, yaşıt*”, *amuca/ amıca* “*amca*”, *ana* “*anne*”, *ana-boba/ ana-ata* “*ana-baba*”, *apa* “*abla*”, *ata* “*baba*”, *ata-baba/ boba-ata* “*baba, ecdat*”, *aylä/ ayle/ ayile/ aile* “*aile*”, *babu* “*1. yaşlı kadın, 2. büyükanne, nine*”, *baka* “*baba*”, *batü* “*ağabey*”, *bey* “*eş, koca*”, *boba/ baba* “*baba*”, *büyük ana* “*büyükanne*”, *büyük-boba/ büyük baba/ büyük baka* “*büyükbaba, dede*”, *çiyiz/ çiyz* “*çeyiz*”, *çocuk* “*1. erkek çocuğu, 2. genç erkek, delikanlı*”, *dädu/ dedä/ dede* “*dede*”, *dede-ata/ ata-dede* “*dede-baba*”, *dever* “*sağdıç*”, *dul* “*dul*”, *erif* “*herif, adam*”, *eş* “*eş*”, *evlad/ evlat* “*evlat*”, *gelin* “*gelin, eş*”, *güvä/ güve/ güvey* “*güveyi, damat*”, *hanum/ hanım* “*1. kadınlara hitap için kullanılan söz, 2. kadın*”, *hısım* “*hısım, akraba*”, *içgüvelik* “*iç güveyilik*”, *kaku* “*abla, büyük kız kardeş*”, *kalım* “*çeyiz, başlık*”, *kardaş/ kardeş* “*kardeş*”, *karı* “*1. karı, hanım, eş, 2. kadın*”, *karı-avrad* “*karı, hanım*”, *karı-eş* “*karı, eş*”, *karı-koca* “*karı koca*”, *kaynata/ kayınata* “*kayınbaba*”, *kız* “*kız*”, *kızkardaş/ kızkardeş* “*kızkardeş*”, *koca* “*evli erkek*”, *koca karı* “*yaşlı kadın*”, *küçük* “*çocuk, bebek*”, *lelü* “*teyze*”, *mali-nenä* “*büyükanne, nine*”, *mama* “*anne*”, *nenä/ nene* “*nine*”, *olan/ oğlan/ oğlan* “*oğlan*”, *ool/ oğul* “*oğul*”, *oolluk* “*evlatlık*”, *ortanca* “*ortanca çocuk*”, *papa* “*baba*”, *poligamia* “*çok eşlilik*”, *saadıç* “*sağdıç*”, *tetü* “*baba*”, *torun* “*torun*”, *torun-çocuk* “*erkek torun*”, *torun-kız* “*kız torun*”, *uşak* “*çocuk*”, *yär/ yar* “*yâr, sevgili*”, *yavklu* “*nişanlı, sevgili*”, *yavru* “*yavru*”.

1.4.4. Toplumsal İlişki İle İlgili Adlar

Uzun Kervan romanında toplumsal ilişkilerle ilgili 103 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de ortak kullanılmaktadır: *adam, adet, boy, halk, millet* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *düün, laap/ laab, erli* vd.

Toplumsal ilişki ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*arkadaş, boy*) yanı sıra Arapça (*aalem, esir, laap/ laab*), Farsça (*baaşış/ baaşış/ bahşış, cümbüş, dost*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*agitator, barışnä, efendi, miting, patron, provokator*) oluşmaktadır.

Romanda bir kavram için farklı kökenli adların kullanıldığı dikkati çekmektedir. Örneğin, “yabancı” için *aalem* (Ar.) ve *yabancı* (Far. *yabanî* + T. +I); “erkek” için *adam* (Ar.) ve *erkek* (T.); “arkadaş, dost” için *arkadaş* (T.), *dost* (Far.) ve *kafadar* (Ar. *kaḫā* + Far. *dār*); “millet, halk” için *halk* (Ar.) *millet* (Ar.), *narod* (Rus.) ve *publika* (Rus.); “misafir” için *konak* (T.) ve *musaafir/ musafir* (Ar.) sözcükleri kullanılmıştır.

Romanda toplumsal ilişki ile ilgili geçen sözcükler:

Aalem “yabancı, el âlem”, adam “1. erkek, koca, 2. insan”, adet “âdet, töre”, adet-ritual “âdetler, ritüeller”, agitator “propagandacı”, ağa “geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse”, alay “grup”, aristokratlık “aristokratlık”, arkadaş “arkadaş”, baaşış/ baaşış/ bahşış “hediye, armağan”, bal “balo, şölen”, barışnä “hanım”, boy “boy, kabile”, boyar “bey, asilzade, aristokrat”, bölük “grup, küme, öbek”, bölüm “bölüm, kısım, grup, küme”, bulü “teyze, anne yaşıtı kadınlara söylenen bir söz”, buralı “buralı”, büyük “makam, rütbe, derece bakımından daha üstün olan kimse”, cümbüş “eğlence”, çokluk “büyük kalabalık, çoğunluk”, çorbacı “sahip, efendi”, dama “dam, dansta kavalyenin eşi”, damar “soy”, dernek “toplantı”, dilenci “dilenci”, dilencilik “dilencilik”, dişi “dişi”, dost “dost, arkadaş”, düün “düğün”, düüncü “düğünde misafir”, efendi “efendi”, element “öge, unsur”, erkek “erkek”, erkek-adam/ adam-erkek “erkek”, erli “yerli”, esir “esir”, familia “soyad”, fukara/ fukare/ fakir “yoksul, fakir”, fukaralık/ fukarelik “yoksulluk, fakirlik”, gruba “grup”, halk “halk”, halk-sensele “halk, aile, soy”, içkici “içkici, alkolik”, imdatçı “imdada gelen, yardıma koşan kimse”, intelegenția “aydınlık sınıfı veya topluluğu”, kadın “kadın”, kadına “kadın”, kafadar “dost”, kan “soy”, kankardaşı “kan kardeşi”, kavalier “kavalye”, keyf “eğlenti, eğlence”, kolonist “koloni mensubu, göçmen”, komisia “kurul, komisyon”, komşu “komşu”, komşuluk

“komşuluk”, konak “misafir”, konuş “şenlik, eğlence”, koronaşıya “taç giyme töreni”, kök “1. kök, temel, 2. köken, soy”, kul “köle, esir”, kul-esir/ esir-kul “köle, esir”, kuma “kız arkadaşı”, küylü “köylü”, laap “lakap”, lahusa “lohusa”, millet “millet”, mirza “bazı Türk toluluklarında ve İran’da kullanılan bir soyluluk sanı”, miting “miting”, musaafir/ musafir “misafir”, narod “halk, millet”, ocak “yurt, ev, aile”, orgiya “sefahat âlemi”, patron “sahip, efendi, patron”, pomeşçik “toprak ağası, toprak beyi”, proşesia “alay, kortej”, provokator “provokatör, kışkırtıcı”, publika “halk, insanlar”, saabi “sahip, efendi, patron”, senselä/ sensele “aile, sülale, soy”, sıra “adet, düzen”, sıralık “adet, düzen”, soy “soy, ırk”, tarafçı “yanlı, yandaş”, toplantı “toplantı”, toplum “toplum”, topluş “toplanma, toplantı”, toy “ziyafet, şölen”, toy-düün “düğün”, toy-konuş/ konuş-toy “şölen, eğlence”, toy-konuşmak “şölen, şenlik”, toy-pir “şölen, eğlence”, tradişıya/ tradişia “gelenek”, veçerinka “eğlenti”, yabancı “yabancı”, yakın “dost, akraba”, yalnız “yalnız, tek başına olan kişi”, yanaşık “destekçi”, yırtıcı “sömürücü (kimse)”, yortu “bayram”, yortu-toy/ toy-yortu “bayram”, zengin “zengin”.

1.4.5. Hastalıklar ve Ezca ile İlgili Adlar

İnsanoğlu varolduğundan beri hastalık da varolmuştur. Fakat insanoğlunun hastalığı algılayışı bulunduğu döneme, dünyayı, çevresini algılayışına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Şamanist inancı benimsemiş Türklerde hasta olan insanın içine kötü bir ruh girdiğine inanılırdı ve şaman çağrılırdı. Şaman kötü ruhla savaşarak o hastayı iyileştirir ve ölümden kurtarırdı. Bu durum hem Türklerde hastalığın algılanışını hem de bir nevi tedavi yöntemini göstermekteydi.

Uzun Kervan romanında hastalıklar ve ecza ile ilgili 17 ad tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de (*çıban, hasta, ilaç, salgın*) ortak kullanılmaktadır. *Üüsürük* “öksürük” sözcüğünde ise ses değişimi görülmektedir.

Romanda hastalıklar ve ecza ile ilgili geçen adlar, Türkçe adların (*çıban, salgın, sancı, üüsürük*) yanı sıra Arapça (*ilaç*), Farsça (*hasta*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*radikulit, çuma*) oluşmaktadır.

Romanda hastalık ve ecza ile ilgili geçen adlar:

Aarı “ağrı, acı”, aarlık “rahatsızlık, halsizlik”, çıban “çıban”, çuma “veba”, dert “hastalık”, hasta “hasta”, hastalık “hastalık”, ilaç “ilaç”, kesinti “keskin bir şeyin vücutta oluşturduğu kesik”, kuduz “kuduz”, radikulit “radikülit, sinir kökünün yangısı”,

salgın “salgın”, sancı “keskin acı”, üsürük “öksürük”, yangın “ateş”, yara “yara”, zehir “zehir”.

1.5. MADDİ KÜLTÜR İLE İLGİLİ ADLAR

1.5.1. Besin Adları

Beslenme insanoğlunun hayatını sürdürebilmesi için gereken en temel ihtiyaçlarındandır. Her toplumun coğrafya, kültür, uğraşlar gibi belirli şartlar çerçevesinde gelişmiş, kendine özgü beslenme kültürü vardır. Tarih sahnesine konargöçer bir toplum olarak çıkan Türkler, geçmişten günümüze kadar yeme ve içmeye büyük önem vermişlerdir (Kızıldemir vd., 2014).

Türklerde hayvancılığın temel uğraşlardan olması besin kültürünü de etkilemiş ve et Türk mutfaklarının vazgeçilmez yiyeceklerinden olmuştur. Düğün, eğlence gibi özel günlerin yanı sıra günlük yemeklerde de et tüketilmektedir. V. Kopusçu'nun Gagauzlarda ve Türkiye Türklerindeki et yemeklerinin adları ile ilgili çalışmasını incelediğimizde et yemeklerinin çeşitliliğinden iki Türk topluluğu için de etin önemli yiyeceklerden olduğu anlaşılmaktadır (Kopusçu, 2014).

Türkler sadece hayvanların etlerinden yararlanmamışlar, aynı zamanda beslenme için sütlerini de kullanmışlardır. Türklerin süttten yararlanmalarına örnek olarak romanda tespit ettiğimiz *kımız* ve *hurut* sözcükleri örnek gösterilebilir. Süt ürünü olan ve Türklerle özdeşleşmiş, Türklerin içkisi olarak bilinen *kımız* ve yoğurttan yapıp kurutulan *hurut* günümüzde Orta Asya Türkleri tarafından tüketilse de Gagauzlarda bulunmamaktadır.

Hayvancılığın yanında tarımın da besin kültürüne etklileri olmuştur. Hayvancılık faaliyetlerinin gelişmiş olması nedeniyle, hayvan gücünden yararlanan Türkler tarımla uğraşmaya başlamışlardır. Böylece tarıma geçen Türkler, yetiştirdikleri sebze, meyve ve değişik bitkileri de kullanarak Türk mutfak kültürünün daha da zenginleşmesini sağlamışlardır (Bekçi, 2002: 1).

V. Kopusçu'nun Gagauzlarda ve Türkiye Türklerinde tüketilen et yemeklerinin adları üzerine yaptığı çalışmasının yanı sıra sadece Gagauzlardaki yemek adlarını incelediği bir çalışması daha vardır. Bu çalışmasında Gagauzlarda tüketilen *ekmek*, *pazlama*, *bulgur*, *kuskus*, *dolma biber*, *koliva* gibi birçok yiyecekten bahsetmiş ve yemekler hakkında bilgi vermiştir (Kopusçu, 2016).

Uzun Kervan romanında geçen besin adları “Yiyecek” ve “İçecek” olarak iki başlık altında toplanmıştır. Romanda besin adları ile ilgili 48 ad tespit edilmiştir. Tespit edilen adlar genellikle hamur işi ve etten oluşan yemeklerin adlarıdır. Romanda hayvansal ürünlerle ilgili tespit edilen adlar azımsanmayacak derecededir. Bu durum hem Türklerin hem de Gagauzların et dışında hayvansal gıdalardan yararlandığını göstermektedir. *Kaymak, yumurta, süt, piynir/ piyinir/ peynir* sözcükleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Romandaki besin adlarıyla ilgili adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *aş, bal, et, sucuk, şeker*. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *piynir/ piyinir, yaanı/ yahnı, imek, kafä*.

Romandaki besin adları, Türkçe kökenli adların (*aş, bal, bulamaç, boza, kumus/ kumuz/ kımız/ kımız/ kımıs*) yanı sıra Arapça (*kafe/ kaafe, lokma, rakı, şarap, şerbet*), Farsça (*piynir/ piyinir/ peynir, şeker, yaanı/ yahnı*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*çay, manca, spirt, şampania*) oluşmaktadır.

Romanda yiyecek ve içecek ile ilgili geçen sözcükler:

1.5.1.1. Yiyecek Adları

Aş “yemek, besin”, baklava “baklava”, bal “bal”, bulamaç “bulamaç”, çörek “çörek”, ekmek “ekmek”, et “et”, gözleme “gözleme”, hamurlu çörek “hamurlu çörek”, hurut “kurutulmuş peynir”, imek “yemek”, imelik/ yimelik “yiyecek, erzak”, katık “katık, yiyecek”, kavurma “kavurma”, kaymak “kaymak”, kolaç “üstü ince örgülü hamurdan yapılmış yuvarlak ekmek”, lokma “et”, malay “mısır ekmeği”, manca “yemek”, mezä “meze, içki içilirken yenilecek yiyecek”, oloy “bitkisel yağ”, pastırma/ bastırma “pastırma”, piynir/ piyinir/ peynir “peynir”, saa yayı/ saayayı “tereyağ”, sarma “sarma”, slanina “katı domuz yağı”, sucuk “sucuk”, şaşlık “şiş kebabı, şaşlık”, şeker “şeker”, turşu “turşu”, yaa “yağ”, yaanı/ yahnı “et”, yumurta “yumurta”.

1.5.1.2. İçecek Adları

Boza “boza”, çay “çay”, içki “içki”, içmek “içecek, içki”, içmek su “içme suyu”, kafe/ kaafe “kahve”, kumus/ kumuz/ kımız/ kımız/ kımıs “kımız”, rakı “rakı”, spirt “alkol, ispirto”, su “su”, süt “süt”, şampania “şampanya”, şarap “şarap”, şerbet “şerbet”, türk kafesi “Türk kahvesi”.

1.5.2. Giyim, Süs ve Takı Adları

Söz varlığını oluşturan bir diğer kültürel öge de giyim ve süs eşyalarıdır. Her milletin kendine özgü bir giyim kültürü vardır. Yaşam ve iklim şartları, uğraşlar da insanların giyimlerine etki etmiştir. Hayvancılıkla uğraşan, sürekli at üstünde olan Türklerin bu uğraşlar doğrultusunda gelişmiş bir giyim kültürü vardı. Ata binerken bacakları ata sürtünerek yara açılması gibi tehlikelere karşı önlem almak için kalın pantolon ve çizme giymişlerdir (Dinç, 2019: 26).

Giyim ve kuşam geçmişten günümüze kadar, insanlığın en etkin kültürel dinamikleri arasında yerini almıştır. Önce insan vücudunu korumak amacı ile bulunan giyim, daha sonra bilindiği gibi çevrenin şartlarına göre şekillenerek sosyal ve tarihi gelişimini toplumun özelliklerine göre tamamlamıştır (Uçkun, 2010: 165-166).

Türkçenin en önemli eserlerinden biri olan Dîvânü Lugâti't-Türk'ün söz varlığında Türklerin bin yıl önce giysilerini ütüledikleri, ütülü giysilerle dolaştıkları bilgisi geçmektedir. Köklü bir giyim kültürüne sahip olan Türklerin bin yıl önce kırışmış giysilerini ütüyüp giymelerine dayanan bu bilgiler, Türklerin uygar bir toplum olduğunu göstermektedir (Akalin, 2017: 108).

Giyim her toplumda olduğu gibi Gagauzlarda da önemlidir. Gagauzlarda giyim için *kostüm*, her türlü giyim eşyası, giyecek için *ruha* terimi kullanılmaktadır. Gagauz kadın giyiminin en eski ve en önemli parçası *gölmek* “gömlek”tir. Diğer bir önemli parçası ise gömlek üzerine giyilen, *fistan* “kolsuz elbise”dir. Kadınların zorunlu parçalarından biri de *önlük*tür. Gagauzlar önlük için *fita* ve *farta* terimini kullanmaktadır. Gagauz kadın giyiminde önemli foksiyonlara sahip olan önlüğün, günlük hayatta her türlü bağ ve bahçe işlerini yaparken kullanıldığı gibi, tören ve bayramlarda dekoratif-süs amaçlı olarak kullanıldığını da söylemek mümkündür. Kadın giyiminde önemli bir yer tutan süslenmede takılan veya kullanılan eşyalara *gözellikler* adı verilir. Her toplumda olduğu gibi Gagauzlarda da küpe, bilezik, kolye vazgeçilmez süs eşyalarıdır. Gagauz kadınının geleneksel ayakkabıları *çarık* ve *emeni*'dir. *Emeni* terimi pek çok köyde genç kızların bayramlık ayakkabısı olan, alçak ökçeli, evde yapılan ayakkabılar için kullanılmaya başlamıştır. Yaşlı kuşak kadınlar ise ökçesiz ve aralıksız *papuç* adı verilen deri ayakkabılar kullanmıştır. Yoksul ailelerde ise kadınlar tarafından *çarık (postal)* ya da *terlik* tercih edilmiştir. Çorap olarak genç kızlar ve

kadınlar ince çoraplar tercih ederken, yaşlı kadınlar ve çocuklar için *tomak* adı verilen kışlık çoraplar kullanılmaktadır (Uçkun, 2010:166-171).

Gagauz erkek giyiminde ise zorunlu parça *gömlektir*. Üst gömleğe *flama* adı verilmektedir. Bu gömlek işlemeli yenli, iki parçadan ve normal ketene göre daha kaba ketenden hazırlanmıştır. Flama evde ve tarla işlerinde yelekle giyilen iç gömlek görevi görmüştür. Geleneksel erkek giyimindeyse *pantolon (don)* evde dokunan çuhadan, yün kumaştan yapılır. Bu pantolon *dimi don* ve *tuçlu don* olmak üzere iki çeşittir. Erkek giyiminde diğer bir önemli parçası da *kuşaktır*. Kuşak yünden dokunur ve daha çok kırmızı renktedir. Erkek giyiminde diğer bir parçası olan *yelek* korunmuş ve şehir giyimine uygun hale getirilmiştir. Fakat R. Uçkun, *mintanın* daha geleneksel olduğunu, *mintanın* gelişim ve değişimi sonucunda yeleğin ortaya çıktığını söylemenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. *Antire* veya *aba* ise geleneksel kısa erkek ceketidir, koyu renk çuhadan gaytan işli olarak hazırlanmaktadır. Gagauz erkekleri kışın dış giysi olarak koyun kürkünden yapılmış kolsuz *yarım kürk* ve *tulup* giymektedir. Bu giysi günümüzde de kullanılmaktadır. Erkekler kışın başlarına *kalpak* adı verilen kürk şapka, yazın ise *paraliya* adı verilen *keçe şapkalar* takmaktadır. Kalpak takmak da günümüzde Gagauzlarda devam etmektedir. Gagauzlarda erkek ayakkabısının en eski şekli, domuz ve öküz derisinden yapılan *çarıktır*. Bir diğer ayakkabı türü ise uzun örgü yün çoraplarla giyilen *emeni* adı verilen ökçesiz deri ayakkabılarıdır. Zengin Gagauzlar, özellikle gençleri kırmızı püsküllerle süslenmiş *tomak* adı verilen, yünden bağları olan ayakkabıları da giymiştir (Uçkun, 2010: 166-171).²

G. Karanfil'in *Gagauz Leksikologiyası II* adlı kitabında, ayak giyimlerini incelediği bir bölüm vardır. Bu bölümde, Gagauzlardaki terlik, çarık, çizme gibi ayak giyimleri ile ilgili bilgi vermiş ve bu sözcüklerin, kökenlerini ve bazı Türk dillerindeki karşılıklarını çalışmaya dâhil etmiştir (2013: 31-35). Aynı çalışmada Gagauzlardaki *kürk*, *kalpak*, *çeber*, *don*, *dolama* gibi giysi ve bilezik, boncuk, üzükle gibi süs adlarını da incelemiş ve bu giysilerle süsler hakkında genel bilgiler vermiştir (2013: 49-58, 72-77, 104-108).

Süs ve takı denilince genellikle akla kadın gelir. Fakat burada “Süs ve Takı Adları” başlığı altında toplanan sözcükler sadece kadınlara ait eşyalardan

² Gagauz kadın ve erkek giyimiyle ilgili burada daha genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgiye Rabia Uçkun'un, *Gagauz Halk Kültüründe Geleneksel Kadın ve Erkek Giyimi* adlı makalesinden ulaşılabilir.

oluşmamaktadır. “*Eldiven, kalpak, kemer, üzüük*” gibi hem erkeklerin hem kadınların kullandığı süs ve takı eşyaları bulunmaktadır.

Uzun Kervan romanında giyim, süs ve takı ile ilgili 71 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ayakkabı, çarık, kürk, şalvar*. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*yaamurluk*) ve anlam farklılıkları (*sargı* “sarma veya dolama şeklindeki çorap”) görülmektedir.

Giyim ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*ayakkabı, çizme, yaamurluk, bilezik/ blezik, küpâ*) yanı sıra Arapça (*anteri, atlas, kadifâ/ kadife, mahmude*), Farsça (*çorap, mintan, şalvar, gerdan*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*fistan, halat, forma, moda, bijuteri, türban*) oluşmaktadır.

Romanda giyim, süs ve takı ile ilgili geçen adlar:

1.5.2.1. Giyim Adları

Anteri “entari”, astar “astar”, atlas “atlas”, ayakkabı “ayakkabı”, bez “kumaş”, cep “cep”, çarık “çarık”, çizme “çizme”, çorap “çorap”, don “1. pantolon, 2. iç çamaşırı”, en “yen, giysi kolu”, etek “etek”, fita “önlük”, fistan “fistan”, forma “üniforma”, giyim “giyim, giysi”, gölmek “gömlük”, halat “uzun elbise”, jelet “yelek”, kadifâ/ kadife “kadife”, kaftan “kaftan”, kastör “kunduz kürkü”, keçe “keçe”, keptar “kolsuz ceket”, kürk “kürk”, meşin “koyun postundan meşin pantolan”, mintan “mintan”, moda “moda”, parça “bez paçası, giyim eşyası”, partal “yırtık pırtık elbise”, ruba “elbise, giysi”, ruba-giyim “elbise, giysi”, sargı “sarma veya dolama şeklinde çorap”, şal “şal”, şalvar “şalvar”, tafta “tafta (kumaş)”, tomak “kalın yün çorap”, üst “giyecek, giysi”, yaamurluk “yağmurluk”, yaka “giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü”.

1.5.2.2. Süs ve Takı Adları

bijuteri “bijüteri”, bilezik/ blezik “bilezik”, boncuk “boncuk”, çember “başörtüsü, yazma”, dartı “kadın baş örtüsü”, donak “süs”, duvak “örtü, gelin duvağı”, eldiven “eldiven”, emeni “pabuç, postin”, fes “fes”, garos “yün iplik”, gerdan “ince kolye”, kalpak “kalpak”, kayış “kemer”, kemer “kemer”, kolan “ince kuşak, kemer”, koraf “bezek”, kuşak “kuşak”, kuşak-kemer “kuşak, kemer”, küpâ “küpe”, mahmude “küçük altınlardan yapılan kolye”, mitra “taç”, örmek “el tezgâhında dokunan alaca şal”, paralia “şapka”, püskül “saçak”, sedef “sedef, inci”, takâ “şapka, takke”, taş “taş,

cevher”, türban “erkek başörtüsü”, üzükle “yüzük”, yaa “güzel kokulu bitkilerden çıkarılan uçucu, kokulu, sıvı madde”.

1.5.3. Ev ve Eve Ait Yapılar

İnsanoğlu başlangıçta sadece korunmak ve sığınmak için mağaraları, bulduğu kaya ve ağaç kovuklarını mekân edinmiş, zamanla farklı barınaklar yapmıştır. Gelişen inşaat veya mimari bilgileri ve marangozluk becerileriyle farklı malzemeleri kullanmayı da öğrenen insanoğlu, evler yapmaya başlar (Biray, 2019: 75).

Türklerin toplumsal hayatında çadır sanatı ile başlayan ve gelişen bir ev süreci vardır fakat bu çadır yaşantısının odalı olup çöl bedevilerinin çadırlarından oldukça farklı olduğu bilinmektedir. Yerleşik hayata geçildiğinde fizikî olarak değişikliklere uğrayan ancak toplum içindeki işlevi ve önemi değişmeyen ev, Türk toplumsal hayatında devletin en küçük modeli ve parçasıdır (Özçelik, 2019: 51).

N. Biray ve İ. Özçelik’in tanımlarından da anlaşılacağı üzere eski zamanlarda insanlar korunabilecekleri ve sığınabildikleri yerleri ev olarak kullanmışlardır. Mağarada yaşayan insanlar zamanla kendilerine sığınabilecekleri ve yaşanabilir olan yeni alanlar inşa etmeye başlamışlardır. Göçebe olarak yaşayan Türkler, otağ adı verilen taşıyabildikleri çadırlarda yaşamaktayken zaman ilerleyip yerleşik hayata geçtiklerinde barınma ihtiyaçlarını yaşam şartlarına göre şekillendirmişlerdir ve sabit olan evlerini inşa etmeye başlamışlardır.

Ev, Türkler için bir nevi aile demektir ve aile Türklerde kutsal ve en önemli olan toplumsal birliktir. Bu nedenle Eski Türklerin, ailenin yaşadığı mekânları kutsal gördüklerini söyleyebiliriz. Dolayısıyla toplumun ve devletin temelini teşkil eden ailenin günlük hayatlarını sürdürdükleri yerler onlarca mübarekti (Gömeç, 2018: 7). Bu durumu Türklerin evlerine -evlerden önceki dönemlerde çadırlarına- kutsiyet yüklemeleri olarak yorumlayabiliriz.

Şartlar ve ihtiyaçların değişmesi, imkânların gelişmesi gibi nedenlerden dolayı değişen ve yeni yaşam alanı olan evler geliştirilirken bu evlerin etrafına ihtiyaçlar ve uğraşlara göre küçük yapılar da inşa edilmiştir. Hayvancılıkla uğraşan Türkler evlerin etrafına hayvanlar için de alanlar yapmıştır. Romanda geçen “çalmar, dam, sayvan, tırla” gibi sözcükler buna örnektir.

Bu başlık altında ev ve evin etrafındaki yapılarla ilgili adların yanı sıra “duvar, mutfak, oda, kapı, pencere” gibi evin içerisinde bulunan yapılar da verilmiştir.

Uzun Kervan romanında ev ve eve ait yapılarla ilgili 45 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ahır, ev, duvar, yuva* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *çekmeci, kapu* vd. Ayrıca Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarda kullanılmaya devam eden kimi adlar da romanda geçmektedir: *kenef* “tuvalet”, *hayat* “ağıl, koridor”, *süvä* “çerçeve”, *çalmar* “1. sundurma, tente, 2. ağıl, 3. ambar” vb. Yazar, Gagauzların tarihini Altaylardan başlayarak anlattığı için genellikle Türklerin göçebe zamanları romanın konusu olmuştur. Bundan dolayı romanda çadırla ilgili sözcükler sıkça geçmektedir: *çadır, şatra, yurta*.

Bu başlık altındaki adlar, Türkçe (*dam, ev, kapu, oda*) sözcüklerin yanı sıra Arapça (*hayat, kenef*), Farsça (*ambar, çadır, çerçevä, pençerä*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*yurta, masur, okol*) oluşmaktadır.

Romanda ev ve eve ait yapılar ile ilgili geçen adlar:

Ahır “ahır”, ambar “depo, tahıl ambarı”, aşhane “aşhane, mutfak”, ateşlik “1. ocak, 2. ateş yakılan yer”, aul/ avul/ avıl (I) “1. ahır, 2. avlu, 3. duvar, 4. siper”, aul-köy “köy”, basamak “basamak, merdiven”, bordey “kulübe”, çadır “çadır”, çadır-şatra/ şatra-çadır “çadır”, çalmar “1. sundurma, tente, 2. ağıl, 3. ambar”, çekmeci “çekmece”, çerçevä “çerçeve”, dam “1. ahır, 2. ambar”, döşemä “döşeme”, duvar “duvar”, eşik “eşik”, ev “ev”, hayat “ağıl, koridor”, içer “oda”, kapu “kapı”, kat “kat”, kenef “tuvalet”, konak “ev, misafirhane”, kufnä “mutfak”, maaza/ mağaza “mahzen”, masur “masura”, oda “oda”, okol “ağıl”, pençerä “pencere”, peşçera “mağara”, plan “bir kişinin sahip olduğu yapı ve avludan oluşan toprak parçası”, porta “avlu kapısı”, sayvan “kapalı ağıl”, süvä “çerçeve”, şatra “çadır”, tavan “tavan”, tırla “koyun ağılı”, tokat “avlu kapısı”, yapı “yapı, bina”, yapıntı “yapı”, yapıntılık “yapı, bina”, yurta “bir çeşit göçebe çadırı”, yurta-şatra “çadır”, yuva “yuva”.

1.5.4. Eşya ve Araç Gereç Adları

İlkel toplumlardan başlayarak çeşitli gereçlerin imal edildiği bilinmektedir. Bu gereçlerle insanoğlu uğraşlarını ve hayatını daha da kolaylaştırıp zamandan kâr etmek amacındadır. (Özşahin, 2011: 347).

Eşya adları, dilin maddi kültürüne dâhildir ve toplumun kültür tarihini yansıtan çok ilginç göstergelerdir. Eşya adlarına bakarak toplumun yaşayışının tarih boyunca izleri sürülebilmektedir. Eski çağlardaki el ustalığını yansıtan aletlerden günümüzdeki

teknoloji ürünlerine kadar hayatımıza giren eşya adları, söz varlığı çalışmalarının da geniş bir araştırma konusudur (Öner, 2018: 841).

Uzun Kervan romanında eşya ve araç gereçlerle ilgili 120 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ayna*, *mum*, *yatak* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*cimbiz*, *filcân*, *şirit*) ve anlam farklılıkları (*bakır* “kova”, *basma* “mendil”, *çatı* “urgan”, *iş* “eşya”, *pala* “yol halısı, yer örtüsü”) görülmektedir. Bunların dışında Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarında kullanılmaya devam eden aynı anlamda olan (*çiten* “çiten, saman, mısır koçanı vb. taşımak için örülmüş büyük sepet”, *çüven* “yemek pişirmek için dibi yuvarlak olan tencere, kazan”, *düzen* “dokumacı tezgâhı, tarağı”, *enser* “çivi”) ve farklı anlamda olan (*sallangaç* “beşik”) adlar da romanda geçmektedir.

Uzun Kervan'ın söz varlığında eşya ve araç gereçlerle ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*basma*, *bıçak/ buçak*, *ip*, *yastık*, *yatak*) yanı sıra Arapça (*aba*, *kandil*, *reze*, *sofra*), Farsça (*ayna*, *çengel*, *çini*, *çuval*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*budilnik*, *diyren*, *cimbiz*, *kupa*, *masa*, *pala*) oluşmaktadır. Bunun yanı sıra birleşik yapıları *duvar saati* (Far. *dīvār* + Ar. *sā'at*), *gergef* (Far. *kār* + Ar. *keff*), *şamdal* (Ar. *šem* + Far. *dān*) sözcükleri de romanda geçmektedir.

Uzun Kervan romanında eşya ve araç gereçlerle ilgili geçen adlar:

Aba “aba, kalın çuha”, arkan “kement”, astar “bir kumaşın iç tarafına geçirilen ince kat”, avadannık “avadanlık, edavat”, ayna “ayna”, bakır “kova”, basma “mendil”, baston “baston”, bıçak/ buçak “bıçak”, boduç “ağaçtan veya topraktan yapılmış küçük su kabu”, boşça “bohça”, budilnik “çalar saat”, cıngırdak “zil”, cimbiz “cimbiz”, çan “çan”, çanak “çanak”, çanta “çanta, heybe”, çatı “urgan”, çaun “dökme demirden yapılan dibi yuvarlak tencere, kazan”, çengel “çengel”, çini “çini, çini kap”, çiten “çiten, saman, mısır koçanı vb. taşımak için örülmüş büyük sepet”, çölmek “maşrapa, küçük su kabı”, çuval “çuval”, çüven “yemek pişirmek için dibi yuvarlak olan tencere, kazan”, diyren “yaba”, dokuma “dokuma, kumaş”, döşek “şilte, minder, yatak”, döşek-loja “döşek, yatak”, döşek-yatak “döşek, yatak”, duvar saati “duvar saati”, dübek “havan”, düzen “dokumacı tezgâhı, tarağı”, elek “elek”, enser “çivi”, feneç “çiçekten yapılmış taç”, fiçi “fiçi, varil”, filcân “fincan”, gaytan “kaytan, ipek kordon”, gergef “gergef, kasnak, motif”, haranı “büyük bakır kazan”, harapnik “uzun kamçı”, hasa “patiska bezi”, heybä/ heybe “heybe”, hırlet “ucu sivri kürek, bel”, inventar “envanter”, iplik

“iplik”, iş “eşya”, iyi “iğ”, ip “iplik, kalın ip”, kafes “parmaklık, kafes”, kalbur “elek, kalbur”, kamçı “kamçı, kırbaç”, kandil “kandil”, kap/ kab “kap”, kazan “kazan”, kesâ/ kese “para çantası”, kılıç “dokumacılıkta kullanılan, cetvele benzer bir araç”, kına “kın”, kilim “kilim”, kofa “badya, kova”, kolçan “okluk, sadak”, kreslo “koltuk”, kupa “kupa”, küp “küp”, kütmek “kütük, dört ayaklı tabure”, lülâ/ lüle “pipo”, masa “masa”, mekik “mekik”, mum “mum”, oka “toprak güğüm, toprak testi”, oturak “oturak, sandalye”, oyuncak “oyuncak”, örtü “örtü”, pala “yol halısı, yer örtüsü”, pala-kilim “yol halısı, kilim”, pardı “sırık”, partal “çaput, bez”, pat “tahta yatak”, perde “perde”, peşkir “havlu”, plastinka “plak”, reze “kapı sürgüsü”, saat “saat”, sallangaç “beşik”, sandık “sandık”, sepet “sepet”, sergen “raf”, sincir “zincir”, skemnâ “iskemle”, sofrâ “sofra”, sopa “sopa”, süpürgâ “süpürge”, şamdâl “şamdan”, şirit “şerit, kurdele”, şişâ/ şişe “cam”, şkaif “dolap”, tabela “tabela”, tabretka “tabure”, tahta “sedir”, tarak “dokuma tezgâhlarında, dişleri arasından arış ipliklerinin geçtiği tarak biçiminde araç”, tas “tas”, taşık “küçük çömlek”, teasku “pres”, tekerlek “tekerlek”, tekne “leğen”, tepsi “tepsi”, tertip “takım, ekipman”, testi “testi”, tokmak “tokmak, ağaçtan yapılmış çekiç”, top “1. Kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı, 2. Kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı”, torba “çuval, torba”, traka “küçük çan, zil”, tulum “tulum”, tutak ”tutma yeri, sap”, üklük “evlerde yatak, yorgan gibi şeyleri koymaya yarayan yer veya büyük dolap”, vedrâ “tahta kova”, yastık “yastık”, yatak “1. yatak, 2. hasır sedye, sepet”, yorgan “yorgan”.

1.5.5. Taşıt Adları

Ulaşımı kolaylaştıracak taşıtlar bulunmadan önce insanlar, ulaşımı hayvanlarla sağlamışlardır. Türkler için bu hayvanların başında şüphesiz at gelmekteydi. Fakat zamanla ulaşımın daha kolay ve rahat sağlanabilmesi için taşıtlar geliştirilmiştir. Bu nedenle Türklerde, atın yanında hayvanlara koşulmuş arabalar da kullanılmaktaydı. Jean-Paul Roux, Türklerin ulaşımında tercihlerini, Türklerin ve Orta Asya’daki soydaşlarının deveye sahip olmasına rağmen bu hayvanları sadece ticari faaliyet için kullandıkları, onların tercihlerinin at ve hayvan koşulan arabalardan yana olduğu şeklinde açıklar ve bu taşıtların, batı bozkırlarında rakipsiz hüküm sürdüğünü söyler. Eldeki bir örnekten yola çıkarak bu arabaların yüksekliğinin 3 metre, genişliğinin 3,35 metre, tekerleklerinin çapınınsa 2,15 metre olduğunu ve böylece arabanın yol boyunca giderken bir yere batmasının ya da bir yere saplanmasının önlendiğini dile getirir (Roux,

2017: 119). Atlarla ve bu tarz hayvanlara koşulmuş arabalarla Türkler hem ulaşımını sağlıyor hem de ailesini, çadırlarını ve eşyalarını taşıyordu.

Her topluluk zamana ve şartlara uyum sağlayarak yaşamını sürdürür. Ulaşım da zamana ve şartlara uyum sağlanması gereken konulardan biridir. Farklı coğrafyalarda yaşanmaya başlanması, ülkeler arası ticaretin artması, insanoğlunun daha uzak mesafelere ulaşmaya çalışması gibi nedenler hem kara hem deniz yolu ulaşımının gelişmesini sağlamıştır. Çağdaş gelişmeyle birlikte hem karada hem denizde ulaşımı sağlayabilmek için var olan taşıtlar geliştirilmiş ve yeni taşıtlar icat edilmiştir. Bu taşıtların bulunuşu insan hayatını kolaylaştırmış ve zamandan tasarruf etmelerini sağlamıştır.

Uzun Kervan romanında taşıt adlarıyla ilgili 12 ad tespit edilmiştir. Bu adlardan “*fayton*” ve “*taliga*” ata ve/veya eşeğe koşulmuş arabalardandır. Bunlardan *fayton* günümüzde eğlence amacıyla kullanılan araçlardan olsa da eski zamanlarda ulaşım için kullanılırdı.

Taşıtların adlarıyla ilgili adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi kullanılmaktadır: *araba, fayton, gemi, kızak* vd.

Romandaki taşıtların adlarıyla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*araba, gemi, kayık, kızak*) yanı sıra diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*ekipaj, eşalon, taliga, fayton, tren, vagon*) oluşmaktadır.

Romanda taşıtların adları ile ilgili geçen adlar:

Araba “araba”, arış “at arabası, kağrı, vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı araç”, ekipaj “binek arabası”, eşalon “katar”, fayton/ fayeton “fayton”, gemi “gemi”, kayık “kayık, sandal”, kızak “kızak”, relsa “ray”, taliga “iki veya dört tekerlekli at veya eşek arabası”, tren “tren”, vagon “vagon”.

1.5.6. Şehir, Kasaba ve Yerleşim Adları

Türkler uzun süre göçebe yaşamışlarsa da zamanla yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçmekse şehirleşmeyi beraberinde getirmiştir. Fakat şehirleşme başlamadan önce de Türkler yerleşimlerini şehir mantığıyla düzene koyuyorlardı. Türklerin oluşturduğu mekânların merkezini kağanın otağı oluşturmuş ve diğer mekânlar bu otağın etrafında geliştirilmiştir. Kağanın merkeze yerleşmesi ve diğer çadırların sağına soluna kurulması devlet anlayışının yansımasıdır. Yerleşim yerleri, sağ

ve sol istikamette kurulduğu için dikdörtgen şeklinde gelişmiştir ve oluşan toplumsal mekânlar, surlarla çevrilmiştir. Bu dünya modelindeki doğu ve batı tasarımının mekân işlevini yerine getirdiğini göstermektedir (Kuzey, 2019: 214).

Şehir, kasaba ve yerleşimle ilgili ikilemelerden *mezar-kurgan* ve *tepä-kurgan*'daki *kurgan* sözcüğü Türkçe Sözlük'te, "İlk Çağ'da mezar üzerine toprak yığılarak yapılan küçük tepe; Tepe biçiminde mezar, höyük" şeklinde tanımlanmaktadır (Akalin vd., 2011: 1530). Romanda ise İstemi Kağan, Aşına Bey gibi önemli insanların mezarlarından bahsedilirken *mezar-kurgan* "mezar", *kurgan* "mezar" sözcükleri kullanılmaktadır. Örneğin, *Adete göre, onun mezar-kurganına beygirini de bütün terbeli-yularlı gömdüydüler.* (s. 16) (Adete göre onun mezarına atını da yularlı (bir şekilde) gömmüşüler.)

Romanda şehir, kasaba, yerleşim ile ilgili 47 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *eyalet*, *liman*, *sokak* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *dermen*, *erleşme*, *kubey* vd. Romanda geçen *koruntu* "sığınak, korunak" sözcüğü günümüz Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayıp ağızlarda kullanılmaya devam etmektedir. *Kuyu* "mezar" ve *kasaba* "şehir" sözcüklerinde ise anlam farklılığı bulunmaktadır.

Romanın söz varlığı şehir, kasaba ve yerleşim ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*koruntu*, *köprü*) yanı sıra Farsça (*pazar/ bazar*, *seray*), Arapça (*eyalet*, *kalä/ kala*, *kubey*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*gubernia*, *oloynița*, *okrug*, *liman*, *panayır/panair*, *rezidensial/ rezidenția*) oluşmaktadır. Bunların dışında *kütüphane* (Ar. *kutub*+Far. *hâne*) ve *kafene* (Ar. *kahve*+Far. *hâne*) gibi birleşik yapıdaki adlar da romanda geçmektedir.

Uzun Kervan romanında şehir, kasaba ve yerleşimle ilgili geçen adlar:

Arena "arena, boğa güreşi, yarış, oyun vb. gösteriler yapılan alan", asker hospitalı "asker hastanesi", aul/ avul (II) "köy" banyo "banyo", dans salonu "dans etmek için gidilen, halka açık yer", dermen "değirmen", erleşme "yerleşme", eyalet "eyalet", giriş "bir yapının, yerin içeri girilen kısmı", gubernia "vilayet", kafene "kahvehane", kalä/ kala "kale", kapalı çarşı "kapalı çarşı", kasaba "şehir", kazık "kazık, direk", kemer "*mim.* kemer", koruntu "sığınak, korunak", köprü "köprü", kırçma "meyhane", kubey "kubbe", kumnuk "kumluk, kumlu yer", kurgan "kurgan", kuyu "mezar", küle "kule", kütüphane "kütüphane", küy/ köy "köy", liman "liman", lüzgär

dermeni “yel değirmeni”, maalä/ mahale “mahalle, sokak”, mağaza “büyük dükkân”, meydan “meydan”, mezar “mezar”, mezar-kurgan “kurgan şeklinde mezar”, mezarlık “mezarlık”, okrug “bölge”, oloynița “ezimevi”, panayır/ panair “panayır, pazar”, pazar/ bazar “pazar, belli bir şeyin satıldığı yer”, port “liman”, provinția/ provinsiya “eyalet, taşra”, rezidensia/ rezidenția “ikametgâh, konut”, seray “saray”, semt “semt”, sokak “sokak”, tepä-kurgan “tepe biçiminde mezar”, tükän “dükkân”, uç “eyalet”.

1.5.7. Ticaret, İş, Mal Mülk, Para ile İlgili Adlar

Jean-Paul Roux, ilkçağ ve ortaçağ başında Türklerin ticaretle çok da ilgili olmadıklarını hayvancılık, avcılık, savaş ve istilalar gibi temel faaliyetlerin Orta Asya’daki Türklerin ekonomik ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılıyor gibi olduğunu, başka etkinliklerde bulunmalarına ve Hazarların bu vesileyle servet yapabilmelerine karşın ticaretin onların harcı olmadığını dile getirir (Roux, 2017: 125).

Roux’un tanımlamasına göre ticaret Türklerin harcı olmasa da zaman ilerledikçe ihtiyaçlar değişmeye ve artmaya başlamıştır. Bu yüzden başka faaliyetlerle de uğraşmıştır. Bunlardan biri de ticarettir. Türklerin ticaretle uğraştığı, yüzyıllar boyunca yalnızca avcılık, hayvancılık ve tarımla uğraşmadığı, bu uğraşların yanında ticaretin de Türklerin geçim kaynakları arasında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (Özşahin, 2011: 425).

Hayvancılık ve tarımla uğraşan Türkler, bu uğraşlardan elde ettikleri ürünleri satmışlar ve bu ürünler karşılığında yeni ürünler almışlardır. Bunun yanı sıra Eski Türkler, yaptıkları ticari faaliyetlerinde parayı da kullanmışlardır. Türklerin parayı ticari araç olarak kullandıkları gerçeği, arkeolojik kazılar tarafından desteklenmektedir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, Asya Hunlarına ait buluntulardan madeni para çıkmamış, bazı Türk kurganlarında Çin paraları ele geçmiştir (Mandaloğlu, 2013: 139).

Uzun Kervan romanında ticaret, iş, mal mülk, para ile ilgili 31 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *alıcı, balans, borç, kazanç* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*paa*) ve anlam farklılıkları (*kalım/ kalın* “ikincil kazanç”) görülmektedir.

Romanda ticaret, iş, mal mülk ve para ile ilgili tespit edilen adlar, Türkçe kökenli adların (*alış-veriş, borç, vergi*) yanı sıra Arapça (*dinar, mal*), Farsça (*paa, para*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*ekonomika, nalog, plantația, fabrika, balans, finans*) oluşmaktadır.

Romanda ticaret, iş, mal mülk ve para ile ilgili geçen adlar:

Alıcı “alıcı, müşteri”, alış-veriş “ticaret, satış”, alışverişçi “tüccar”, alış-verişlik “alım satım, ticaret”, altın “altın para”, balans “denge, bilanço”, bank “banka”, bezirgen/ bazirgen “tüccar”, borç “borç”, dinar “dinar, para birimi”, ekonomika “ekonomi”, fabrika “fabrika”, finans “finans, para”, gelir “gelir”, harçlık “harçlık”, hazne “hazine”, iş “iş”, kalım/ kalın “ikincil kazanç”, kapital “sermaye”, kazanç “kazanç, kâr”, komersant “tüccar”, komerția “ticaret”, mal “mal, varlık”, nalog “vergi”, ödek “1. maaş, 2. ücret, para, ödeme”, paa “paha, değer, fiyat”, para “para”, plantația “plantasyon”, tovar “mal”, varlık “servet, mal”, vergi “vergi”.

1.5.8. Meslek Adları

İnsanoğlunun uğraşları coğrafyalarının, dönemlerinin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Eski çağlarda avcılık, tarım, hayvancılıkla uğraşılırken; dönemlerin, şartların değişmesinden, ihtiyaçların artmasından ve farklılaşmasından dolayı yeni meslekler oluşmuştur ve oluşmaya devam etmektedir. Yeni meslekler oluşurken eski uğraşlar yok olmamıştır fakat değişime uğramaktan da korunamamışlardır. Örneğin, avcılık, tarım, hayvancılık günümüzde devam etmektedir. Fakat bunlardan avcılık eski çağlardaki gibi değil, belirli şartlar içerisinde gerçekleştirilebilmektedir.

Türklerde gerektiği zaman herkes askerdi, herkes avlanabilirdi ve hayvanlarla ilgilenirdi. Bunlar insanların hayatlarını devam ettirmek ve kendini korumak için yapmak zorunda olduğu uğraşlardı. Fakat o eski dönemlerde bu zorunlu uğraşların yanında farklı meslekler de vardı. M. Ergin’in, *Orhun Âbideleri* adlı eserine bakıldığında bu meslek adları tespit edilebilir. Bunlardan bazıları “bedizci (resimci)”, “yogçı (yasçı)”, “sığıtçı (ağlayıcı)”, “tamgaçı (mühürdar)”, “bark itgüci (türbe yapıcı)” gibi mesleklerdir. Bunlar, *Orhun Âbideleri*’nde geçen mesleklerden sadece birkaçıdır (Ergin, 2013: 38, 40, 60).

M. Ciachir, Gagauzların Besarabya’ya geldikleri zaman boş arazilerin çokluğundan faydalanarak çobanlık, hergelecilik, sığırtmaçlık, koyunculuk ve balıkçılık yaptıklarını, zamanla arazilerin azalmasıyla ise çiftçilik, bahçıvanlık, bağcılık, arıcılık, ipek böcekçiliği ve bezirgânlık yapmaya yöneldiklerini söylemiştir. Gagauzların her çeşit iş ustaları olsa da asıl zanaatlarının çiftçilik olduğunu dile getirmiştir (Ciachir, 1934’ten akt. Güngör, 1934: 59).

Uzun Kervan romanında tespit edilen meslek adları sadece geçimlerini sağlayacak uğraşlar için kullanılmış adlar değil, aynı zamanda kültürel uğraşlar için de kullanılan adlardan oluşmaktadır. *Annadıcı, ozan, piyetçi, yazıcı* gibi meslek adları bu duruma örnektir.

Romanda eğitimden, Türk âlimlerinden, Göktürk yazıtlarının bulunmasından, çözülmesinden bahsedildiği için bilimle ilgili *bilgiç, üüretmen/ öğretmen, üüredici, pedagog, lingvist* gibi meslek adları da geçmektedir.

Türkçede meslek adları genellikle addan ad yapım eki kullanılarak yapılır. Gagauz Türkçesinde Rusça, Arapça, Farsça gibi alıntıların yanı sıra Türkçenin en işlek yapım eki olan *+cI* ve *+llk* ekleri getirip meslek adları yapılmıştır. Gagauzların bulunduğu coğrafyanın özellikleri dolayısıyla çeşitli meslek grupları oluşmuş ve bunların adlandırılmalarında bir çeşitlilik meydana gelmiştir (Özakdağ, 2019: 38). Bu duruma örnek gösterilebilecek birçok ad (*cellatlık, çıraklık, fikirci, falcı, hayvancı, resimci, zarzavatçılık*) romanda bulunmaktadır.

Uzun Kervan romanında mesleklerle ilgili 153 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de kullanılmaktadır: *bekçi, denizci, sanatçı, türkücü, yazar* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*annadıcı, kalavuz/ kılavus, daulcu*) ve anlam farklılıkları (*davacı* “hâkim”, *oyuncu* “dansçı”, *resimci* “ressam”) görülmektedir. Bunların dışında *karaul* “nöbetçi, bekçi, muhafız”, *güdücü* “çoban” adları Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır.

Romanda, Türkçe kökenli meslek adlarının (*araştırmacı, aşçı, avcı, güdücü, ozan, yazar*) yanı sıra Arapça (*cellat, müdür, şair, zanaat*), Farsça (*cambaz, çırak, madrabaz*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcükler de (*naçalnik, pisar, poet, filozof, kompozitor*) bulunmaktadır.

Romanda meslek ile ilgili geçen adlar:

Advokat “avukat”, akademik “akademi üyesi”, annadıcı “anlatıcı, hikâyeci”, aracı “aracı, arabulucu”, aracılık “aracılık, arabuluculuk”, araştırmacı “araştırmacı”, aşçı “aşçı”, aşug “âşık”, atçılık “at yetiştiriciliği”, ateşçi “ateşçi, ocakçı”, avcı “avcı”, avcılık “avcılık”, baacılık “bağcılık”, balıkçı “balıkçı”, balıkçılık “balıkçılık”, başçacılık “bahçecilik”, bekçi “bekçi”, bekçi-karaul “bekçi, muhafız”, beygircilik “beygircilik”, bilgiç “âlim”, bilgin “bilgin”, bostancılık “bostancılık, bahçecilik”, cambaz “cambaz, at satıcısı”, cellat “cellat”, cellatlık “cellatlık”, çalgıcı “çalgıcı”, çanakçılık “çanakçılık”,

çırak “çırak”, çıraklık “çıraklık”, çiftçi “çiftçi”, çiftçilik “ziraatçılık”, çoban “çoban”, çorbacılık “çiftçilik”, danışman “danışman”, daulcu “davulcu”, davacı “hâkim”, dayreci “tef çalan kişi”, dejurni “nöbetçi”, demir eridicisi “demirci”, demircilik “demircilik”, demiryolcu/ demir yolcu “demir yolcu”, denizci “denizci”, dilcilik “dilcilik”, diplomat “diplomat”, direktör “müdür”, dirijör “orkestra şefi”, doktor “doktor”, dutçuluk “dutçuluk”, dülger “dülger”, ekincilik “ekincilik”, ençiklopedist “ansiklopedist”, etnograf “etnograf”, falcı “falcı”, fikirci “danışman”, filosofluk “filozofluk”, filozof “filozof”, gaydacı “gaydacı”, gecä bekçisi “gece bekçisi”, geçirici “kılavuz”, gözetici “gözlemci”, güdücü “çoban”, güncü “gündelikçi”, güreşçi “güreşçi”, haberci “haberci”, hamutçuluk “hamutçuluk, koşumculuk”, hancı “hancı, han işleten kimse”, hayvancı “hayvan yetiştiricisi, besleyicisi”, hayvancılık “hayvancılık”, hazneci “hazineci”, hergeleci “at sürüsü çobanı”, hergeleci-atlıcı “at sürüsü çobanı”, hergelecilik “at sürüsü çobanlığı”, hizmetçi/ izmetçi “1. hizmetçi, 2. görevli”, hoca “hoca, öğretmen”, ilaççı “hekim (halk doktoru)”, inspektor “müfettiş”, ispravnik “kaza polis müdürü”, istoriograf “tarih uzmanı”, işçi “işçi”, işçilik “işçilik”, kafeci “kahve işleten veya kahve pişirip satan kimse”, kalavuz/ kılavus “kılavuz”, karaul “nöbetçi, bekçi, muhafız”, kauşçu “müzisyen, kemancı”, kauşçu-piyetçi “ozan, şair”, kavalcı “kavalcı”, kemençeci “kemençeci”, kervancı “kervancı”, kervancılık “kervancılık”, kırcılık “kır işi, tarla işi”, koleksiyonar “koleksiyoncu”, komandacı “kumandacı”, kompozitor “besteci”, korespondent “muhabir”, koruntucu “siperci”, koyunculuk “koyunculuk”, kronikacı “haberci”, kuyumculuk “kuyumculuk”, kürkçü “kürkçü”, lingvist “dil bilimci”, madrabaz “hayvan, balık, sebze, meyve vb. yiyecekleri yerinden getirerek toptan satan kimse”, meyvacılık “meyvecilik”, muallim/ mualim/ muğalim “muallim, öğretmen”, muzikçi “müzisyen”, müdür “müdür”, naçalnik “şef, başkan, müdür”, okuyucu/ okuycu “okuyucu”, oyuncu “dansçı”, ozan “ozan”, pedagog “pedagog, eğitim bilimci”, pelivan “pehlivan, bahadır”, pelivannık “pehlivanlık”, pisar “yazıcı”, piyetçi “şair, ozan”, poçtmeyster “posta müdürü”, poet “şair”, poliția “polis”, post “karakol, nöbetçi”, presa “basın”, resimci “ressam”, sanatçı “sanatçı”, satıcı “satıcı, tezgâhtar”, satıcılık “satıcılık”, sepicilik “sepicilik, tabaklık”, sığircılık “sığircılık”, sırtmaç “çoban”, sırtmaçlık “çobanlık”, speşialist “uzman”, strateg “stratejist, izlemci”, suancılık/ suvancılık “soğancılık”, şair “şair”, şaman “şaman”, taligacılık “arabacılık”, talmaç “talmaç, çevirmen”, tefeci “tefeci”, tercümeçi “çevirmen”, terzi “terzi”, tüfekçi “nişancı, silahçı”, türkücü “türkücü”, urädnik “polis memuru”, usta “usta”, ustacılık “ustacılık”, ustalık “ustalık”, üüredici/ üredici/ üğredici “öğretici, öğretmen”, üüretmen/ öğretmen

“öğretmen”, yardımcı “yardımcı”, yazar “yazar”, yazıcı “yazar”, yazıcılık “yazarlık”, zanaat/ zanaatçı “zanaat, iş, meslek”, zanaatçı/ zanaatçı “belli bir zanaatla uğraşan, bir zanaatı meslek edinen emekçi”, zarzavatçılık “zarzavat satıcılığı, manavcılık”, zurnacı “zurnacı”.

1.5.9. Tarım ve Tarım Araçları ile İlgili Adlar

Hayvancılık, avcılık gibi tarım da Türklerin temel uğraşlarından biridir. Bozkır kavimlerinin konar-göçer olmaları, tarımın yapılmadığı iddiasının ortaya atılmasına neden olmuştur. Ancak Türkler, konar-göçer olmalarına rağmen tarımla uğraşmışlar, elde ettikleri ürünlerle kendi ihtiyaçlarını karşılamışlar, ihtiyaçlarından fazlasını ise satarak ekonomik anlamda ticari faaliyette bulunmuşlardır (Mandaloğlu, 2014: 90).

Tarım, “Besin Adları” başlığı altında da değinildiği üzere besin kültürünün bir parçasıdır. Tüketilecek bazı besinlerin ekilmesi, biçilmesi ve onlardan verimli ürün alınabilmesi için şüphesiz tarım bilgisine sahip olmak ve tarımla ilgilenmek şarttır. “Besin Adları” başlığı altına yazılmayan, tahıl ürünleri olduğu için bu başlık altına dâhil edilen “*booday, bulgur, mercimek, pirinç*” gibi sözcükler de tarımın ve besin kültürünün iç içe olduğunu göstermektedir.

Tarımın Gagauzlar için de önemli bir yeri vardır. Gagauz ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Meyvecilik, tütün, ekin, sebze, ayçiçeği, mısır, patates üretimi yapılmaktadır. Bağcılık Gagauz ekonomisinde önemli bir yer tutar. Gagauz Yeri’nde uçsuz bucaksız bakımlı ve verimli üzüm bağları vardır (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 49).

Uzun Kervan romanında tarım ve tarım araçları ile ilgili 28 ad tespit edilmiştir. Tespit edilen bu adlar ekilen yerlerden ve alınan ürünlerden oluşmaktadır. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesinde ortak kullanılmaktadır: *bostan, bulgur, ekin, pirinç* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*baa, booday, maasul*) ve anlam farklılıkları (*tepä* “ot ve ekin yığını”) görülmektedir. *Dokurcun* “ot yığını”, *ekinti* “ekin”, *kelemä/ keleme* “işlenmemiş toprak” gibi adlara Türkiye Türkçesinin ağızlarında rastlanmaktadır.

Uzun Kervan romanında tarım ve tarımla ilgili tespit edilen adlar, Türkçe kökenli adların (*baalar, booday, tarla*) yanı sıra Arapça (*mera, maasul/ mahsul*), Farsça (*bostan, mercimek, pirinç*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*agrar, puluk, latifundia*) oluşmaktadır.

Bunların dışında alıntı sözcüklere Türkçe yapım ekleri getirilerek kullanılan adlar da (*başçalık, meyvalık*) romanda geçmektedir.

Romanda tarım ve tarım araçları ile ilgili geçen adlar:

Agrar “tarım”, baa “bağ”, baalar “bağ, üzüm bağları”, başça/ bahçe “bahçe”, başçalık “bostan, sebze bahçesi”, başçavancılık “bahçe tarımı, meyvacılık”, booday “buğday”, bostan “bostan”, bulgur “bulgur”, darı tenesi “darı tanesi”, dokurcun “ot yığını”, ekin “ekin”, ekinti “ekin”, güzlük “güzün ekilen kışlık buğday”, harman “harman yeri”, kelemä/ keleme “işlenmemiş toprak”, kolhoz “kolhoz, kolektif çiftlik”, latifundia “latifundia”, maasul/ mahsul “mahsul, ürün”, mera “mera”, mercimek “mercimek”, meyvalık “meyve bahçesi”, otlaycak/ otlayacak “meradaki otlar, çayır”, pirinç “pirinç”, puluk “pulluk”, samannık “samandan dokurcun, yığın”, tarla “tarla”, tepä “ot ve ekin yığını”.

1.5.10. Ölçü Birimleri ile İlgili Adlar

Ölçü birimleri dilin en aktif kullanılan sözcükler grubuna girmektedir. Diğer dil birimlerine göre yaygın bir kullanımı olduğundan o dili kullanan millet ve boylara özeldir (Maralbek ve Koçak, 2018: 198).

E. Atmaca, günümüzde her milletin kendine özgü bir ölçü sistemi olduğunu fakat bugünkü ortak metrik sistemin kabulüne kadar ölçü adlarında ve değerlerinde farklı kullanımların olduğunu söyler. Yıllarca her ulusun kendisine özgü bir ölçü sistemi geliştirdiğini ve bu birimleri kullanmasından dolayı uzun zaman ölçü birimleri arasında uluslararası bir bağlantı sağlanamadığını, sonraki zamanlarda yaşam seviyesinin yükselmesi, ticaretin gelişmesi, bilim dallarının çeşitlenmesi, ulaşım, iletişim ve haberleşmenin genişleyip uluslararası temasların yaygınlaşmasıyla ölçü birimlerinin standartlaşmasına ihtiyaç hissedildiğini dile getirmektedir (Atmaca, 2009: 22).

Uzun Kervam romanında, ölçü birimleriyle ilgili toplam 10 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *kariş, ölçü, parça* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *kila, uzunnuk* vd. Romanda geçen *demirli* “buğday ölçüsü (21.5 kg. eski ağırlık ölçüsü)” sözcüğü Türkiye Türkçesinin ağızlarında (DS., 1993: 1418, cilt: IV), *miskal* sözcüğü ise Türkçe Sözlük’te “eskimiş ölçü birimi” anlamında bulunmaktadır (Akalin vd., 2011: 1690).

Uzun Kervan romanında ölçü birimleri ile ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*karış, ölçü, uzunluk*) yanı sıra Arapça (*miskal*), Farsça (*parça*) ve diğer dillerinden geçmiş sözcüklerden (*kilometra, kila, metra*) oluşmaktadır.

Romanda ölçü birimleri ile ilgili tespit edilen adlar:

Demirli “buğday ölçüsü (21.5 kg. eski ağırlık ölçüsü)”, desetina “Rus arazi ölçümü, bir desyatin 2400 metrekareye eşittir veya 10.9 hektara eşittir”, karış “uzunluk ölçüsü, 0,213 m’ye eşit”, kila “kilogram, kilo”, kilometra “kilometre”, metra “metre”, miskal “4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi”, ölçü “ölçü”, parça “parça”, uzunluk “uzunluk”.

1.5.11. İletişim Araçları ile İlgili Adlar

İletişim, duygunun, düşüncenin, bilginin, haberin çeşitli yollarla bir taraftan başka tarafa aktarılması süreci olarak tanımlanabilir. İletişim, insanlar arasında, hayvanlar arasında ya da insanlarla hayvanlar arasında gerçekleşebilir. Fakat en gelişmiş iletişim insanlar arasında gerçekleştirilendir. İnsanlar arasındaki iletişim sistemi üretken ve değişkendir (Demirci, 2017: 272).

İnsanlar arasındaki iletişim sadece yüz yüze sağlanmamaktadır. Uzakta olan insanlarla iletişimi sağlayabilmek için geliştirilmiş hem tarihe hem günümüze ait iletişim araçları bulunmaktadır.

Uzun Kervan romanında iletişim araçları başlığına dâhil edebileceğimiz 2 ad tespit edilmiştir. Bu iki ad da Gagauz Türkçesine Rusça aracılığıyla geçen Fransızca kökenli sözcüklerdir.

Romanda iletişim araçları ile ilgili geçen adlar:

Telegraf “telgraf”, telegram “telgrafla gönderilen haberin yazılı olduğu kâğıt”

1.5.12. Edebiyat ile İlgili Adlar

Edebiyat, insanların duygularını, düşüncelerini, tarihte yaşanmışlıklarını edebî bir şekilde dile getirmenin ve değerli bilgilerin, eserlerin nesilden nesile aktarılmasının bir yoludur. Türklerin ilk yazılı kaynağı Göktürk yazıtları, Türklerin ilk edebî eseri kabul edilmektedir. M. Ergin, Göktürk yazıtlarını, “Türk edebiyatının ilk şaheseri” olarak tanımlar (Ergin, 2013: 15).

Yazının olmadığı ve yaygınlaşmadığı zamanlarda bile edebiyat yapıyordu. Atasözleri, deyimler, bilmeceler, destanlar bir milletin kültürünü içinde barındıran edebî sözler, eserlerdir. İnsanlar yazıya dökmeden, sözlü olarak duygularını dile getirmişler ve sözlü edebiyatımızı oluşturmuşlardır. Yazının kullanılmaya başlanmasıyla edebî eserler yazıya geçirilmiş ve yeni türlerle edebî örnekler verilmeye başlanmıştır.

Edebiyat en temel şekilde sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Romanda edebiyatla ilgili geçen sözcükler, bu iki ana başlık altında toplanmıştır. *Uzun Kervan* romanında sözlü edebiyat ürünlerinin daha sık geçmesinin, bu romanın tarihi bir roman olmasından ve Altaylardan başlayarak Gagauz tarihini anlatmasından kaynaklandığı kanısındayız.

Romanda, edebiyatla ilgili 40 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *deyim, masal, edebiyat, roman* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*bilmeycä, dastan, kasıda*) ve anlam farklılıkları (*söyleyiş* “atasözü”) görülmektedir.

Edebiyatla ilgili adlar içerisinde, Türkçe kökenlilere (*bilmeycä, deyim, söyleyiş*) nazaran alıntı sözcükler daha fazladır. Bunlar, Arapça (*maane, masal, edebiyat, şiir*), Farsça (*dastan*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*legenda, stih, folklor, roman*) oluşmaktadır.

Romanda edebiyat ile ilgili geçen adlar:

1.5.12.1. Sözlü Edebiyat

Bektaşî fıkraları “Bektaşî fıkraları”, bilmeycä “bilmece”, cümbüş “anlatı”, dastan “destan”, deyim “deyim”, folklor “folklor”, legenda “efsane”, maane “mani”, masal “masal”, söyleyiş “atasözü”, türkü “türkü”.

Destan Adları

Dede Korkut dastanı “Dede Korkut Destanı”, Oğuz-Kağan dastanı “Oğuz Kağan Destanı”, Oğuz-name dastanı “Oğuzname Destanı”, Selenga legendası “Selenga Efsanesi”, Zeynab hem Kemal legendası “Zeynep ve Kemal Efsanesi”.

1.5.12.2. Yazılı Edebiyat

Düz yazı “düzyazı, nesir”, edebiyat “edebiyat”, forma “biçim, şekil”, gazel “gazel”, idila “idil, kır yaşamı içerisinde aşk konusu işleyen kısa şiir”, kasıda “kaside”,

literatura “edebiyat”, piyet “şiiir”, poema “uzun şiiir”, poezia-şiiir “şiiir”, pseudonim “takma ad”, roman “roman”, stih “şiiir”, şiiir “şiiir”, takma ad “takma ad”.

Yazılı Eser Adları

Besarabskaya jizn “Besarabya’daki hayat (gazete adı)”, Drug “Dost (gazete adı)”, Faydalı bilgilär “Kutadgu Bilig”, III-cü Mektup “III. Mektup (şiiir)”, Kalinka “Kalinka (şarkı adı)”, Russkoe slovo “Rus Sözü (gazete adı)”, Sevelim, sevilelim “Sevelim, Sevilelim”, seyahatnameler (Geziler kitabı) “Seyahatnâme”, Uzun kervan “Uzun Kervan”.

1.5.13. Eğitim ile İlgili Adlar

Eğitime her toplumun önem vermesi gerekir çünkü eğitim, toplumların gelişmesini, ilerlemesini sağlayan en önemli unsurdur. Bu eğitimin amaçlarından biridir diyebiliriz. Bunun dışında her çocuk geleceğin sahibi ve teminatıdır. Toplumsal değerleri, kültürleri, inançları, uğraşları vb. geleceğe aktarabilmek için geleceğin sahipleri çocukları eğitmek, onlara bu unsurları öğretmek gereklidir. Eğitimin amaçlarından birini de bu olarak değerlendirebiliriz.

Eğitim göçebe hayata uygun bir şekilde pratik günlük hayat bilgisi edindirme önceliğine göre şekillenmiştir. Günlük yaşam bilgisi ve uçsuz bucaksız bozkırda hayatta kalma ve otlaklara ve hayvanlarına sahip çıkmak için gerekli askeri eğitim biçimi eğitim öğretimin esası olmuştur (Hali ve Rencüzoğulları, 2017: 435). Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim her dönemde var olmuştur. Sadece içeriği döneme göre değişmiş, dönemin şartlarına ve gerekliliklerine göre şekillenmiştir.

Eski dönemlerde insanlar, bizim şu an meslek olarak değerlendirdiğimiz birçok şeyi o dönemlerde yapmak zorundaydılar. Beslenmek için, savaşabilmek için ata binmeyi, ok atmayı, hayvanları idare etmeyi, avlanmayı, ekip biçmeyi bilmeliydiler. Bu yüzden bu uğraşlar çocuklara küçük yaştan itibaren öğretiliyordu. Bu da o dönemlerde bir nevi eğitim demektir.

Gagauzlar için de eğitim önemli bir unsurdur fakat maalesef kendi dillerinde eğitim göremedikleri zamanlar olmuştur. Örneğin, Gagauzlar Romanya Krallığı döneminde ev içinde dahi kendi dillerini konuşamaz duruma gelmişlerdir. Daha sonraları ise bazı Gagauz aydınlarının –Dionis Tanasoğlu ve L. A. Pokrovskaya-çabalarıyla oluşturulan bir alfabe ve ana dilde eğitim yönetime kabul ettirilmiştir. Böylelikle Gagauzlar da kendi dillerinde eğitim görmeye başlamıştır. Alfabenin

kabulüyle ilk yıllarda okullarda ve matbuatta bu alfabe kullanılmış ve kitaplar basılmıştır (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 53).

Uzun Kervan romanında eğitimle ilgili 25 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *bölüm, ders, kitap, lise, sınıf* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *tefter, üürenci, üüretim* vd.

Romanda geçen adlar, Türkçe kökenli adların (*bölüm, okul, üürenci, üüretim*) yanı sıra Arapça (*ders, kalem, kitap*), Farsça (*kiyat/ kiat*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*gimnazia, kanikul, lise*) oluşmaktadır.

Romanda eğitim ile ilgili geçen adlar:

Asker uçilişçesi/ askeri okul “askerî okul”, bölüm “bölüm, depertman”, ders “ders”, gimnazia “lise”, gimnazist “lise öğrencisi”, gimnazistka “kız lise öğrencisi”, kalem “kalem”, kanikul “tatil”, kitap “kitap”, kiyat yaprakları “kâğıt yaprakları”, kiyat/ kiat “1. kağıt, 2. kitap, 3. belge, 4. bölüm, kısım”, kolverim “mezun”, lise “lise”, medrese “medrese”, mektep-okul “okul”, okul “okul”, pergament “parşömen”, progimnazia “ilkokul”, sınıf “sınıf”, student “öğrenci”, şkola “okul”, tefter “defter”, uçilişçe “okul”, üürenci “öğrenci”, üüretim “öğrenim, öğreti, eğitim”.

1.5.14. Bilim ve Teknik ile İlgili Adlar

Uzun Kervan romanında bilimle ve bilim dallarıyla ilgili toplam 10 adlar tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dillerinde ortak kullanılmaktadır: *bilgi, bilim, sayı, tarih* vd.

Romanda bilim ile ilgili geçen adlar, Türkçe kökenli adların (*bilgi, bilim, sayı*) yanı sıra Arapça (*coğrafya/ çografia, tarih*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*istoria, karta, kriminalistka, strateji*) oluşmaktadır.

Romanda bilimler ve teknik ile ilgili tespit edilen adlar:

Bilgi “bilgi”, bilim “bilim”, coğrafya/ çografia “coğrafya”, istoria “tarih”, karta “harita”, sayı “sayı”, strateji “strateji, izlem”, tarih “tarih”, teknika “teknik”, teologia “Tanrı bilimi, ilahiyat”.

1.5.15. Sanatlar ile İlgili Adlar

Besin, giyim, mitoloji, din vb. başlıklardaki söz varlığı gibi sanatla ilgili söz varlığı da bir milletin kültürü hakkında bilgi verir. Her millet sanat eserlerine kültürel öğeler, düşünceler ve inanışla ilgili motifler ekler. Bu nedenle bir sanat eserinden o milletin kültürü, düşünce yapısı, dönemin şartları hakkında az da olsa bazı bilgilere ulaşılabilir.

İnsanoğlu en eski zamanlardan beri sanatla uğraşmış ve taşlara yaşantılarından belirli tasvirleri resmetmiştir. Türklerde de sanat uğraşları vardı. Türklerde Hunlardan itibaren çeşitli el sanatlarının gelişmesi, belirli bir estetik anlayışının varlığını gösterir. Türklerde tezyin sanatı fevkalade inkişaf etmiştir ve Eski Türkler tarafından yapılan oymalı silahlar, kılıç saplarındaki işlemler, bugün dahi hayret ve beğeniyle izlenmektedir (Ünalın ve Öztürk, 2008: 106). Göktürkler zamanında ölen savaşçının mezarı başına, savaşçının öldürdüğü düşman sayısına “balbal” adı verilen heykeller dikilirdi. Bu balballar kahramanlığın göstergesiydi. Bu durum Türklerde heykel sanatıyla uğraşıldığı bilgisini bize vermektedir. Aynı şekilde Türkçenin ilk yazılı kaynağı olan Göktürk yazıtları bir sanat eseri değerindedir. Çünkü üzerindeki yazılar tek tek yontularak yazılmıştır. Ayrıca bu yazıtlarda geçen “...Türbe yapıcı, resim yapan, kitâbe taşı yapıcısı...” (Ergin, 2013: 61) gibi sözcükler de Eski Türklerde sanatın varlığını göstermektedir.

Türkler, heykel, çizim gibi sanat uğraşlarının yanında müzikle de ilgilenmiştir. *Kopuz*, destanlarda, hikâyelerde geçen ve Türklere ait olan bir müzik aletidir. Hâlâ Orta Asya'nın vazgeçilmez enstrümanı kopuzdur. Binlerce yıl evvel düğünleri, eğlence yerlerini, yarı resmî dinî ayinleri, Han'ın meclisini kısacası Türk sosyal hayatını şenlendiren ve onun bünyesinde kökleşen mûsıkî, çok eski devirlerden beri başta kopuz olmak üzere çeşitli mûsıkî âletleri ile icra edilmiştir (Feyzioğlu, 2006: 238).

Danslar ve halk oyunları, kültürü içinde barındıran, sanatın bir diğer parçasıdır. Romanda geçen halk oyunu olan “horu” Gagauzların en meşhur oyunlarıdır. *Düz horu*, *Moldavan horusu*, *harmandalı* gibi horular oynamaktadırlar (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 116). Dans ve halk oyunlarının dışında müzik aletlerine bakıldığında, Gagauzlar müzik aleti olarak *çirtma*, *kaval*, *kemençe*, *gayda*, *davul*, *zurna* vs. kullanılmaktadır (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 116). Bahsedilen bu müzik aletlerinden kemençe dışında diğer çalgı aletlerinin adları *Uzun Kervan* romanında da geçmektedir.

Gagauzların bütün dansları eğlenmek, bedensel yetenek ve becerilerini göstermek amacı gütmektedir. Sadece müzik eşliğinde yapılan danslar ve türkülerin eşliğinde yapılan danslar olmak üzere ikiye ayrılabilir Gagauz halk danslarının figürleri fazla çeşitlilik göstermemektedir (Malacılı, 2002: 242-243).

Romanda güzel sanatlarla ilgili 28 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *düdük, kaval, zurna, resim* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *ava, daul* vd.

Güzel sanatlarla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*kobuz, çırtma, düdük*) yanı sıra Arapça (*ava, daul*), Farsça (*zurna*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*aplikația, teatr, horu, gramofon, orkestra, monument*) oluşmaktadır.

Romanda güzel sanatlarla ilgili geçen adlar:

1.5.15.1. Müzik ve Enstrüman Adları

Ava “melodi, ezgi”, çırtma “kaval”, daul “davul”, dayre “tef, davul”, dutar “dutar”, düdük “düdük”, düz-ava “geleneksel Gagauz dans müziği”, fanfar “fanfar”, gayda “gayda”, gramofon “gramofon”, kauş “keman”, kaval “kaval”, kobuz “ozanların çaldığı telli Türk sazı”, muzıka/ muzika/ müzik “müzik”, orkestra “orkestra”, zurna “zurna”.

1.5.15.2. Heykel, Resim ve Dans Türleri

Apliikația “bezeme, süsleme”, dans “dans”, figura “figür, heykel”, horu “hora (halk oyunu)”, kadınca “Gagauzların geleneksel dansı”, kitabi “kitabe”, monument “anıt, abide”, oymak “oyma” portret “potre, resim, fotoğraf”, resim “resim”, teatr “tiyatro”, vals “vals”.

1.5.16. Spor ve Oyun Adları

Sporlar ve oyunlar Türklerde eski zamanlardan var olan kültürel unsurlardır. Savaşçı bir toplum olan Türkler sporlarla kendilerini zinde tutmuş ve aynı zamanda eğlenmişlerdir. Türkler için güçlü olmak, rakibe karşı dayanıklı olmak, yeteneklerini fark etmek, kullanmak ve zafer elde etmek bu sporların uygulanmasını gerekli kılmıştır (Yıldız, 2019: 72).

Uzun Kervan romanında geçen “*güreş*” oyunu Türklerin geleneksel sporlarından. Yeri geldiği zaman toplumun her ferdinin asker olduğu, savaşçı bir

millet olan Türklerin vücudunu zinde tutması gereklidir. Güreş sporu bunu sağladıkları yöntemlerden biridir.

Çocukların vakit geçirmesini sağlayan, onları eğlendiren oyunlar, çocuk dünyasının vazgeçilmezleridir. Şüphesiz her millette çocukların kendi kültürüne göre şekillenmiş oyunları vardır. Gagauz çocuklarının da kendine özgü oyunları vardır. Gagauz gençleri koşmak, vuruşmak, atlamak, taş atmak ve buna benzer hareketleri ihtiva eden muhtelif oyunları tertip etmeyi çok severler. Sevdikleri oyunların bazıları şunlardır: *Aşık, omada, çar, esir almaca, uzun eşek, yumaca, saklambaç* vs. (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 118).

Romanda spor ve oyun adlarıyla ilgili 17 ad bulunmaktadır. Bu adlardan *kör-çöpüş, evcecik, yumancak* gibi oyunlar günümüzde Türkiye Türklerinde de bilinmekte ve oynanmaktadır. Yalnız *aşık* oyunu günümüzde bilinse de genel olarak çocuklar tarafından oynanan bir oyun değildir. Tahta at, değnekten at oyunu anlamına gelen "*beygircik*" oyununu, Türklerde atın önemli olmasının çocuk dünyasında da yerini aldığını göstermesi olarak yorumlayabiliriz.

Romanda spor ve oyun adları ile ilgili geçen adlar:

Aşık "aşık oyunu", beydâ top, beygircik "tahta at, değnekten at oyunu", buğa düyüşü "boğa güreşi", çaylak-çaylak, çelik "çelik çomak", çölmecik, eşecik "uzun eşek", evcecik "evcilik", germançu, güreş "güreş", kör-çöpüş "körebe", kör-ferecâ, kuran "damaya benzer bir oyun", maslu, yarışmak/ yarışma "yarışma, yarış", yumancak "saklambaç".

1.5.17. Yol ve Yolculuk ile İlgili Adlar

Göçebe olan bir toplum için yol da yolculuk da önemli kavramlardır. Belki de bu nedenden *yol* sözcüğü, Türkçede sadece somut anlamda olan, ulaşım için kullanılan *yol* sözcüğü karşılamamaktadır. Aynı zamanda Türklerde mecazî anlamlara da sahiptir. Türkçe Sözlük'te, *yol* sözcüğünün anlamına bakıldığında "davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi; uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik; gaye, uğur, maksat" gibi mecazî anlamlara da geldiği görülmektedir (Akalin vd., 2011: 2602). Uygunsuz işler için *yolsuzluk, yoldan çıkmak* gibi kavramlar ve deyimler kullanılır. Aynı şekilde yolla ilgili birçok atasözü de vardır: *Göç yolda düzülür., Erken kalkan yol alır.*

C. Beydili, Eski Türklerde yasa ve törenin diğer bir adının "yol" olduğunu ve herkesin bu yoldan gitmesi gerektiğini söyler ve 'yol'un etnik-kültürel gelenekte,

normları düzenleyen bir faktör olduğunu, normlara uygun yapılmayan şeylerin “yoldan çıkmak” ve “yolunu kaybetmek” anlamına geldiğini ve bu durumun etnik-kültürel gelenekte cinayet veya ataların ruhuna hakaret gibi algılandığını dile getirir (Beydili, 2015: 620-621).

Yol ve yolculuk ile ilgili adlardan *kervan*, romanın adında da geçmektedir. Romanda göçebe olan milletin göç sırasında yaşadıkları anlatılmaktadır. Kervan bunun bir simgesidir. Bunun yanı sıra *kervansaraylar* da kervanların bir parçasıdır. “Kervanların güvenliği ve konaklaması için anayol kenarında tesis edilen vakıf yapı” (Akalin, 2002: 299) olarak tanımlanmaktadır.

Uzun Kervan romanında yol ve yolculukla ilgili 10 ad geçmektedir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *han*, *kervan*, *yol*, *yolcu*... Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *kervan-seray/ kervanseray, uur*.

Yol ve yolculukla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*demir yolu/ demir yol, yol, yolcu*) yanı sıra Farsça (*kervan, kervan-seray/ kervanseray/ kervansaray*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*expediția*) oluşmaktadır.

Romanda yol ve yolculuk ile ilgili tespit edilen adlar:

Demir yolu/ demir yol “demir yolu”, *expediția* “sefer, seyahat, gezi”, gezici “gezici, gezgin”, han “han, yolcuların konaklamalarına yarayan yapı”, kervan “kervan”, kervan-seray/ kervanseray/ kervansaray “kervansaray”, uur “ön”, yol “yol”, yolcu “yolcu”, yolculuk “yolculuk”.

1.5.18. Ordu ve Savaş ile İlgili Adlar

Ordu, bir milleti ve o milletin değerlerini koruyan silahlı güçtür. Türkler savaşçı bir millettir, bu yüzden ordu, Türk milleti için en önemli kuvvettir. Eski Türklerde ordu, toplumun diğer kesimlerinden ayrı düşünilemeyecek bir kurumdur. Tarihe sahne olan pek çok savaşta millet tek vücut halinde savaşır, düşmanı def eder, ardından günlük hayatına döner (Sarıca, 2008: 88).

Türklerde ordu düzenli, disiplinli ve her daim hazırdır. Bozkır medeniyetinin en önemli özelliklerinden biri de her zaman savaşa hazır bir ordu-millet unsurunun bulunmasıdır. Savaşabilecek durumda olan her fert, ordu milletinin bir neferidir (Özşahin, 2011: 717). Göçebe yaşam ortamında her türlü tehlikeye açık olan bir milletin

ordusunun savaşa her daim hazır olması gerekliliktir, ordu gelecek tehlikelere karşı hazırlıklı ve disiplinli olmak zorundadır.

Jean-Paul Roux, Türklerin ordularından, “başıbozuk ve öfkeli bir grup vahşi değil, düzenli ve iyi yönetilen bir ordu” şeklinde bahseder. Önderlerin tartışılmaz bir otoriteye sahip olduğunu, ancak çok gerekli olduklarında kendilerini gösterdiklerini; çünkü ölümlerinin orduyu dağıtacağını bildiklerini ve harekâtı dışarıdan bütün yönleriyle takip etmek istediklerini de dile getirir (Roux, 2017: 131). Bu durum Türklerde teşkilatlı bir ordu yapısı olduğunu gösterir.

Türklerde teşkilatlı ordu Metehan zamanında oluşmaya başlamıştır. Eğitime ve disipline çok önem veren Mete Han, aynı zamanda teşkilatçı idi. Mete'nin kurduğu son derece basit bir teşkilat anlayışı içinde büyük birlikler on binlik (tümen), küçük birlikler ise binlik, yüzlük, ellilik ve onluk şeklinde teşkilatlamıştı (Yılmaz, 2012: 1-2).

Romanda askerle, askerî rütbelere ve savaşta kullanılan aletlerle ilgili adlar geçmektedir. *Uzun Kervan* romanında ordu ve savaşla ilgili 86 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *asker, atlı, binbaşı, kurşun, tuzak* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri görülmektedir: *eniçeri, hancer* vd.

Ordu ve savaşla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*atlı, binbaşı, ok, ordu, subay*) yanı sıra Arapça (*asker, hancer, mızrak, silâh/ silah*), Farsça (*cenk, sipahi*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*parad, polkovnik, starşina, piştof, legion/ lecion*) oluşmaktadır.

Uzun Kervan romanında ordu ve savaşla ilgili geçen adlar:

Acent “ajan”, adyutant “yaver”, agresia “saldırı”, alay “alay”, asker “asker”, askerbaşı/ asker başı/ asker-başı/ paşa-askerbaşı “asker başı”, askerbaşı-sü başı “askerbaşı”, askerlik “askerlik”, atlı “atlı, binici, atlı asker”, başaskerbaşı/ baş askerbaşı/ baş-askerbaşı “baş asker başı”, bıçak “bıçak”, binbaşı “binbaşı”, bomba “bomba”, bölük “bölük”, bölüm “bölüm, bölük”, cenk “cenk, savaş”, cenk-düyüş “savaş”, çavuş “çavuş”, çavuş-zaabit “çavuş, subay”, çeremonia “seremoni”, dejurni “nöbetçi”, despot “despot”, drujina “tayfa”, emir “emir”, eniçeri/ yeniçeri “yeniçeri”, flot/ flota “donanma, filo”, front “cephe”, garnizon “garnizon”, general “general”, gülle “gülle”, güüslük “göğüslük”, hancer “hançer”, jandar “jandarma”, jandarmeria “jandarma”, kalkan “kalkan”, kanat “savaş düzenindeki ordunun iki yanından her biri”, kavaleria

“süvarî”, kazık “kesici alet”, kez “gez”, kılıç “kılıç”, kolona “kafîle”, komanda/ kumanda “kumanda, komuta”, komandan/ komandant “komutan”, komutan “komutan”, kurşun “kurşun”, kuvet “bir ülkenin silahlı gücü”, legion/ lecion “eski Romalılarda piyade ve süvarinin oluşturduğu askerî birlik, lejyon”, legioner “lejyon asker”, mayor “binbaşı”, mızrak “mızrak”, nacak “ballta”, ofîter “subay”, ofîterlik “subaylık”, ok “ok”, okupația “işgal, işgal etme”, ok-yay/ yay-ok “ok, yay”, ordu “ordu”, ordu-asker/ asker-ordu “asker, ordu”, ordubaşı/ ordu-başı “ordu başı, komutan”, parad “geçit töreni”, piştov “piştov, bir tabanca türü”, polkovnik “albay”, poruçik “eski Rus ordusunda mülâzim rütbesinde subay”, punkt “nokta, yer”, savaş “savaş”, sefer “sefer, savaş”, silâh/ silah “silah”, sipahi “sipahi”, soldat “asker”, starşina “astsubay”, strategia “strateji”, su başı/ Sü Başı “kumandan”, subay “subay”, şevalye “şövalye”, tabur/ tabor “1. tabur, 2. ordugâh”, tabur-ordu “tabur, ordu”, taktika “taktik”, teknika “teknik”, Timarlı sipahi “timarlı sipahi”, top “top”, topuz “topuz”, tuzak “tuzak”, yay “yay”, yayan “atsız asker, piyade”, zaabit “subay”, zaabit-subay “subay”.

1.5.19. Av ve Avcılık ile İlgili Adlar

Avcılık da hayvancılık ve tarım gibi Türklerin en temel uğraşlarından biri olmuştur. Geniş bozkır coğrafyasında büyük cihan devletleri kuran Türklerin iktisadi hayatları temelde hayvan yetiştiriciliğine dayanmakla beraber, avcılığında bu sistemde tamamlayıcı bir unsur olduğu gözükmemektedir. Bu nedenle Türk tarihindeki pek çok topluluğun geçimlerini sağlamak noktasında avcılıkla uğraştıkları bilinmektedir (Onay, 2015: 516).

Türk kültüründe avcılık, hem askeri anlamda savaşa hazırlayıcı niteliklerin gelişmesinde, hem de avcılığın yanında atıcılık ve binicilik kabiliyetlerinin sürekli olarak formda tutulmasında rol oynamıştır (Güven ve Hergüner, 1999: 48).

Uzun Kervan romanında, av ve avcılıkla ilgili sadece bir ad geçmektedir:

Av “av”.

1.5.20. Ateş ve Ateşle İlgili Adlar

Ateş sadece ısınma veya yemek pişirme aracı değildir. Bazı inanç sistemlerinde tanrıların hediyesi ya da gazap aracı olarak kabul edilen ateş, başlı başına da bir tapım ve din oluşturacak güce sahip olmuştur (Gülyüz, 2019: 201).

Türkler için de ateşin ısınma ve yemek pişirmek için kullanma dışında farklı anlamları vardır. Ateş mitolojik olarak Türkler için önemli bir unsurdur. Mitolojik geleneklerde insanı bir varlık olarak diğer canlılar âleminde ayıran en önemli gösterge “ateş”tir. Mitolojik metinlerde, “ateş”in kültürel kahraman tarafından çalınıp insanlara getirilmesi motifi geniş yer tutar. Türk etnik-kültürel geleneğinde “ateş”, bir evliya kadar değerli sayılan güçtür (Beydili, 2015: 436-437).

Türkler ateşin temizleme özelliği olduğuna inanırlardı. Bu yüzden kağan ile görüşmeye gelen misafirleri, her türlü kötülükten arınması için ateşin üstünden atlatırlardı. Bu inanış Gagauzlarda da devam etmekteydi ve Gagauzlarda da ateş kutsaldı. Kötü ruhlardan arındırıldığına inanılır, bunun için doğan çocuğun kırkı çıkarılacağı zaman ateşin üstünden geçirilir. Nevruzda ateşin üstünden atlamanın, günahlardan ve kötü ruhlardan kurtulduğuna inanılır (Öztürk, 2018: 167).

Gagauzlara göre canlı ve cansız olmak üzere iki çeşit ateş vardır. Cansız ateş iki odunun sürtülmesiyle elde edilir ve böyle bir ateş ile oynamak doğru değildir. Cansız ateş kötü ruhları kovmak, hastalıkları tedavi etmek gibi olağanüstü durumlarda kullanılır (Ulutaş, 2018: 285). Gün batımından sonra hiç kimseye, evden ateş çıkarmaya izin verilmez; çünkü bununla bereketin götürüldüğüne inanılır. Lohusanın yattığı odaya geceleyin girebilmek için oda eşğine konulmuş bir ateşten atlamak gerekir (Manov, 1938'den akt. Acaroğlu, 2001: 70-71).

Uzun Kervan romanında ateşle ilgili 10 ad tespit edilmiştir. Bu adların *fakel* dışında hepsi Türkiye Türkçesi yazı dilinde de kullanılmaktadır, sadece *kıvılcın* sözcüğünde ses değişimi görülmektedir.

Ateşle ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*kıvılcın, kor, tütün, yakacak, yalın*) yanı sıra Farsça (*ateş*) ve diğer dillerden geçmiş (*fakel*) alıntı sözcüklerden oluşmaktadır.

Uzun Kervan romanında ateş ve ateşle ilgili geçen sözcükler:

Ateş “ateş”, fakel “meşale”, kıvılcın “kıvılcım”, kor “kor”, kül “kül”, öz “öz, fitil”, tütün “1. tütün, 2. duman”, yakacak “yakacak, yakıt”, yalın “alev”, yangın “yangın”.

1.5.21. Hukuk ve Yasama ile İlgili Adlar

Toplumun düzenini sağlamak, başkasına zarar vermeden ve başkasından zarar görmeden yaşamak için her toplumun, toplumsal hukuk kurallarına ve bu kuralların uygulanmasına ihtiyacı vardır. Bir toplumun huzur ve refah içinde yaşaması, toplumu yöneten güç tarafından uygulanması gereken kuralların yerine getirilmesiyle sağlanabilir. Hukuk kurallarının uygulanması huzur ve refah içinde yaşamak için gerekli tek nokta değilse de en önemli noktadır diyebiliriz.

Türkler töreleri olan ve bu töre kurallarını uygulamada sadık bir milleti. Türklerde yazılı olmamasına rağmen belirlenmiş hukuk kuralları vardı ve herkes bu kurallara uyardı. Törelere aykırı davrananlar en şiddetli biçimde cezalandırılırlardı. Küçük suçlar sopa veya kırbaç ile büyük suçlar da ölüm şeklinde infaz edilirdi (Gömeç, 2017: 33).

Hukuk kurallarının belirlenmesinde toplumun kültürünün etkisi büyüktür. Her toplumun hukuk kuralları kimi noktalarda evrensellik gösterse de kimi noktalarda o toplumun kendisine özgü değerleriyle, kültürüyle şekillenir.

Hukuk ve yasama ile ilgili sözcükler “Değer, Erdem ve Kusurlar ile İlgili Adlar” başlığındaki sözcükler ile bağlantılıdır. Çünkü değerleri gözetmeyen ve onları uygulamayan insanlar toplum nezdinde kusurlu sayılır, bazı durumlar da ise ceza gerektirir. “Hukuk ve Yasama ile İlgili Adlar” kategorisindeki adlar da toplumda kusur olarak sayabilecek ceza gerektiren suçlarla ve yasalarla ilgili adlardır.

Uzun Kervan romanında hukuk ve yasamayla ilgili 32 ad tespit edilmiştir. Bu adların çoğu anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ceza*, *çete*, *kadı*, *kural* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*dar-aacı*) ve anlam farklılıkları (*can alıcı* “cani, katil”, *kaçkın* “kaçak”, *kapan* “cezaevi, hapisane”, *kapıcı* “yağmacı”, *öldürücü* “katil”) görülmektedir.

Hukuk ve yasamayla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*kaçkın*, *öldürücü*, *soygunculuk*) yanı sıra Arapça (*ceza*, *kanun*), Farsça (*zından/ zindan*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*amnistia*, *banda*, *çetä/ çete*, *sınır*) oluşmaktadır.

Uzun Kervan romanında ceza gerektiren suçlar ve failerle ilgili adlar:

Amnistia “genel af”, argument “kanıt”, banda “çete”, bandit “eşkıya”, can alıcı “cani, katil”, ceremä/ cereme “cereme, ceza”, ceza “ceza”, çetä/ çete “çete”, çeteci

“çeteci”, dar-aacı “darağacı”, garant “kefil”, hırsız “hırsız”, hırsızlık “hırsızlık”, kaçkın “kaçak”, kadı “kadı, yargıç”, kanun “yasa”, kapan “cezaevi, hapishane”, kapıcı “yağmacı”, kriminal “cinayet, kıya”, kriminalistika “suç”, kural “kural”, martur/ martor “tanık, şahit”, öldürücü “katil”, pirat “korsan”, sınır “sınır”, soygunculuk “soygunculuk”, status “statü, hukuki durum”, sud “mahkeme”, terörist “terörist”, uzurpator “gaspçı”, zakon “kanun, yasa”, zından/ zindan “zindan”.

1.5.22. Toplum ve Hükümet ile İlgili Adlar

Toplum, ortak bir dili, değerleri ve kültürleri olan, bir arada yaşayan halk olarak tanımlanabilir. Türklerde toplum önemlidir. Bilge Kağan Göktürk yazıtlarında aç olanı doyurduğunu, çıplak olanı giydirdiğini söyler. Bu durum Türklerin topluma önem verdiğini ve refah sağlamak için çalıştığını göstermektedir. Aynı düşünce Şeyh Edebali'nin “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” cümlesinde de görülebilmektedir. Bu iki cümlenin arasında uzun zaman da olsa Türklerdeki toplum anlayışının değişmediği ve önemli olduğu buradan anlaşılabilir.

Toplumun düzenini, refahını ve adaleti sağlayan, denetleyen siyasal varlık hükümettir. Türklerde yönetim sistematik bir şekilde idare edilmekteydi. Tanrı tarafından verildiği düşünülen bir yönetimle, devletini ve halkını idare eden kağan başına buyruk olamazdı. Aldığı kararlar ve yaptığı uygulamalar denetlenmekteydi. Bu durumu S.Y. Gömeç, devletin başı olan kağanın karizmatik bir yapısı bulunduğu, bununla birlikte ülkenin, milletin geleceğinde tek başına karar verme yetkisine sahip olmadığı şeklinde açıklar. Eski Türklerde kağanı da denetleyen bir meclisin ve hükümetin var olduğunun günümüzde artık kabul edildiğini de dile getirir (Gömeç, 1996: 17)

Uzun Kervan, bir tarihî roman olduğundan içerisinde toplumla, yönetim şekilleriyle ilgili adlar (*demokratia/ demokratie/ demokrati/ demokraþia, kapitalizma*) fazlaca geçmektedir.

Romanda toplum ve hükümetle ilgili 132 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *beylik, gösteri, devlet, meclis* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*yurtdaş, sultannık*) ve anlam farklılıkları (*yurtluk* “vatan”, *oturuş* “oturma, toplantı”) görülmektedir. *Kabulluk* “mutabakat”, *kalkıntı* “isyan, ayaklanma” gibi adlar ise Gagauz Türkçesine hasır.

Toplum ve hükümetle ilgili adların içerisinde Türkçe kökenli adlar (*bayrak, kurultay, yurtdaş*) olsa da çoğu ya alıntı sözcüklerden ya da alıntı sözcüklere Türkçe ekler getirilerek türetilmiş adlardan (*despotluk, imperatorluk/ imparatorluk, ministerlik, padişahlık/ padişahlık, prenslik*) oluşmaktadır. Alıntı sözcükler ise Arapça (*devlet, harem, hükümet*), Farsça (*saray/ seray*) ve diğer dillerden geçmiş adlardan (*administraþiya/ administraþia, avtonomia/ autonomia, demonstraþia, imparatoriçe, feodal, politika*) oluşmaktadır.

Romanda toplum ve hükümet ile ilgili geçen adlar:

Administraþiya/ administraþia “yönetim, idare”, afiþa “afiþ, duvar ilanı”, agitaþia “propaganda”, ana yurtluk “ana vatan”, aparat “kadro, personel”, autoritet/ otoritet “otorite”, avtonomia/ autonomia “özerklik”, bağımsızlık “bağımsızlık”, baş “başkan, baş, önder”, başbakan “başbakan”, bayrak “bayrak”, becenar/ bejenar “göçmen, mülteci”, bek/ bey/ bay “bey”, beylik “beylik”, beylik-devlet/ devlet-beylik “beylik-devlet”, bildiriþ “bildiri”, bolþevik “Bolþevik”, boyunduruk “boyunduruk”, bölge/ bölgä “bölge, alan”, burjuazia “burjuvazi”, çinovnik “memur, devlet memuru”, dekabrist “dekabrist, Rusya”da 14 Aralık 1825 tarihinde çar aleyhine düzenlenen isyanlara katılan kimse”, deligaþia “herhangi bir topluluğu temsil etme görevli kurulu temsilci”, demokrat “demokrat, demokrasi yanlısı”, demokratia/ demokratie/ demokrati/ demokraþia “demokrasi”, demokratlık “demokratlık”, demonstraþia “gösteri”, deputat “milletvekili”, despotluk “despotluk”, devlet “devlet”, devlet adamı “devlet adamı”, dıþ işleri “dış işleri, bir devletin başka devletlerle ilgili işleri”, diktatura “diktatörlük”, dinastiya/ dinastia “hanedan”, diplomatia “diplomasi”, el/ il “ülke, yurt”, elçi “elçi”, elçilik “elçilik”, faþist “faþist”, feodal “derebeyi”, gösteri “gösteri”, graf “kont”, gubernator “vali”, halifelik “halifelik”, hanedan-dinaþia “hanedan”, hannık/ hanlık “hanlık”, harem “harem”, hükümet “hükümet”, iç işleri/içişleri “iç işleri, bir ülkenin kendine özgü işleri”, iktidar “iktidar”, imperatorluk/ imparatorluk “imparatorluk”, imperia “imparatorluk”, kabulluk “mutabakat”, kağanlık “kağanlık”, kalkıntı “isyan, ayaklanma”, kanat “ülke, devlet, meclis vb. topluluklarda düşünce yönünden ortaklık gösteren taraflardan her biri”, kanþelaria “kalem odası”, kapitalizma “kapitalizm”, kendibaşinalık “bağımsızlık”, kınaz “knyaz”, koaliþia “koalisyon”, kolonia “koloni”, kontora “büro, yazıhane”, konvenþia “sözleşme, antlaşma”, korona “taç”, koronaþiya “taç giyme töreni”, krepostnoy “toprak köleliği, serflik”, kurultay “1. kongre, toplantı, 2. eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis”, kuvet “iktidar,

erk”, küy başı “köy muhtarı”, listovka “bildiri, beyanname”, manifest/manifesta “beyanname”, marş “marş”, meclis “meclis”, memleket “ülke, memleket”, ministerlik “bakanlık”, ministr “bakan”, organ “organ, kuruluş”, oturuş “oturum, toplantı”, önderci “önder, lider”, padişaalık/ padişahlık “padişahlık”, parlament “parlamento, meclis”, partia “parti”, partizan “partizan”, poliția uçastkası “polis karakolu”, politik “politikacı, siyasetçi”, politika “politika”, popeçitel “vasi”, popeçitelstvo “vasilik”, premyer “başbakan”, prenslik “prenslik”, prinçlik “prenslik”, propaganda “propaganda”, protokol “tutanak”, reforma “reform, ıslahat”, reglement “yönetmelik”, rejim “rejim, yönetim”, republik “cumhuriyet”, revoluția “devrim”, revoluțiacı “devrimci”, revoluționer “devrimci”, saabi “yönetici, hükümdar”, sancak “sancak”, saray/ seray “saray”, seçim “seçim”, sistema “sistem”, soțial-revoluționer/ soțialist-revoluționer “sosyal devrimci/ sosyalist devrimci”, sultannık/ sultanlık “1. sultanlık, hükümdarın ülkesi, 2. sultan olma durumu”, suveranitelik “egemenlik, bağımsızlık”, svita “maiyet”, şerif “şerif”, țarizma “çarlık rejimi”, țarlık “çarlık, krallık”, teritoriya/ teritoria “toprak, ülke”, teror “terör”, teşkilat “teşkilat”, tron “taht”, ukaz “kararname”, vali “vali”, vasallık “derebeylik”, vassal “derebeyi”, vatan “vatan”, vatandaş “vatandaş”, vatandaşlık “vatandaşlık, yurttaşlık”, vekil “vekil”, vlast “iktidar, otorite, makam”, yetki “yetki”, yönetim “yönetim”, yurtdaş “yurttaş, vatandaş”, yurtdaşlık “yurttaşlık, vatandaşlık”, yurtluk “vatan”, zemstva “Çarlık Rusyası’nda mahallî idare organları”.

1.5.23. Dil Bilgisi ve Yazma Sanatı ile İlgili Adlar

Uzun Kervan romanında dilbilgisi ve yazma sanatı ile ilgili 29 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *dil, haber, önsöz, söz* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*cuvap, gazeta, maana*) ve anlam farklılıkları (*sızıntı* “kaynak”) görülmektedir.

Dil bilgisi ve yazma sanatıyla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*dil, önsöz, örnek, söz*) yanı sıra Arapça (*haber, maana*), Farsça (*laf*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*litera, nota, dialekt, text*) oluşmaktadır.

Romanda dil bilgisi ve yazma sanatı ile ilgili geçen adlar:

Ana dil “ana dil”, arhiv “arşiv”, artikel “makale”, basım/ baskı “baskı, basım”, cuvap “cevap”, dialekt “lehçe”, dil “dil”, eklenti “eklenti, ek”, el yazısı “el yazması”, gazeta “gazete”, güzel yazma “güzel yazı”, haber “1. haber, 2. bilgi”, laf “laf”, laflık “sözlük”, litera “harf”, maana “mânâ, anlam”, mektup “mektup”, metin “metin”, nişan-

çizgi “işaret, çizgi”, nota “not”, önsöz “ön söz”, sızıntı “kaynak”, söz “söz, kelime”, sözlük “sözlük”, text “metin”, yazı “1. yazı, 2. alfabe”, yazı-litera/ litera-yazı “yazı, harf”, yazı dili “yazı dili”, yazmak “yazma, yazı”.

1.6. MANEVÎ KÜLTÜR İLE İLGİLİ ADLAR

1.6.1. Dinler ve Dinî Terimler

C. Beydili, dini, insanla, kâinat arasındaki armoniyi yaratan, inançlar sisteminin bütünü olarak tanımlar (Beydili, 2015: 172). Her toplumun inancı, coğrafyasının genişlemesi, değişmesi, farklı inançlara sahip milletlerle ticari ilişkilerinin olması vb. gibi nedenlerden dolayı değişime uğramıştır. Göktürkler döneminde Gök Tanrı inancını benimseyen Türkler, Uygurlar döneminde, Budizm, Maniheizm gibi inançları benimsemişlerdir. Günümüzde ise birçok Türk topluluğu İslâm inancını; Karaimler, Musevilik inancını kabul etmişlerdir. Gagauzlar, Çuvaşlar, Yakutlar, Hakaslar ve Urumlar ise Hristiyanlık inancını benimsemişler ve Hristiyanlaşarak tarih sahnesinden çekilmiş olan Türk boylarının aksine gelenek ve göreneklerini yaşatarak varlığını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. (Baş, 2016). Romanda tespit edilen birçok sözcük de Türklerin eskiden günümüze kadar olan süreçte benimsedikleri dinlerden terimler barındırmaktadır.

Türkler bugüne kadar birçok inancı benimsemiş olsalar da Türklerin en eski inancı olarak bilinen Gök Tanrı inancı etkisini yitirmemiştir. Her millet gibi Türkler de eski inançlarını yeni inançlarıyla harmanlayarak kültürlerini de devam ettirmişlerdir.

Kabul edilen dinin kuralları, ibadetleri gibi birçok dinî adlar, o dini kabul eden milletin dilinde de kullanılmaya başlar. Dolayısıyla bir dini kabul etmek, bir milletin sadece yaşayışına, kültürüne etki etmez, aynı şekilde dilinin söz varlığını da etkiler. İslâm inancını kabul etmiş Türklerde de Hristiyanlık inancını kabul etmiş Gagauzlarda da kullanılan dinî terimler çoğunlukla Türkçe değildir. Metinde tespit edilen “Tanrı” sözcüğü dışında din adları, ibadet adları, ibadethane ve din adamlarının adlarının Türkçe olmaması bu duruma örnektir.

Hristiyan Gagauzlar kültürünü korumayı başarmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi yeni bir din benimsenmiş olsa da her zaman o din, kültürle harmanlanır. Bu durum Gagauzlarda da böyledir ve eski Türk inancının izleri hâlâ Gagauzlarda görülmektedir. S. Ulutaş, *Gagauzların Dininde Eski Türk İnançlarından İzler* adlı makalesinde, Gagauzların Orta Asya’daki inançlarını bırakmadıklarını, tüm zorluklara rağmen

kendileri olarak var olabildiklerini, bu var olmada en büyük motivasyon gücünün ise şüphesiz Hristiyanlık ile sentezlemeyi başardıkları kültürlerine olan bağlılıktan geldiğini dile getirmiştir (Ulutaş, 2018: 286).

Gagauz Türkçesindeki dinî terimler, birçok dilin etkisini barındırmaktadır. L.Pokrovskaya, Gagauz dilindeki dinî terimleri incelediği makalesinde şunları dile getirmiştir: Gagauzların dinî terminoloji sisteminde Yunanca kökenli terimler, Arapça ve Farsça kökenli terimler; yine Slav dillerinden ve Roman dillerinden terimler temel bileşenlerdir. Hristiyan Gagauzlarda; Yunancadan, Slav dillerinden, Roman dillerinden dinî terimlerin varlığı tamamen doğal sayılabilirken bunların yanında Gagauz dinî terminolojisini oluşturan Müslümanlıkla ilgili Arapça ve Farsça terimlerin varlığı sıra dışı bir durum oluşturmaktadır. Çünkü Gagauzların bir dönem Müslüman olduğunu gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır (Pokrovskaya, 1974'ten akt. Hünerli, 2017: 422).

Gagauz dilinde Müslümanlıkla ilgili terimler sıkça kullanılmaktadır. Fakat Gagauz dilindeki İslamî terminoloji, Hristiyan dininin kavramlarına uygun olarak yeniden anlam kazanmıştır. Gagauzcada kullanılan “Allah” terimiyle Müslümanların inancına göre değil, Hristiyanların inancına göre Allah kastedilmektedir (Pokrovskaya, 1974'ten akt. Hünerli, 2017: 422).

Romanda dinler ve dinî terimlerle ilgili 90 ad tespit edilmiştir. Bu başlık altında ilah, inanç, din görevlileri, dinî mekânlar, din ritüelleri, yasakları vb. adlar verilmiştir. Dinler ve dinî terimlerle ilgili adların çoğunluğunu alıntı sözcükler oluşturmaktadır. Az da olsa Türkçe kökenli adlar da bulunmaktadır. Bu adlardan biri olan Tanrı'nın Eski Türkçede kullanılan Tengri şekli de romanda geçmektedir.

Dinlerle ve dinî terimlerle ilgili adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dillerinde ortak kullanılmaktadır: *amin*, *cami*, *derviş*, *Kuran* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*Alla*, *horuç*, *musulman/ müsülman*) ve anlam farklılıkları (*ecel* “kader, alın yazısı”) görülmektedir.

Dinler ve dinî terimlerle ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*Tanrı/ Tangri/ Tanğrı/ Tanğri*) yanı sıra Arapça (*Allaa/ Allah*, *cami*, *duva*), Farsça (*derviş*, *Hoda*, *horuç*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*hristiyan/ hristian*, *klisä*, *yortu*, *İsus/ İsus/ İsa*, *jertfa*, *misioner*, *bazilik*) oluşmaktadır.

Romanda dinler ve dinî terimlerle ilgili geçen adlar:

Allaa/ Allah “Allah”, allahlık “1. Tanrı, 2. idol”, allahsızlık “dinsizlik, inançsızlık”, Allah-Tanrı “Tanrı, Allah”, altar “sunak, kilise mihrabı”, amin “âmin”, ayazma “kutsal su”, Ay-Panaia/ Panaiya “Meryem Ana”, bazilik “bazilika”, Biblia “Kutsal kitap”, Boji “Allah”, Buda “Buda”, budist “Budist”, Budizma “Budizm”, cami “cami”, cendem “cehennem”, cennet-cendem “cennet-cehennem”, daskal “rahip yardımcısı”, derviş “derviş”, Deus “Deus”, din “din”, din adamı “din adamı”, dindarlık “dindarlık”, din-totem “din, totem”, duva “dua”, ecel “kader, alın yazısı”, ecel-ömür “kader, yazgı”, günah “günah”, hacılık “hac yerleri, kutsal topraklar”, hoca “din hocası”, Hoda “Hüda”, horuç “oruç”, hram “tapınak, mabet”, hram-klisä “tapınak, kilise”, Hristiannık “Hristiyanlık”, hristiyan/ hristian “Hristiyan”, Hristos/ Hristoz “İsa peygamber”, idol “put”, ikona “ikon, aziz tasviri”, imam “imam”, inan “dinî inanç”, islam “İslâm”, islamlık “İslamiyet”, İsus/ İsus/ İsa “İsa peygamber”, jertfa “kurban, şehit”, kadı “kadı”, kaluger “keşiş, rahip”, klisä “kilise”, kolada “Noel, Hristiyanların her yıl 25 Aralık’ta Hz. İsa’nın doğum gününü kutladıkları yortu”, kruça/ kruçal “haç”, kruça-stavroz “haç”, Kuran “Kuran-ı Kerim”, manastır/ monastır “manastır”, masonnuk “masonluk”, meçet “cami, mescit”, misioner “misyoner, kendi dinini yaymaya çalışan kişi”, Mitropolit/ metropolit “Metropolit”, molitvennik “dua kitabı”, molla “molla, hoca, müezzin”, monah “keşiş, rahip”, muska “muska”, musulman/ müsülman “Müslüman”, musulmanka “Müslüman kadın”, nazar “nazar”, obraz “ikon, âziz tasviri”, öbür dünya “öbür dünya, ahiret”, Paskelle “paskalya”, patriarh “patrik”, peri “peri”, peygamber “peygamber”, popaz “papaz”, profet “peygamber”, prorok “peygamber”, ray “cennet”, religiya/ religia “din”, ritual “ritüel, ayin, tören”, Saabi “Allah, Tanrı”, sobor “katedral”, sobor-katedrala “katedral”, stavroz “haç, çarmıh”, şamanist “Şamanist”, şamanizma/ şamanizm “Şamanizm”, şamannık “Şamanlık”, şeyh “şeyh”, şeytan “şeytan”, Tanrı/ Tangri/ Tanğri/ Tanğri “Tanrı”, Teos “Teos”, tılsım “cin, hayalet”, veçernä “akşam âyini”, yortu “bayram”.

1.6.2. Mitoloji

C. Beydili, mitolojiyi millî-geleneksel kültürün kaynağı ve tarihsel olarak en eski şekli biçiminde tanımlar ve şöyle devam eder: “O, yaradılışı kendine has kanunlarla açıklayan etnik-kültürel gelenek taşıyıcılarının düşünce potansiyelleri ve davranış biçimlerini düzene sokan, dinamik göstergeler sistemidir.” (Beydili, 2015: 390).

Mitolojinin inceleme alanına giren mitler, bir milletin kültürünü, düşünce yapısını, dünyayı kavrayışını, ölüme ve yaşama bakışını vb. konuları içinde barındırır.

Günümüzde batıl olarak adlandırılan birçok inancın temelini mitlerdeki inanışlar oluşturmaktadır. Türkler yeni bir dini kabul ettiklerinde bile mitolojik inanışlarını bırakmamış, onları da yeni dinle harmanlayarak uygulamaya devam etmişlerdir.

İ. İusiumbeli, V. Moşkof (1904) ve A. Manof (1939) başta olmak üzere, bazı araştırmacıların, çalışmalarında Gagauzların bazı mitlerinin metinlerini, Gagauzların halk inanışlarını ele aldıklarını söyler. Gagauzlarda bir zamanlar varolan eski mitlerin belirgin izlerini destanların ve masalların içinde nesir şeklinde bulmanın mümkün olduğunu dile getirir (İusiumbeli, 2005: 209).

Uzun Kervan romanının söz varlığı üzerine yapılan bu tez çalışmasının içerisinde bulunan tematik başlıklar, aslında genel olarak mitoloji başlığıyla bağlantılıdır. Çünkü her kültür ögesi içerisinde mitolojik düşünceler barındırır. Her rengin, sayının, hayvanın vb. Türkler için mitolojik olarak bir anlamı vardır.

Türklerin mitolojik inanışları, değerleri ortaktır. Hederlez “Hıdırellez” Türk dünyasının ortak değerlerindedir. Hıdırellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, bir takım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Bu tarih kışın bitişi yazın başlangıcı, yılbaşı olarak kabul edilir (Artun, bt: 1).

Hıdırellez bayramı Gagauzlarda bütün Türk dünyasında olduğu gibi, 6 Mayıs'ta kutlanmakta ve diriliş, bereket, umut ve gençlik anlamına gelmektedir (İusiumbeli, 2008: 277). Gagauzlar için Hıdırellez günü, bu dünyanın dirilmesi, tabiatın yeniden canlanması olarak kabul edilmektedir. Bugün kurban kesilir. Rahip tuzu okur, üfler; bu tuzla kuzunun dili tuzlanır, kuzu bütün olarak pişirilir, kızartılır, kiliseye götürülür. Kilisede papaz ve etrafındakiler kuzuyu yerler (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 98).

Uzun Kervan romanında mitolojiyle ilgili 17 ad tespit edilmiştir. Bu adların geneli Türklerin mitlerindeki ortak motiflerdir. *Boz-yabanı* (Bozkurt), Türklerin neyden türediğini, nasıl yaratıldığını anlatan destanlarda geçer. Bozkurt, Türklerde hem kutsal hem tabudur, aynı zamanda Türklerin atası ve yol göstericisidir. Romanda “bozkurt” için *boz-yabanı*, *boz-kurt yabanı/yabanı boz-kurt* ve *bozkurt* kullanılmıştır. “Yabanı” sözcüğü, “kurt, domuz, ayı gibi yabanıl hayvan” anlamına Türkiye Türkçesinin ağızlarında kullanılmaktadır (DS. 1993: 4112 cilt: XI).

Aynı şekilde Tepegöz, Türklerin ortak eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen tek gözlü bir canavardır. Fakat Dede Korkut hikâyelerinde

Tepegöz'le mücadele eden, bizzat kendi kılıcı ile Tepegöz'ün boynunu vuran bir kahraman olan “Basat”tan bahsedilirken, Gagauzlarda böyle bir kahraman mevcut değildir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 128).

Romanda geçen bir diğer mitolojik unsur “cadı”dır. Manov’a göre Gagauzlarda cadı, kötü ruhlarla görüşen kadınlardır. Cadılar genellikle kadınlardan oluşur fakat her insan gereken koşulları yerine getirirse “cadı” olabilir (Manov, 1938’den akt. Acaroğlu, 2001: 57).

Romandaki mitolojiyle ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*büül büyü, büücü/ büyücü, yaamur taşı*) yanı sıra Farsça (*cadı*), Arapça (*hederlez*) ve diğer dillerden geçmiş sözcüklerden (*mitoloji*) oluşmaktadır.

Romanda mitoloji ile ilgili geçen adlar:

Bir-Buynuz, boz-kurt yabanı/ yabanı boz-kurt/ bozkurt “bozkurt”, boz-yabanı “bozkurt”, büü/ büyü “büyü”, büücü/ büyücü “büyücü”, cadı “cadı, büyücü”, cadı-babu “cadı, büyücü”, cadı-karı “cadı, büyücü kadın”, diri su “abıhayat, dirim suyu”, hederlez “Hıdırellez”, mag “büyücü, sihirbaz”, magiya/ magia/ magie “büyü, sihir”, mavi boncuk “nazar değmesin veya göze gelinmesin inancıyla takılan mavi renkli boncuk”, mitoloji “mitoloji”, su kızı “deniz kızı”, Tepegöz/ Tepe-göz “Tepegöz, başının uç kısmında tek gözlü dev”, yaamur taşı “yağmur taşı”.

1.6.3. Düşünce, İrade ve Hareket ile İlgili Adlar

Düşünce, irade ve hareket kavramlarının anlamlarına baktığımızda bu kavramları tek bir cümlede “bir fikri, niyeti, yapma isteğiyle eyleme dökmek” şeklinde yorumlayabiliriz. Bu kavramlar dil bilimsel açıdan önemli kavramlardır. Özellikle de düşünce dünyasına yönelik yeni kavramlar, bilimin gelişmesi ile birlikte hızla yayılmakta ve pek çok dilin sözlük malzemesi haline gelmektedir. Düşünce dünyasının alıntılarla kirlenmesi, kültürel bir yozlaşmayı da beraberinde getirmektedir (Özşahin, 2011: 808).

Uzun Kervan romanında düşünce, irade ve hareketle ilgili 69 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *göç, gösteriş, karar, sıra, teklif* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*düyüş, öriyüş, naara*) ve anlam farklılıkları (*isteyiş* “dilek”, *oluş* “olay”, *soruş* “soru”) görülmektedir.

Buradaki adlar, Türkçe kökenli adların (*aalayış, bakış, öpüş, göç*) yanı sıra Arapça (*hizmet/ izmet, karar*), Farsça (*kavga*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*diskusia, situaşia, balans*) oluşmaktadır.

Romanda düşünce, irade ve hareket ile ilgili geçen adlar:

Aalamak “ağlama, ağlayış”, aalayış “ağlama, ağlayış”, agresia “saldırı”, akt “olay, eylem, hareket”, asimilaşia “asimilasyon”, ayırmak-seçim “seçme, seçim”, baalantı “ilişki, bağlantı”, baarış/ barış “bağırış, bağırıtı”, baarış-çaarış “bağırış çağırış”, baarışmak-şamata “gürültü, şamata”, baas “bahis”, bakış “bakış”, balans “denge”, buluşmak “buluşma, ziyaret”, çarış “çağrı, davet”, çıkış “çıkış”, danış “1. tavsiye, öğüt, 2. konuşma”, derin uyku “derin uyku”, dikmāk “dikim, dikiş, dikme”, diskusia “tartışma”, dopros “sorgu, sorgulama”, dönemeç “dönemeç, dönme, dönüş, değişiklik”, dönüş “dönüş”, duel “düello”, düyüş “1. dövüş, kavga, 2. savaş”, ezgi “1. zulüm, eziyet, 2. baskı”, geziş “gezme, yürüme, dolaşma”, gittik “gitme, gidiş, ayrılma”, göç “göç”, gösteriş “gösteriş”, gülüş “gülme, gülüş”, ilişki “ilişki”, isteyiş “dilek, istek”, izmet/ hizmet “hizmet”, jest “el hareketi”, kabulluk “kabul etme, rıza”, karar “karar”, kavga “dövüş, dalaş, kavga”, kaynaşmak “dağdağa, koşuşma”, kımıltı “kımıltı, hareket”, kontrol “kontrol, denetim”, koruma “savunma, koruma, himaye”, koruntu “himaye, korunma, savunma”, kuruluş “düzen, yapı”, kütmek “dayak”, lobut “dayak”, naara “nara”, nasaat/ nasihat “nasihat, öğüt”, oluş “olay”, öpüş “öpüş, öpme”, öryüş “yürüme, yürüyüş”, panika “panik”, raatsızlık “endişe, tedirginlik, kuşku”, selām “selam”, sıklık “ıslık”, sıra “sıra”, situaşia “durum”, slujba “hizmet”, soru “soru”, soruş “soru”, stil “stil; üslup, tarz”, şamata “gürültü”, takaza “azarlama, paylama”, teklif “teklif”, urmak “darbe, vuruş”, uur “uğur”, uyku “uyku”, yaptık “eylem, davranış”, yaşamak/ yaşama “yaşam, yaşama”.

1.6.4. Duygu Adları

Duygu sözcüğü *Türkçe Sözlük*'te, duyularla algılama, his; belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim; önsezi vb. anlamlarına gelmektedir (Akalin vd., 2011: 729). Her insanın içinde iyi ve kötü olarak tanımlanabilecek birçok duygu vardır. Bu duyguları gerek kendi dilimizle gerekse alıntı sözcüklerle tanımlarız.

Uzun Kervan romanında duygu adlarıyla ilgili 40 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *acı*,

arzu, kahır, korku, sevgi vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*aarı, havez, kef/ keyf, üfkä/ üfke*) ve anlam farklılıkları (*ateş* “4. şehvet, istek vb. duygu”) görülmektedir. *İstedik, karezlik, kuşkuluk, sevinmelik* gibi kimi sözcükler kök olarak (*istemek, garaz, kuşku, sevinmek*) Türkiye Türkçesinde bulunsa da Gagauz Türkçesindeki biçimiyle kullanılmamaktadır.

Duygu adlarıyla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*aar/ ağrı, acı, duygu*) yanı sıra Farsça (*arzu, ateş, dert*), Arapça (*aşk, havez, kahır*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*intuiția*) oluşmaktadır.

Romanda duygu adları ile ilgili geçen adlar:

Aarı/ ağrı “dert”, aarlık “sıkıntı, yük”, acı “acı”, aht “arzu, heves, istek”, arzu “istek, arzu”, aşk “aşk”, ateş “1. *mec.* acı, 2. bela, tehlike, 3. coşkunluk, 4. şehvet, istek vb. duygu”, dert “dert, üzüntü”, duygu “duygu”, havez “1. heves, istek, arzu, 2. tutku, ihtiras”, inan “inanç, güven”, inat “inat”, instinkt “içgüdü”, intuiția “sezgi”, istedik “istek, arzu”, kahır “kahır”, karezlik “kin, öfke”, kayıllık/ kailik “rıza, istek”, kef/ keyf “keyif”, kin “kin”, kinnik “kin, nefret”, koor/ kor “kor”, korku “korku”, kuşkuluk “kuşku”, merak “merak”, özlem “özlem”, pişmannık “pişmanlık”, sevda “sevda, sevgi”, sevdalık “sevgi, aşk”, sevgi “sevgi”, sevim “sevgi”, sevinç “1. sevinç, neşe, 2. keyif”, sevinmek “sevinç, neşe, şenlik”, sevinmelik “sevinç, neşe”, sıkıntı “sıkıntı, hüzün”, şennik “şenlik”, şüpe “şüphe, kuşku”, üfkä/ üfke “öfke”, yangın “ıstırap”, zevk “zevk, haz”.

1.6.5. Soyut Adlar

Soyut adlar, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır (Korkmaz, 2017: 229). M. Özşahin, dilin işleme süresi içerisinde insan algısının yeni kavramlara ihtiyaç duymasının kimi sözlerin soyut kavramları karşılayacak şekilde yeniden adlandırılmasına sebep olduğunu söyler. Dilin bu işleme becerisinin, dilin iç dinamiklerinin ne şekilde kullanıldığının yanı sıra, o dilin konuşurlarının soyut bilgileri nasıl algıladıklarını da gösterdiğini dile getirir (Özşahin, 2011: 795).

Uzun Kervan romanında soyut adlarla ilgili 52 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *baskı, bilgi, fayda, pay, umut* vd. Kimi sözcüklerde ise ses değişimleri (*bozgunnuk, dad,*

maana, saalık) ve anlam farklılıkları (*bakış* “fikir, görüş”, *düşünüş* “düşünce, fikir”, *kısmetsizlik* “dert, bela, felaket”, *temrä* “serap”) görülmektedir.

Soyut adlarla ilgili adlar, Türkçe kökenli (*bakış, düş, düşünüş, koku, saalık*) adların yanı sıra Arapça (*fayda, fikir, kısmet*), Farsça (*kenar*) ve diğer dillerinden geçmiş sözcüklerden (*karakter, kultura/ kültür, pozitiya*) oluşmaktadır.

Romanda soyut adlarla ilgili geçen adlar:

Adet-tabiyet “huy”, adım “*mec.* adım, girişim, hamle”, avantüra “*macera*”, bakış “fikir, görüş”, baskı “baskı, tahakküm”, başlantı “başlangıç”, becermāk “yetenek”, bilgi “bilgi”, boran “1. *mec.* kötülük, felaket, 2. *mec.* şiddet”, borç “*mec.* birine karşı bir şeyi yerine getirme yükümlülüğü”, bozgunluk/ bozgunluk “yıkım, zarar, felaket, bozgunluk”, çıkış “1. *mec.* çıkış, çare, 2. beklenilmeyen bir sırada yapılan hareket veya konuşma”, dad “tat”, dalga “*mec.* dalga, arka arkaya gelen kriz vb. olayların her biri”, düş “düş, rüya”, düşünüş “düşünce, fikir”, fayda “fayda”, fikir “fikir, düşünce”, ilaç “*mec.* ilaç, çare, yöntem”, işlem “işlem, prosedür”, iz “iz”, izin “1. emir, 2. izin”, kara bulut “*mec.* karabulut, sıkıntı, felaket”, karakter “karakter”, kavilik “güç, kuvvet”, kenar “sınır, kenar”, kısmet “kısmet”, kısmetsizlik “dert, bela, felaket”, koku “koku”, köstek “engel”, kucak “*mec.* herhangi bir durumun veya şeyin sınırlarının arası, içi”, kultura/ kültür “kültür”, kuvet “1. kuvvet, güç, kudret, 2. *mec.* güç”, kuyu “*mec.* içinden çıkılamayan durum veya yer”, maana “bahane”, meci “yardım”, meraklık “merak”, niyet “niyet”, obiekt “hedef”, pay “pay, bölük”, pozitiya “tutum, tavır”, saalık “sağlık”, sebep “sebeup”, tabiet/ tabiyet “karakter, huy, mizaç”, temrä “serap”, tragediya “trajedi, facia”, uç “*mec.* uç, sınır”, umut “umut, ümit”, uur “seviye, düzey”, yardım “yardım, destek”, yol “*mec.* yol, yöntem”, zarar “zarar”.

1.6.6. Değerler, Erdemler ve Kusurlar ile İlgili Adlar

Toplum tarafından, bireylerin sahip olması istenilen davranışlar ve duygular genellikle değerler olarak kabul görür. Değer paylaşımları bireyleri bir araya getirir ve ortak bir düşünce oluşturmalarına, bu düşünce etrafında kenetlenip toplumun sağlığını korumalarına yardım eder (Kılıç ve Sezgin, 2017: 70). Kusur ise değerın zıttıdır. Toplumsal değerlerin saygı görmemesi, yerine getirilmemesi yine toplum tarafından kusur olarak addedilir. Bu kavramlardan bir diğeri olan erdem, *Türkçe Sözlük*'te “ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet” şeklinde tanımlanmaktadır (Akalin vd., 2011: 806).

Evrensel olan değerler ve kusurlar vardır. Örneğin, saygı, sevgi, dostluk her millette değer olarak kabul edilirken yalan, kıskançlık, düşmalık her millette kusur olarak kabul edilir. Bunlar gibi örneklerini daha çoğaltabileceğimiz değerler ve kusurlar evrenselidir. Bunun yanı sıra her milletin kültürüne özgü değerleri, erdemleri ve kusurları vardır. Toplumun her bireyi bu kavramları öğrenerek büyür ve her bireyden değerleri gözetmesi, erdemli olması ve kusurlu davranışlarda bulunmaması beklenir. Bu değerleri gözetmeyen her insan toplum nezdinde kusurlu olarak nitelendirilir.

İ. Arslanoğlu, Türklerin değerlerini dil, tarih, örf, adet, cenaze, sanat vb. şeklinde sıralamıştır. Araştırmacı, bu değerlerin başına dili koymuş ve kültürel değerlerin içinde en başta dilin geldiğini, diğer kültür unsurlarını da içine aldığı söylemiştir (Arslanoğlu, 2005: 65-66). Dil gerçekten de bir milletin en önemli ve sahip çıkılması gereken değeridir. Çünkü bir topluluğu millet olarak tanımlayan en baş değer, dildir.

M. Öztürk, *Gagauz Kültürünün Türk Kültürü İle Mukayesesi* adlı makalesinde doğum, evlilik, mutfak, ölüm başlıkları altında Gagauzlardaki kültürel değerlerle Türklerdeki kültürel değerlerin ortaklığını örneklerle göstermiş ve dinin bu kültüre etkisi konusunda ikinci planda geldiğini, kültüre sadece renk kattığını dile getirmiştir (Öztürk, 2018: 161-169).

Uzun Kervan romanında değerler, erdemler ve kusurlarla ilgili 78 ad tespit edilmiştir. Bunlardan kusur olarak sayılabilecek adlar, değer olarak sayılabilecek sözcüklerden fazladır. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ayıp, delilik, bereket, haksızlık* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*çekingennik, duşman, kahramannık*) ve anlam farklılıkları (*usluluk* “alçak gönüllülük”, *körlük* “kötülük, alçaklık”, *satıcı* “hain, ihanet eden”) görülmektedir.

Türkçe adların (*beceriklik, bozgunculuk, dooruluk/ doğruluk, saygı*) yanı sıra alıntı sözcükler de mevcuttur. Bunlar, Arapça (*ayıp, bela, bereket, emin*), Farsça (*azar, kahraman*) ve diğer dillerden geçmiş alıntı sözcüklerden (*ambitiya, geroy, patriot, fanatik, onur*) oluşmaktadır. Bunların dışında köken olarak başka dile ait olan fakat Türkçe +*Ik* yapım ekleri getirilerek kullanılan sözcükler (*arsızlık, dostluk, fenalık, hatırsızlık, hayınnık/ hainnik*) de vardır.

Romanda değerler, erdemler ve kusurlarla ilgili geçen adlar:

Aldadıcı “aldatıcı, yalancı”, ambiya “gurur, kibir”, arsızlık “arsızlık, utanmazlık”, ayıp “ayıp”, ayıplık “1. utanç, utanma, hayâ, 2. rezalet”, azar “1. azar, 2.

kırgınlık, sitem”, azarlık “tahkir, hakaret etme”, beceriklik “beceriklilik”, bela “bela”, bereket “bereket, bolluk”, betfa “beddua lanet”, bogatır “bahadır”, bozgunculuk “bozgunculuk, yıkma, tahrip etme”, canavarlık “canavar gibi davranma, zalimlik”, cömertlik “cömertlik”, çekingennik “çekingenlik”, çukur “*mec.* büyük fark, ayrılık”, dayanaklık “dayanıklılık, sabırlılık”, delilik “çılgınlık, delilik”, disiplinasızlık “disiplinsizlik”, dooruluk/ doğruluk “1. doğruluk, dürüstlük, 2. hak”, dostluk “dostluk”, duşman/ düşman “düşman”, duşmannık “düşmanlık”, emin “yemin, ant”, enseyiş/ enseiş “zafer, galibiyet, yengi”, fanatik “fanatik”, fenalık “kötülük”, geroy “kahraman”, girginnik “cesaret, yiğitlilik, yüreklilik”, gözellik/ güzellik “güzellik”, gülecek “maskaralık”, haksızlık “haksızlık”, hatalık “tehlike”, hatır “saygı, hürmet”, hatırsızlık “saygısızlık”, hayın/ hain “hain”, hayınnık/ hainnik “hainlik”, hodulluk “gurur, kibir”, ikram “ikram, ziyafet”, inatlık “inatçılık”, iyilik “iyilik”, kabaat “kabahat”, kahraman “kahraman”, kahramannık “kahramanlık”, katastrofa “felaket, facia”, kazanç “kazanma, galibiyet”, kıskançlık “kıskançlık”, kıymet “değer, kıymet”, korkusuzluk “korkusuzluk, korkmazlık”, körlük “kötülük, alçaklık”, kurtarıcı “kurtarıcı”, maskaralık “maskaralık, utanmazlık, rezalet”, moral “ahlak”, musafircilik “konukseverlik”, olgunluk “olgunluk, erginlik”, onur “onur, şeref”, patriot “vatansever”, pederastlık “oğlancılık”, satıcı “hain, ihanet eden”, satıcılık “hainlik”, saygı “saygı, hürmet”, saygılık “hürmet, saygı”, sinircilik “hainlik, sinsilik”, söz “söz, vaat”, süymek “küfür, sövgü”, şanlık “ün, şöret, nam”, şiretlik “şirretlik, kurnazlık”, tamahlık “1. açgözlülük, 2. düşkünlük, bir şeye kendini aşırı vermiş olma”, tertiplik “tertiplilik, intizamlı olma”, tirania “zorbalık”, usluluk “alçak gönüllülük”, yalan “yalan”, yalancı “yalancı”, yurtluk satıcısı “vatan haini”, zaamet/ zahmet “1. emek, 2. iş, çalışma”, ziet/ ziyet “eziyet, azap, ıstırap, işkence”, zulumnuk “gaddarlık, zalimlik”.

1.6.7. Kişi Adları

Kültür, din, ismin karaktere etki ettiği düşüncesi, isim verilirken göz önünde bulundurulmuş unsurlardır. Türklerde eski zamanlarda ad vermek için çocuğun bir kahramanlık yapması beklenirdi. Türklerin ortak eseri Dede Korkut'ta, Dirse Han oğlu Boğaç Han'ın adını nasıl aldığı anlatıldığı hikâyeye bu duruma örnektir. Dirse Han'ın oğlu arkadaşlarıyla aşık oynarken bir boğa onların üzerine doğru gelir. Bütün çocuklar kaçmaya başlar fakat Boğaç Han kaçmaz ve boğayla mücadele eder. Boğayı alt eden Dirse Han'ın oğluna Dede Korkut “Boğaç” adını verir (Gökyay, 2013: 37-38).

M. M. Türktaş, Eski Türklerde çocuğa çeşitli şekillerde ad verildiğini kaydeder. Çocuğun doğduğu günlerde meydana gelen olayların, eve ya da obaya gelen bir yabancı ziyaretçinin, çocuğun doğumundan hemen sonra görülen ilk nesne, hayvan veya bitki adlarının da çocuklara ad olabileceğini ekler (Türktaş, 2019: 37).

Gagauzlar Hristiyan olmaları sebebiyle ön adları genelde Bulgar, Moldovan, Rus vs. dillerindedir. Soyadları ise ekseriyetle Türkçedir. Soyadlarında Türkçe isimlere çoklukla -cı/ -ci, -çı/ -çi; -lı/ -li, -lu/ -lü ekleriyle “oğlu” eklenir (Güngör ve M. Argunşah, 1998: 125).

Romanda geçen kişi adları, üç başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar ve tespit edilen adlar şu şekildedir:

1.6.7.1. Gerçek Kişileri Temsil Eden Adlar

Bu başlığa romandaki karakterlerin adları dâhil edilmiştir. Romanda gerçek kişileri temsil eden 260 ad tespit edilmiştir. Bu adlardan kimisi Türkiye Türkçesinde de ortak kullanılmaktadır: *Ali, Arif, Demir, Mehmet, Oktay* vd. Kimi adlar ise Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır: *Anton, Alex, Dimitri, Maşi, Tanas* vd.

Uzun Kervan romanında geçen kişi adları:

Akıl-baş, Akıl-daç-Ozan, Alabaş Anton, Alex, Ali, Aliona, Altay, Altıncık, Angelina, Angil, Ani, Araslan, Arif, Arnaut Alexey Panteleeviç, Asya, Aşış çiçak, Aşnabike, Aşnacamilä, Aşnasoltan, Atanas, Aydar, Aykız, Aynä, Aynakız, Azim, Aznakay, Babaoğ, Bahar-hatun, Bajay, Balaban Nikolay, Balız-han, Baluş, Bargı, Barlı, Basar, Batır, bay Lambu Fazlı, Bayman, Baymırza, Bekdez/ Begdez, Benä/ Benä-hatun, Beklerbeki Aznakay, Bilikdez, Borç Dani, Boris, Boylu-bek, Bozbey Anastas, Burgucu Simon, Bürdü Moti, Cana, Cantay, Çağay-han/ Çağayhan, Çiçäk, Çolak Yuvançu, Dari, Dastanı-Ozag/Dastanı-Ozan/Dastanı, Dati Kuşarov, Demir, Dilber, Dimiter, Dimitri, Doka, Dona, Donka, Dora Kapancı, Doyna, Dragiç, Drayço, Duni/ Dune, Düzorman, Esaul Kostadin Stuyanoviç, Eteksiz Vani, Eymur, Fedi/ Fedicik, Fedos, Feni, Fidos, Fikret, Fresi, Gandi Nikola, Gaşlı, Gençü, Gina, Giniya/ Ginia/ Giniy, Gocu Iorda, Gogondan, Gorgas/ Gorgos, Görgi, Görük, Guruboyın, Gülen, Gülkız, Güllü, Gülsarı, Gülyäri, Gümüşlü Todur, Hacı/Hacı Molla, Hacı-ağa, Hircan/ Hircın/ Hırçın, Hristo, Iordana, Ivan Sveatskiy, Ivançu, Ivaneli, İçkan, İoana, İordana, İsantug-baba, İştüğan, İvanka, İzmet, Kalın Tanas, Kalina Vasilievna, Kalina, Kara Harap/ Kara-Arap, Kara Sülük, Kara Yuvan, Karaca, Kartal, Kartal Peti, Kati, Katran,

Kelemeci Sandi, Kemeñeci Todur, Kerpiç Zani, Kırıkçı Sava, Kısığ, Kızılsarı, Kız-Tuğmaz, Kilbars, Kilbaş, Kiltaş, Kirezi Anastas, Kiril, Kol Kostadin, Koltun, Kortmaç Vasil, Kostadin, Kostiki, Koyçu Lambu, Kudret Pavli, Kungrat, Kuruoğ, Kuşarob Niko, Kristina, Krudu, Külen, Laçantar Andrik Petroviç, Lalä, Lançu, Lanka/ Lenka, Ligori, Liuben, Liza, Malbağış, Maleavinskiy, Maltabar, Malyavin, Mani, Mariçi, Mariçki, Marüsä, Maşi, Matrona, Mehmet, Menekşe, Menevşä/Menevşa, Meşä Petri/ Meşe Petri, Midor/Midor Vezalis/Midor Vezales, Mihai Bolfos, Miolina, Mirçu, Mitaş Kalbarov, Miti Somuncu, Naali, Nadi, Nadiya/ Nadiyä, Narsiya, Nasti, Nazlı, Negru, Nikola, Nikolas, Oduncu Miti, Oğlan/ Oglan, Oktay, Oldan-batır/ Oldan, Orman, ozan Savast/ Savrast-ozan, Porkgras Trayan, Skırdon Simu, Özgün-baba, Pandazı Mitran, Panteley Arnaut, Panteley Vasilieviç, Payvan, Peter, Petri-aga, Radi, Radu, Ristu, Sabıy, Safti, Salgın, Saltuk-ata, Sarı Teopa/ Teopa, Sarıbaş Nikola, Savelios, Saylat, Selenga, Sıkınana, Sidor, Simon Ageeviç, Simonis, Sofi, Sofia Alexandrovna, Stani Kosti, Sultana, Sumbat, Sundubay, Tanas, Tançu Dimu, Tanğaz uğulu/Tannaz uğulu, Tarkilo Sidor Sidoroviç, Tasi, Tatros, Teodor, Teodos, Tilki Tanasa, Titsi-Göz, Todı/ Todıcik, Todur, Tokuzoğ-bey, Tomruk, Torgay-bek, Tudora, Tulmez, Turan-bek, Tursun/ Torsın, Ug-ata, Ugulan, Ulduz (Yıldız), Ultemir, Ulyar, Urgun, Urtay, Uzena, Uzgun, Ülmez/Ülmaz, Ünez, Vançu, Vasil I-ci/ Vasil/ Vasil-zade/ Vasil-bey/ bey-zade Vasil/ baş-bey Vasil, voyvoda Mirça, Yordan, Yordana, Yuşi-Hoca/ Yüşü-Hoca, Zana, Zerri/ Zeeri, Zinçi/ Zinci, Zülferi.

1.6.7.2. Tarihî Kişi Adları

Romanın başından sonuna kadar birçok yerde tarihî kişilerin adları geçmektedir. *Uzun Kervan*'ın tarihi bir roman olmasının bu duruma etkisi vardır. Romanda tespit ettiğimiz 156 tarihî kişi adları bu başlığa dâhil edilmiştir.

Uzun Kervan romanında geçen tarihî kişi adları:

1. Beyazıt Yıldırım, Abdülaziz, Abdülmecit, Adam “Adem”, Adolf Hitler/ Hitler, Afrodite, Ahie “(Romanda Bumin’in babası olarak geçiyor)”, Aleaddin Keykubad, Aleksandr I-ci/ I-ci Alexandr, Alexandru İoan Kuza/ print Kuza, Ali Reis, Ali-Tegin-şah, Altun-taş, Amrak, Anahuan han, Anangast, Anangast, Asparuh-han, Atilla-han, Atmaca Andrey (Galaşan), Atmaca Pavli, Ay-han, Balık, Bazileus II-ci, Benkendorf, Berke-han, Bilge-kağan, Bismark, Boris şar, Bumin/ Bumin-kağan/ Bumin-kağan/ Bumin-yabgu/ Bumin yabgu, Cingiz-Han, Çaçı, Çuri-han/ Kara-Çuri-han, D.

Topçu, Div Yavku, Dobrudizi/ Dobrucu-despot, Dokak-han, Donskoy Dimitri, Elbilgi-hatun, Ertogrul-bey, Etrek, Eutihi, Eva “Havva”, general Kutuzov, Gök-han, Horsoy Anuşirvan, Hz.Muhammet/ Hz.Muhammed/ Mahommed, I. Mahmut, I. Murad, I. Napoleon Bonapart/ Napoleon Bonaparti, I. Nikolay, I. Petro, I. Süleyman/ Kanuni Sultan I. Süleyman, II. Ahmet, II. Aleksandr, II. Bayezit, II. Ekaterina/ II. Katerina, II. Geyaseddin Keyhüsrev, II. İzeddin Keykâvus, II. Mahmut, II. Mehmet, II. Murat/ II. Murad, II. Nikolay/ II-ci Nikolaşka, II. Selim, II. Süleyman, III. Ahmet, III. Aleksandr, III. Mehmed, III. Murat, III. Mustafa, III. Napoleon, III. Selim, Ion Antonesku, IV. Mehmet, Ivan Antonoviç Kopodistria, Ivan Nikitiç Inzov, İbrayim-şah/ İbrahim-han, ikinci Asen, İldız-han/Yıldız, İltəriş-kağan/ Kutluk, İltivar Almuş, imparator Bolduin, İoankos bey/ İuankos bey-despot/ İoanes “İvangos/ İvanatos”, İrodion, İstemi-şad/ İstemi-kağan, İşbara-kağan, İustin/ İustin/ İustinian, Kabudan Paşa, Kalafat Mehmet paşa, Kapgan/Kapgan-kağan, Kara Yısıq-kağan/ Kara-Usık-han, Kara-han “(Oğuz Han’ın babası)”, Kara-han/ Karahan “(Oğuz yabgusu)”, Karol de Hohenzolern, Kayıhan/ Kayı-yabgu/ Kaygı-han, Kayomert “Rukneddin Keyümers”, kınaz İgor, Kilikiyalı Paul, Kiyok, Koca Ragıp Paşa, Komnin Alexe/ Komnin Alexios/ Komninos Alexios, Konstantin Bagrănorod/ Konstantin Bagreanorod “VII. Kostantinos”, Köprülü Mehmet Paşa, Köz-han, Krum şar, Kül-Tikin/ Kültegin/ Kül-Tegin, Kün-han/Gün, Kür-han, Liprandi I.P., Mahmud Gaznevi, Maniah-şetu “Maniakh”, Mete-Hakan, Mihay I-ci, Muğan/ Muhan/ Mukan/ Mukan kağan, Muineddin Pervane, Mustafa Kemal/ Atatürk, Oğuz Han/ Oguz-Han/ Oğuz-Kağan (Ata-oğuz)/ ouz, Orhan, Osman-bey, Ozmiş-tegin, Pazvantoğlu paşa, Rakoşi, Rece I. Ferdinand, Rece Karol II-ci, Selçuk-bey, Simion, Stalin, Stefan çel Mare, Stolipin, Sultan I. Abdulmecit, Sultan I. Hamit, Sultan II. Abdülhamid, Suvorov, Sveatoslav İgorev/ Sveatoslov İgoroğlu, Şilka İltivar, Şirvanşah/ Hosroy Şirvanşah, Tamga-Tarhan, Tağ-han, Tengiz-han, Teodora, Teodorus Komnenos/ Teodoros Komnenos/ Komninos Teodorus/ Komnenos Teodor, Timurleng/ Timur-Lenk, Timurtaş paşa, Tobo-kağan, Tonyukuk/ Tonyu-Kuk, Törämen, Türksanf, Ulduz, V. Ahmet Reşat, VIII. Mihail Paleolog/ Mihail Paleolog, Vladimir Sveatoslavov, Yafet (Olçay-Han), Yarislav Mudri, Yavuz Sultan Selim, Zemarh.

1.6.7.3. Edebiyat, Bilim vb. Alanlarda Tanınmış Kişi Adları

Romanda, Fuzili, Karacaoğlan, Yusuf Nabi gibi edebiyatçıların ve Wilhelm Thomsen, Yadrintsev, Mihail Çakır gibi araştırmacıların adları da geçmektedir. Bu

önemli kişilerin adları bu başlık altında toplanmıştır. Romanda, bu başlık altına dâhil edebileceğimiz 57 ad tespit edilmiştir.

Romanda geçen, tanınmış kişilerin adları:

Ahmed İbn-Fadlan, Ahmed, Alexandr Sergeeviç Puşkin, Al-Farabi Abu Nasr Muhamed, Arif Ali, Aristotel, Aşık Ömer, Bakı, Balamir, Balasagunlu Yusif, Benli Hasan, Biruni Abu Reyhan Muhamed, Celal-zade, Cenabi Paşa, Dede Korkut, Dilsiz Danışman, Dionis Tanasoğlu, Eugen Karagiaur, Evliya Çelebi, Fizuli, G. Kaykı, Genov Viktor, Gleb Dragan, Hoca Nasreddin, Ioan Fazlı, Ioan Popazoglu, Iuri Kısa, Ivan Volontir, İbn Sina Avişena, Karacaoğlan, Kaşgarlı Mahmud, Katıp Celebi (Mustafa), Kaygısız Abdal, Kiril, L. Dimov, M.P. Guboglu, Maria Zlatov, Masudi, Mercimek Ahmed, Metodi, Mihail Çakır, Mihail Eminesku, Nefi, Nikolay Çakır, Nikolay Tanasoğlu, Niyazı Mısırlı, Özdemir Çobanoğlu, Sabri, Susan-ar-Rassı, Şemsi, şeyh Galib, V. Radlov, Valentin Alexandroviç Moşkov, Vilhelm Tomsen, Yadrinçev, Yunus Emre, Yusuf Nabi.

1.6.8. Millet, Soy ve Boy Adları

Yeryüzünde binlerce farklı millet ve her milleti tanımlayan bir ad bulunmaktadır. Romanda geçen millet, soy ve boy adları Göktürkler döneminden günümüze kadar Türklerle ilişkisi olan, Türklerle savaşan milletlerin adlarının yanında Türk topluluklarının, boylarının ve tarihte Gagauzların ilişki içerisinde buldukları milletlerin adlarından oluşmaktadır.

1.6.8.1. Millet Adları

Millet adlarıyla ilgili 89 ad tespit edilmiştir. Romanda, kimi millet adları birkaç şekilde (*arap/ harap/ arab; azerbaycannar/ azeri/ azer; romın/ roman/ romen*) geçmektedir. Bazen bir milleti tanımlamak için birden fazla ad kullanılmıştır. Örneğin, Gagauzlar için, *gagouz, hakoğuz, Bucak gagouzlar, bolgar gagouzları, oğuz gagouzları* vb.

Romanda tespit edilen millet adları:

Abasid “Abbasiler”, afgan “Afgan”, alan “Alanlar”, arami/ aramey/ aramili “Arami/ Aramili”, arap/ harap/ arab “Arap”, Armean/ ermeni “Ermeni”, avar “Avar”, azerbaycannar/ azeri/ azer “Azerbaycanlılar”, balkanlı “Balkanlı”, basmil “Basmil”, başkırt/ başkurt “Başkurt”, bizans/ bizanslı “Bizanslılar”, bolgar/ bulgar “Bulgar”,

Bozok/ Boz-ok “Bozok”, Bucaklı “Bucaklı”, çerkez “Çerkez”, çigil “Çiğil”, çin/çin-
kitay “Çinli”, çitak “Çitaklar”, danimarkalı “Danimarkalı”, dulu “Dulu”, ecipt-mısırlı
“Mısırlı”, eftalit/ etfalit “Eftalitler (Ak Hunlar)”, europalı “Avrupalı”, finikeli
“Fenikeli”, gagouz “Gagauzlar”, göktürk/ gök-türk/ gök türk “Göktürkler”, grek/ Yunan
“Yunan”, harezmi/ horezmi/ harezmeli “Harezmliler”, hazar “Hazarlar”, Hungarlar/
ugur-hungarlar/ ugurlar “Macarlar”, hunnar “Hun Türkleri”, İngiliz “İngiliz”, iskit
“İskitler”, İstanbullu “İstanbullu”, İtil bulgarları/ İtil-Kama bulgarları “İdil Bulgarlar/
İdil Kama Bulgarları”, jujan “Juan-juan”, kafkazlı/ kafkaslı “Kafkaslı”, kalmık/ kalmuk
“Kalmuk”, kara kalpaklı/ karakalpaklı “Karakalpaklı”, karluk/ uçkarluk/ karahanlılar
“Karluklar”, kazah/ kazak “Kazaklar”, kıpçak (polovtı)/kıpçak türkleri (kuman)/ kıpçak-
polovtı “Kıpçaklar”, kırgız “Kırgızlar”, tatar/ Kırım tatarları/ Altın Ordu tatarları/ tokuz-
tatar “Tatarlar”, kidan “Kitanlar”, kimek “Kimek”, komratlı “Komratlı”, kuman/türk-
kuman “Kuman”, kürcü “Gürcü”, latin “Latin”, makedon “Makedon”, moğol/mongol
“Moğollar”, moldovan/ moldov “Moldovalı”, nemtä/ german “Alman”, nuşibi “On-ok”,
oğuz/ oguz/ ouz/ oğ-oğuzlar/ dış oğuzlar/ Tış oğuz/ dokuz oğuzlar/ iç oğuzlar/ oğuz-
türk/ türk-oğuz/ gök-oğuz/ selçuklu oğuz/ selçuk-oğuzları/ Oğuz Türkleri/ Oğuz türkleri/
on-ok oğuzlar/ onoklar/ altay oğuzları/ uygur-tokuz-oğuz/ tokuzouz/ Uzi-Torki/ Uzi/
guzi-uziler/ guzz/ uzi/ torki/ Guz “Oğuzlar”, osman türkleri/ osmanlı türkleri/
osmanlılar “Osmanlı Türkleri”, özbek “Özbek”, peçenek “Peçenekler”, pers/ persialı/
pers-farsı “İranlı”, romın/ roman/ romen “Romen”, rus/ urus/ uruz/ rusi/ Moskof/ slav/
slav-urus “Rus”, sarmat “Sarmatlar”, selçuklar/ selçuklu “Selçuklular”, semarkandlı
“Semerkandlı”, serbialı “Sırbistanlı”, sırp Sırp”, sogdialı/ sogdalı “Soğdlu”, tatab
“Tatabı”, telesler “Telesler”, teleut “Teleüt”, tiver “Tiverler”, tolis “Töles”, tubaa
“Tuba”, türgeş “Türgeş”, türk/ türük/ türküt/ türki “Türk”, türkmen “Türkmenler”,
ugliçler “Ugliçler”, ugor “Ugor”, urum/ rum “Grek”, uygur/ Uygur Türkleri “Uygurlar”,
uzisancaklı “Uzi Sancaklı”, Üçok/ Üç-ok “Üçok”, Varnalı “Varnalı”, voloh/ Vlahlar/
Valah “Ulahlar”, yambollu “Yambollu”, yapon “Japon”.

1.6.8.2. Soy, Boy ve Damga Adları

Romanda soy, boy ve damga adlarıyla ilgili 79 sözcük geçmektedir. Buradaki sözcüklerin çoğu Oğuzların 24 boyunun (*kayı, bayak, yazır, döger, dodurga*) adlarıdır. Bunların yanı sıra aile adları olarak geçen (*Karabaşlar, Sundubaylar, Kuruoğlar*) sözcükler de bulunmaktadır. *Gün, Ay, zimba, kertik, çizi* gibi sözcükler ise romanda, aileleri niteleyen damgalar olarak geçmektedir.

Romanda tespit edilen soy, boy ve damga adlar:

Akbaşlar, alabaşlar “Alabaşlar”, alauntlu “Alayuntlu”, alka-evli “Alkaevli”, Alkali, Arnautlar, Aşına “Aşına”, avşar “Avşar”, Ay, Babaylar, Batır, bayak “Bayat”, bayındır “Bayındır”, Baymak, bedili “Beydili”, Bıl-Barak “Kılbarak”, büğdüz “Büğdüz”, Bürdüler “Bürdüler”, çarıldur “Çavuldur”, çatal, çaydırlar, çepi “Çepni”, Çibotalar, çizi, Çömüslü, Çum-ay, Delibaş, dodurga “Dodurga”, döger “Döğer”, Drumiler, emrelilär, eymür “Eymür”, Geltaş, Gün, Hamza, iğdir “İğdir”, Jelezlär, Kan, Kara, Karabaşlar, kara-evli “Karaevli”, karkın “Karkın”, Kartal, kayı “Kayı”, Kaykı, kazayğı, Kelbannar, kereyt/Kereyti, kertik, kınık “Kınık”, kızık “Kızık”, Kobalak, Kongoğuz, Korkmaz Batır, Köstennär, Krangalar, Kurlarık, Kuruoğlar “Kuruoğlar”, Lonkaoğuz, Moriziler, Nur, Paleologlar, peçenek “Peçenek”, Saar, salur “Salur”, Sarılar, Selçuk, Sundubaylar, Tikencilär, Tortuy, Tum-ay, Tursunnar, Ugulannar, Yabanı, yaparlı “Yaparlı”, yazır “Yazır”, yıva “Yıva”, yüreğir “Yüreğir”, zımba.

1.6.9. Dil Adları

Diller, her kavmin kendi toplum yapısına göre şekillenmiş özel birer anlaşma sistemi oldukları için, dünyadaki kavim sayısınca dil var demektir (Korkmaz, 2017: 57). Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir (Ergin, 2013: 3).

Uzun Kervan romanında 18 dil adı geçmektedir. Bunlar:

Ana oğuz türkçesi “Ana Oğuzca”, arab (arap) dili/ arapça/ arabça “Arap dili, Arapça”, bolgar dili/ bolgarca “Bulgarca”, eski moğol-kidani dili/ moğol dili “Moğolca”, eski türkçe “Eski Türkçe”, fars dili “Fars dili, Farsça”, fransızca/ fransızca “Fransızca”, gagouzça/ gagouzca/ gagoğuzça/ gagouz dili “Gagauzca, Gagauz dili”, grek dili/ yunan dili “Yunan dili”, Kureyiş dili “Kureyiş dili”, latin dili “Latince”, moldovanca “Moldovanca”, oğuz dili/ eski oğuz dili “(Eski) Oğuzca”, osmanlı türkçesi/ osmanlıca “Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca”, romınca “Rumence”, rusça/ rus dili “Rusça, Rus dili”, slav dili “Slav dili”, türkçe/ türk dili “Türkçe, Türk dili”.

1.6.10. Kıt’a, Devlet, Ülke, Şehir, Yer, Irmak vb. Adlar

İnsan var olduğundan beri soy soy birçok coğrafyaya yayılmış ve millet olarak devletler kurmuştur. İnsanlık tarihi savaşlarla doludur ve maalesef bu savaşlar

günümüzde de devam etmektedir. Eski zamanlarda yapılan savaşlarda insanlar birbirlerinin topraklarına ulaşmaya ve devletlerine toprak katmaya çalışmışlardır. Bu şekilde binlerce devlet kurulmuş ve bir o kadar da devlet yok olmuştur. Kurulan bu devletlerdeki milletler etrafında bulunan yerleri, şehirleri, ırmakları kendi dillerine göre adlandırmışlardır. Zamanla başka dillerle etkileşim sonucu bu adlandırmaların varlığına alıntı sözcükler de dâhil olmuştur.

1.6.10.1. Kıta, Devlet ve Ülke Adları

Romanda kıta, devlet ve ülke ilgili 74 sözcük geçmektedir. Bu adlardan kimisi günümüz ülkelerinin adları (*Başkırtistan, Sırpistan, Austria*) kimisi ise eski devletlere ait (*Avar Kağanlığı, Hazar kağanlığı/ Hazar Devleti, Uygur Devleti/ Uygur Türk Kağanlığı*) adlardır.

Romanda tespit edilen kıt'a, devlet ve ülke adları:

Afrika “Afrika”, alban (Ateşli il) “Arnavutluk”, Altay/ Altaylar “Altaylar”, Altın Ordu “Altın Orda”, Amerika “Amerika”, Anatolia/ Anadolu “Anadolu”, Küçük-Asia/ Küçük Asia (ortadoğu) “Anadolu (Ortadoğu)”, Ankara “Ankara”, Antanta “İtilaf (Devletleri)”, Arab Halifeliyi/ Arab Halifeliği/ Arab Halifatlığı “Arap Halifeliği”, Asia/ Asya “Asya”, Austria “Avusturya”, Avar Kağanlığı “Avar Kağanlığı”, Başkırtistan “Başkurdistan”, Batı Türk Kağanlığı/Batı Kağanlığı “Batı Göktürk Kağanlığı”, Bizans “Bizans”, Bizans imperiası/ Bizans Devleti “Bizans İmparatorluğu”, Bogdonia/ Boğdanya “Boğdan”, Bolgaria/ Bulgaria/ Bulgaristan “Bulgaristan”, Bulgar ırlığı/ Bulgar prensliği/ Bulgar devleti “Bulgar Çarlığı/ Bulgar Prensliği/ Bulgar Devleti”, Çehia “Çekya”, Çin/Kitay “Çin”, Çin devleti/ Çin İmparatorluğu/ Poyraz Çin devleti/ Çin-Vây İmparatorluğu “Çin Devleti/ Çin İmparatorluğu”, Günduusu Türk Kağanlığı/ Duusu Kağanlık/ Günduusu Devleti “Doğu Göktürk Kağanlığı”, Eftalit devleti “Ak Hun Devleti”, Europa/Evropa “Avrupa”, Fransa “Fransa”, Gagoğuzistan/ Gagoğuz Beyliyi/ Gagouz Beyliği/ Gagoğuz eyaleti/ Gagauz-Eri/ Hakoğuzistan Eyaleti “Gagauzya/ Gagauz Beyliği/ Gagauz eyaleti/ Gagauz Yeri”, Germania “Almanya”, Gök-türk Kağanlığı/ Göktürk Kağanlığı/ Gök-Türk Devleti/ Göktürk Devleti “Göktürk Kağanlığı/ Devleti”, Greçia “Yunanistan”, Harezmi devleti “Harezmi Devleti”, Hazar kağanlığı/ Hazar devleti “Hazar Kağanlığı/ Hazar Devleti”, Hazaristan “Hazaristan”, Hun devleti “Hun Devleti”, Hungaria “Macaristan”, İkinci Göktürk Kağanlığı/ İkinci Göktürk Devleti “İkinci Göktürk Kağanlığı/ Devleti”, İndustan “Hindistan”, İrak “Irak”, İran

“İran”, Kafkaz/ Kafkas “Kafkasya”, Kahul “Cahul (şehir)”, Kanada “Kanada”, Karadağ “Karadağ”, Kavarna “Kavarna”, kırım “Kırım”, Komrat Respublikası “Komrat Cumhuriyeti”, Koniye Sultannığı “Konya Sultanlığı”, Kozluca “Kozluca”, Köstence “Köstence”, Latin İmparatorluğu/ Latin İmperiasi “Latin İmparatorluğu”, Mısır-Egip/ Mısır/ Ecip “Mısır”, Moğolistan “Moğolistan”, Moldova/ Moldova Respublikası “Moldova/ Moldova Cumhuriyeti”, Oğuz devleti/ Kalın oğuz ili/ Kalın Oğuzistan (Büyük Oguzistan)/ Oğuzistan/ Oğuz Beyliği/ Oğuz ili-Devleti/ Yabgu devleti “Oğuz Devleti/ Oğuz Beyliği/ Oğuz Yabguluğu”, Orta Asiyе/ Orta Asie/ Orta Asia/ Orta Asya “Orta Asya”, Ortadoğu “Ortadoğu”, Osmanlı Devleti “Osmanlı Devleti”, Persia/ Persie/ Persiye/ Persia İmparatorluğu “İran İmparatorluğu”, Prusia “Prusya”, Romınia/ Romania/ Romania devleti “Romanya/ Romanya Devleti”, Rumeli/ Duu Rumeli “Rumeli”, Rusi devleti/Rusi Kınazlığı “Rus Devleti/ Rus Knezliği”, Selçuklu Devleti/Selçuklu İmparatorluğu/selçuklu sultanlığı “Selçuklu Devleti/ Selçuklu İmparatorluğu/ Selçuklu Sultanlığı”, Sırpistan “Sırbistan”, Suriye “Suriye”, Tırnovo ıarlığı “Tırnova ıarlığı”, Türkiye Devleti/ Türkiye/ Tukiye/ Türkie/ Turıia “Türkiye”, Uygur devleti/ Uygur Türk Kağanlığı “Uygur Devleti/ Uygur Türk Kağanlığı”, Uzak Gün-Duusu “Uzak Doğu”, Uzıeyaleti/ Uzi Eyalet/ Uzi-sancak (gagoğuz sancağı)/ Uzi sancağı/ Uzısancağı “Uzi Eyalet”, Vidin ıarlığı “Vidin ıarlığı”, vlah kınazlığı “Volhinya Knezliği”, yaponia “Japonya”.

1.6.10.2. Şehir, Kasaba, Köy, İlçe, Meydan, Bölge ve Yer Adları

Romanda şehir, kasaba, köy, ilçe, meydan, bölge ve yer adları ile ilgili 160 ad tespit edilmiştir:

Akdaa “Akdağ”, Akkerman “Akkerman”, Ak-tepā bölgesi “Ak Tepe bölgesi”, Altay bayırları “Altay Dağları”, Altın-Tepā “Altın Tepe”, Artık-ata bölgesi “Artık Ata bölgesi”, Aşağıki-Bucak okruğu “Aşağıki Bucak Bölgesi”, Atlas bayırı “Atlas Dağları”, Avdarma “Avdarma köyü”, Ay-Sofia klisesi “Ayasofya kilisesi”, Baço Kiro peşterası “Baço Kiro Mağarası”, Bagdad/ Bağdad “Bağdat”, Balçık “Balçık”, Balkan bayırları “Balkan Dağları”, Balkannar “Balkanlar”, Basarabia/ Besarabia “Besarabya”, Baş-köyü “Başköy”, Baurçu “Baurçu köyü”, Bayır-kum bölgesi “Bayır kum bölgesi”, belencer “Belencer”, Berezina “Berezina”, Beşalma “Beşalma köyü”, Betrak-Dala çölü “Betpak Dala çölü”, Bolgrad “Bolgrad”, Borodino “Borodino”, Bucak “Bucak”, Buhara “Buhara”, Bukovina “Bukovina”, Bukureş/ Bükreş “Bükreş”, Bulak-Koval “Bulak-Koval”, Bursa “Bursa”, Buzuk-Tepā bölgesi “Buzuk Tepe bölgesi”, Cambul “Cambul

(Jambıl), Cevizlik küyü “Cevizlik köyü”, Cungara/Cungaria/Cungarye “Çungarya”, Curcu “Yergöğü”, Cuvan-Tepä, Çaç “Taşkent”, Çadır “Çadır”, Çanakkale “Çanakkale”, Çardarı bölgesi “Çardarı Bölgesi”, Çıplak Tepä “Çıplak Tepe”, Çin duvarı “Çin Seddi”, Çöşmeli küyü/ Çeşmeli küyü “Çeşmeli köyü”, Çuy-Tepä, Damask “Şam”, Deliorman “Deliorman”, Derbent “Derbent”, Devne “Devne”, Dobruca “Dobruca”, Dubrovnik (Raguza) “Dubrovnik”, Dryanovsk Monastır “Dryanovski Manastırı”, Edi-küle kalesi “Yedikule Hisarı”, Edirne/ Adrianopol “Edirne”, Edi-su bölgesi “Yedisu bölgesi”, Elada “Ellada”, Eski Harmanlı küyü “Eski Harmanlı köyü”, Evliya-Ata “Evliya Ata”, Farabi “Farab (Otrar), Fergana “Fergana”, Galişiya “Galişiya”, Gürgenç “Gürgenç”, Harezm “Harezm”, Huş “Huşi”, İsmail/ Izmail “İzmail”, Ivanovka “İvanovka”, İlkan, İsfahani/ İsfahne “İsfahan”, İstanbul/ Konstantinopoli/ Kostantinopol/ Konstantinopol/ Tarigrad “İstanbul”, İşkan, Kadırgan bayırları “Kadırgan Dağları”, Karaçuk bayırı/Karçuk bayırı “Karaçuk Dağları”, Karaçuk-yayla, Kara-kum “Kara Kum”, Karakuyu küyü “Karakuyu köyü”, Karamık küyü “Karamık köyü”, Karaspan-Tepä, Karpatlar “Karpas Dağları”, Kavruna “Kavruna”, Kayraklı “Kayraklı”, Kazayak “Kazayak”, Kışla “Kışla”, Kirez küyü “Kiraz köyü”, Kirezlik küyü “Kirazlık köyü”, Kiryet/Kiriyet “Kiryet”, Kişinev/ Kişnof “Kişinev”, Klokotiçe “Klokotnitsa”, Komrat “Komrat”, Kongaz “Kongaz”, Konstanța “Köstence”, Konya/ Koniye (İkonikum) “Konya”, Kosovapolye “Kosova Ovası”, Kögür “Kögür”, Kömüz bayırı “Kömüz Dağ”, Kulikov Kırı “Kulikovo Çölü”, Küçük-Kaynärca “Küçük Kaynarca”, Leyptiğ “Leipzig”, Leuşenä “Leuşeni”, Londra “Londra”, Madara bayırları, Maveraünnehir “Mâverâünnehir”, Medine “Medine”, Mora “Mora”, Moskva “Moskova”, Munteniya/ Muntenia/ Valahia/ Vlahia “Eflak”, Nikeya “İznik”, Nikopoli (Niğbolu) “Niğbolu”, Nisabu “Nişapur”, Nişapur “Nişapur”, Novi-Pazar “Yeni Pazar”, Odesa “Odessa”, Odurgan “Odurgan”, Oğuz bozkırı “Oğuz Bozkırı”, Orak küyü “Orak köyü”, Orhun/ Orhon “Orhun”, Ormancık küyü “Ormancık köyü”, Ötüken/ Ötügen “Ötüken”, Paris “Paris”, Paykend “Paykend”, Peloponez “Peloponez”, Pergam “Bergama (Pergamon)”, Peterburg/ Sankt-Petersburg “Petersburg”, Pıçakçı-Tepä, Plevna “Plevne”, Plovdiv “Filibe”, Polonia “Polonya”, Provadia/Provadiya “Pravadi”, Reni (Tumarva/ Tumarova/ Tumarov/ Tumarva) “Reni”, Rey “Rey”, Roma “Roma”, Rosia/ Rusya/ Rusiya “Rusya”, Ruse/ Rusçuk “Rusçuk”, Sabran “Sapran”, San-Stefano/ Eşilköy “Yeşilköy (Ayastefanos)”, Sayram “Sayram”, Selman “Selman”, Samarkand “Semerkant”, Siberia/ Sibiria/ Sibir “Sibirya”, Silistra “Silistre”, Sloboziya/ Slobozia “Slobozia”, Sobor meydanı “Sobor meydanı”, Sofya/ Sofia “Sofya”, Sogd/Sogda “Soğd”, Söğüt

“Sögüt”, Süleyman “Süleyman”, Süngüz-Başkan, Süt-kant bölgesi “Süt Kant Bölgesi”, Şornak-Tepä, Tatar-Bunarı “Tatar Bunarı”, Taşkent “Taşkent”, Tekirdağ “Tekirdağ”, Tırnova “Tırnova”, Timişoara “Tamişvar”, Tokay-Tepä, Tomay “Tomay”, Tutkul-Tepä, Varna “Varna”, Vena/ Viena/ Vyena/ Viyena/ Viyana “Viyana”, Yalpi deresi, Yangikent/ Yeni-kent (Yangı)/ yangikent (Otrar) “Yangikent (Otrar)”.

1.6.10.3. Yaylak, Dere, Liman Adları

Romanda yaylak, dere ve liman adlarıyla ilgili 63 ad tespit edilmiştir. Kimi sözcüklerin (*Amu-Dere/ Amu-Darya/ Amur-Darya/ Amu Derya (Ceyhun), Azer denizi/ Hazar denizi, Sır-Darya/ Sır-dere/ Sır-Dariya/ Sır-Dare (Seyhun), Orhun/ Orhon*) birden fazla biçimde geçtiği tespit edilmiştir.

Aboba deresi “Aboba deresi”, Adriatika “Adriyatik”, Ak Deniz “Akdeniz”, Amu-Dere/ Amu-Darya/ Amur-Darya/ Amu Derya (Ceyhun) “Ceyhun”, Aral denizi/ Aral gölü-denizi “Aral Gölü”, Ardel “Erdel”, Azak denizi/Azak-Azov denizi “Azak Denizi”, Azer denizi/ Hazar denizi “Hazar Denizi”, Balhaş “Balkaş Gölü”, Baykal “Baykal Gölü”, Bosfor “İstanbul Boğazı”, Bug deresi “Bug Nehri”, Burnaz deresi “Burnaz Nehri”, Çayır limanı “Çayır limanı”, Çirçik “Çirçik Nehri”, Çolpan limanı “Çolpan limanı”, Çusi deresi, Dardenel “Çanakkale boğazı”, Derä perdesi, Dnepra/ Dnipru/ Nipru/ Ekaterinoslav “Dinyeper Nehri”, Don “Don Nehri”, Emba “Emba Nehri”, Enisey deresi “Yenisey Nehri”, Gan deresi, Huangho deresi/ Sarı deniz “Huang ho Nehri/ Sarı Irmak”, Hun deresi “Hun Nehri”, İrgız “İrgiz Nehri”, İrtiş “İrtiş Nehri”, İsik gölü “İssık Gölü”, İtil deresi “İdil Deresi (Volga)”, Kalka deresi “Kalka Nehri”, Kama deresi “Kama Nehri”, Kamçı “Kamçı Deresi”, Kara Deniz/ Kara-deniz “Karadeniz”, Kazan limanı “Kazan Limanı”, Kerulen “Kerulen Nehri”, Kışlak limanı “Kışlak Limanı”, Kuğıllık/ Koğıllık deresi, Lonka (Lunga) “Lunga Nehri”, Marița (Meriç) “Meriç Nehri”, Nil deresi “Nil Nehri”, Nistru “Nistru Nehri”, Onon “Onon Nehri”, Orhun/ Orhon “Orhon Nehri”, Özakay limanı “Özakay Limanı”, Provardia nehri “Pravadı Nehri”, Prut “Prut Nehri”, Sarısu “Sarısu Nehri”, Sasık “Sasık Gölü”, Selenga deresi “Selenga Irmağı”, Sır-dere/ Sır-Darya/ Sır-Dariya/ Sır-Dare (Seyhun) “Seyhun”, Sırt limanı “Sırt Limanı”, Sögütlü deresi “Sögütlü Deresi”, Tabakalar limanı “Tabakalar Limanı”, Talas “Talas Nehri”, Taşlık limanı “Taşlık Limanı”, Tigr/ Tigris “Dicle”, Tuna (İstria) “Tuna Nehri”, Yaganda deresi “Yaganda deresi”, Yamaç limanı “Yamaç limanı”, Yantra “Yantra Nehri”, Yar deresi “Yar Nehri”, Yayık deresi/ Ural/ Ural-Yayık “Ural Nehri”.

1.6.11. Unvanlar

Unvanlar, kişilerin rütbelerini, buldukları konumu tanımlamak için kullanılan sözlerdir. Yönetimde ağırlıklı olarak erkekler bulursa da hem kadınlar hem erkekler için kullanılan unvanlar vardır.

Türk toplumsal yaşamında kadın, günümüzde olduğu gibi erkekten aşağı değil, erkekle denk olarak görülmekteydi. Bu durum kadınların yönetimde de yer almasına neden olmuştu. Kadınlar büyük bir serbestliğe sahiplerdi ve özel görevler üstlendiklerinde erkeklerin yapabildiği her işi yapabilirlerdi. Ata binebilir, avlanabilir, dövüşebilir, Şaman ayinleri düzenleyebilirlerdi. Kadınların boyları üzerinde çok etkili oldukları, devlet içinde yüksek görevlere geldikleri dönemler de olmuştur (Roux, 2017: 138-139). *Uzun Kervan* romanında yönetimde yer alan bir kadının, *Aynā*'nin hikâyesi anlatılmaktadır ve “*padişaa-hanum/ padişah-hanum, sultan-hanum*” gibi unvanların yanında “*imparatoriçe, prenses*” gibi unvanlar da romanda geçmektedir. Bu durum kadının yönetimde yer almasının romana yansması olarak değerlendirilebilir. Burada dikkat çeken en önemli şey, yönetici durumunda bulunan kadınlar için unvanlar kullanılırken, erkekler için kullanılan unvanları, cinsiyet belirten bir ifade ile birlikte kullanılmasıdır: *padişaa-hanum/ padişah-hanum, sultan-hanum*.

Türklerde kadının değeri, yeri zaman ilerledikçe değişmeye başlamıştır. Kadını erkekten aşağı gören toplumlarla kültür etkileşiminin yaşanması, bu değişimin nedenlerinden biridir. Kadının konumunun bu değişimi Gagauz toplumu için geçerlidir. İ. İusiumbeli, Gagauzların ataerkil bir toplum olmasından dolayı kadının tamamıyla erkeğine bağlı durumda olduğunu, bir kadının tek başına ve kendi adına toplum içinde var olamadığını, bağlı olduğu erkeğin yaşama alanı içinde kendini gerçekleştirebileceğini ve üretken olabileceğini söylemiştir. Gagauz kadınının Sovyetler Birliği iktidarlığı döneminde toplumsal konumunun değiştiğini dile getirmiştir (İusiumbeli, 2008: 337-338).

Uzun Kervan, bir tarihî roman olduğundan içerisinde yöneticilerle ilgili adlar (*hakan, kagan/ kağan, han, gosudari*) fazlaca geçmektedir. Bu adlardan kimisi Türkiye Türkçesinde ortak kullanılmaktadır: *hakan, han, paşa, yabgu* vd. Kimi adlarda ise ses farklılıkları görülmektedir: *padişaa, vizir, prinses* vd.

Romanda 33 unvan tespit edilmiştir. Bu unvanlar, Türkçe kökenli (*han, kagan/ kağan, hakan*) unvanların yanı sıra Arapça (*halif/ halife, padişaa/ padişah, sultan*) ve

diğer dillerden geçmiş alıntı unvanlardan (*imparatoriçe, kanşler, prinş/ prins, voyvoda*) oluşmaktadır.

Bunların dışında *köl ırkin/Köl-İrhin* sözcüğü romanda “yabgunun vekili” anlamında kullanılmaktadır. Bu ad *Kül İrkin* şeklinde Göktürk yazıtlarında da geçmektedir; fakat anlamı romanda kullanılan anlamından farklıdır. M. Ergin’in *Orhun Âbideleri* adlı eserinin sözlük kısmında bu sözcük şahıs adı olarak geçmekte ve “Kül İrkin, Karluk büyüklerinin unvanı” anlamı verilmektedir (Ergin, 2013: 134).

Bazileys/ bazileus “basileus”, beklâr-beki/ Beklerbeg/ Beklerbeğ/ beklerbek/ Beklerbey/ Beklerbeki/ Beyler-bey/ beylik beyi/ beylik-beyi “beylerbeyi”, bey-hanum “kadın yönetici”, bey-zade/ bey zade “bey oğlu”, gosudari “hükümdar”, hakan “hakan”, halif/ Halife “halif, halife”, han “han”, hanum “hanım, hatun”, hanum-zade/ zade-hanum “beyin, hükümdarın kızı”, imparatoriçe “imparatorun eşi”, imperator/ imparator/ imparator “imparator”, kagan/ kağan “kağan”, kanşler “şansölye”, köl ırkin/ Köl-İrhin “yabgunun vekili”, padişaa/ padişah “padişah”, padişaa-halife “padişah, halife”, padişaa-hanum/ padişah-hanum/ padişah-hanum “kadın padişah”, paşa “paşa”, prinş/ prins “prens”, prinşesa/ prinses/ prenses “prens”, prinş-zade “prens”, sancak-bey/ sancak beyi “Tanzimattan sonra, Osmanlı yönetim teşkilatında sancakların yöneticisi, mutasarrıf”, sultan “sultan”, sultan-hanum “kadın sultan”, şad “şad”, şah “şah”, tarhan “tarkan”, țar “çar, kral”, vizir/ vezir “vezir”, voyvoda “voyvoda”, yabgu “hükümdar”, Yıltıvar/ İltıvar/ İltıvar “bir unvan, kumandan”.

1.6.12. Yön Adları

Uzun Kervan romanında tespit edilen, yer ve yön bildiren adlar, “Coğrafi Yön Adları” ve “Yer-Yön Adları” olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır.

1.6.12.1. Coğrafi Yön Adları

Uzun Kervan romanında coğrafi yön adları ile ilgili 8 ad tespit edilmiştir. Bu adlar, Türkçe kökenli sözcüklerden (*Bati, Gün-Batısı/ Gün batısı/ Günbatısı, üülen*) ve Rumcadan geçmiş (*poyraz*) sözcükten oluşmaktadır. Bu adların hepsi Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır fakat kimi adlarda ses değişimleri (*Gün-duusu/ Gün duusu/ Günduusu*) ve anlam farklılıkları (*üülen* “Güney”) görülmektedir.

Batı “batı”, batı-poyraz “kuzeybatı”, Gün-Batısı/ Gün batısı/ Günbatısı “batı”, Gün-duusu/ Gün duusu/ Günduusu “doğu”, Gün-üüleni “güney”, poyraz “kuzey”, üülen “güney”, üülen-batı “güneybatı”.

1.6.12.2. Yer-Yön Adları

Uzun Kervan romanında yer ve yön adlarıyla ilgili 24 ad tespit edilmiştir. Buradaki adların hepsi Türkçe kökenlidir. Bu adlardan kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde de (*alt, arka, dış, ön, üst*) ortak kullanılmaktayken, kimi adlarda (*aşaa/ aşağı*) ses değişimleri görülmektedir.

Alt “alt”, ara “ara”, ard “art, arka taraf”, arka “arka”, aşaa/ aşağı/ aşağı “aşağı”, baş “bir şeylerin uçlarından biri”, bura “burası”, dış “dış taraf”, dışarı “dışarı, dış taraf”, geri “geri”, iç “iç”, ileri “ileri”, ora “orası”, orta “orta”, ön “ön”, ötää/ öte “öteye”, sol “sol”, tepe “tepe, bir şeyin en üstteki bölümü”, uç “uç, son”, uzak “uzak”, üst “üst”, yakın “yakın”, yan “yan, taraf”, yukarı “yukarı”.

1.6.13. Kavram Adları

Kavram, Türkçe Sözlük’te, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, konsept, nosyon şeklinde açıklanmaktadır (Akalin vd., 2011: 1358). S. Eker’e göre ise kavram, dünyadaki nesnelerin, durumların, hareketlerin ya da tasavvurların dildeki ifadesidir. Bir başka ifadeyle kavram; soyut, somut nesnelerin ya da hareketlerin zihinde oluşturduğu tasarımların bütünüdür (Eker, 2013: 385).

Uzun Kervan romanında kavram adlarıyla ilgili toplam 118 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *ad, analık, gerçek, insan* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*bütünnük, enilik, enginnik, kardaşlık*) ve anlam farklılıkları (*cansızlık* “vurdumduymazlık, duygusuzluk”, *enginnik* serbestlik”, *kıvraklık* “düzgünlük, uyumluluk”, *yabannık* “yabanilik, vahşilik”) görülmektedir. Ayrıca bu başlık altındaki kimi adlar (*karışmalık* “karışıklık, kargaşa”, *sırasızlık* “karışıklık, kargaşa”, *susluk* “sessizlik”) Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmazken, kimi adlar (*gübür* “çöp”) ağızlarında kullanılmaktadır.

Kavramlarla ilgili adlar, Türkçe kökenli adların (*aarlık, ad, bölük, kişi, ük*) yanı sıra Arapça (*insan, isim, kerä/ kere, sefer*), Farsça (*kenar*) ve diğer dillerden geçmiş adlardan (*distiplina, manera, forma, simbol*) oluşmaktadır. Kavramlarla ilgili alıntı sözcüklerin çoğu Türkçe addan ad yapım eki olan +*lik* ekinin getirilmesiyle kullanılan [Arapça (*hazırlık, esirlik, insanlık*), Farsça (*kenar, hoşluk, mındarlık, serbestlik*) ve Rusça (*patriotizma/ patriotluk*)] adlardır.

Romanda geçen kavram adları:

Aarlık “ağırlık”, açlık “açlık”, ad “ad, isim”, ahmaklık “1. ahmaklık, aptallık, 2. saçmalık”, analık “analık, annelik”, anarhia “anarşi”, annaşmamak “anlaşmazlık”, ansızlık “birdenbirelik, ansızlık”, aralık “ara, aralık, süre”, aslı “doğru, gerçek”, başarısızlık “başarısızlık, başarısız olma durumu”, başıbozukluk “disiplinsizlik”, becermeksizlik “beceriksizlik”, bilmezlik “bilmeme durumu, cehalet”, boşluk “boşluk”, bölük “bölük, kısım”, bucak “köşe”, bütünnük “bütünlük”, büyüklük “büyüklük, ululuk”, can “kişi, birey”, cansızlık “vurdumduymazlık, duygusuzluk”, çetinnik “katılık, sertlik, sağlamlık”, dayanıklık “dayanıklılık”, delik “delik”, derinnik “derinlik”, diştiplina “disiplin”, düşkünnük “zayıflık, güçsüzlük”, enginnik “serbestlik”, enilik “yenilik”, erkeklik “erkeklik”, esapsızlık “utanmazlık, edepsizlik”, esirlik “esirlik, tutsaklık”, evlilik “evlilik”, fiasko “fiyasko”, fikirlik “zekilik”, fikirsizlik “aptallık, budalalık, kafasızlık”, forma “biçim, şekil”, gerçek “gerçek”, göçücülük “göçücülük, göçücü olma”, gübür “çöp”, hakikat “gerçek”, hazırlık “hazırlık”, hoşgörölük “hoşgörölülük”, hoşluk “1. hoşluk, tatlılık, 2. keyif, eğlence”, içkicilik “içkicilik, içkici olma durumu”, ideal “ideal, ülkü”, ihtiza “gerekme, ihtiyaç”, ihtizalık “gereklilik”, insan “insan”, insannık “insanlık”, isim “isim, ad”, kalınnık “kalınlık”, kankardaşlık “kan kardeşlik”, kardaşlık “kardeşlik”, karılık “kadınlık”, karışmalık “karışıklık, kargaşa”, kat “sefer, defa”, kenar “kenar”, kerä/ kere “kere, defa, kez”, kıtlık “kıtlık”, kıvraklık “düzgünlük, uyumluluk”, kızgınnık “kızgınlık, sıcaklık”, kişi “kişi, insan”, kolaylık “kolaylık, imkân”, korkaklık “korkaklık, cesaretsizlik”, köşä/ köşe “köşe”, kudretlik “güçlölük, kuvvetlilik”, lüzınnık “1. gereklilik, 2. gereksinim, ihtiyaç”, manera “tarz, tavır”, mayıllık “hayranlık”, mındarlık “pislik, kirlilik”, misia “misyon”, musaafirlik “misafirlik”, naşionalizma “milliyetçilik, ulusçuluk”, ölüm patı “ölüm döşeği, ölümcül durum”, önderlik “liderlik”, örnek “örnek”, patriotizma/ patriotluk “vatanseverlik”, persona “kişi”, plen “tutsaklık, esirlik”, raatlık “rahatlık, sükunet, dinginlik”, rezerve “rezerv, yedek”, rezultat “sonuç, netice”, sefer “kez, defa, kere, sefer”, serbestlik “özgürlük, serbestlik”, sertlik “sertlik, dayanıklılık”, ses “ses”, sessizlik “sessizlik”, sevinmelik “sevinç, mutluluk”, sınaşlık “alışık”, sırasızlık “karışıklık, kargaşa”, simbol “simge, sembol”, sloboda “anarşi”, susluk “sessizlik”, susuzluk “susuzluk”, sürü “yönlendirilebilen insan topluluğu”, şalvirlik “kurnazlık, hile”, şovinizma “şovenlik, şovenizim”, tatlılık “tatlılık”, tazelik “tazelik”, ton “ses tonu, konuşmada duyguları belirtecek biçimde çıkan ses”, umutsuzluk “umutsuzluk”,

usluluk “1. sessizlik, sakinlik, 2. huzur, rahatlık, 3. zekilik”, ük “yük”, üseklik “1. yükseklik, 2. yücelik”, üstünnük “üstünlük”, vakıtsızlık “vakitsizlik, vakitsiz olma durumu”, varlık “varlık; var olma durumu”, yabannık “yabanilik, vahşilik”, yakınnık “yakınlık, bağlantı”, yalnızlık “yalnızlık”, yalpaklık “güleryüzlülük, naziklik”, yannışlık “yanlışlık”, yorgunnük “yorgunluk”, yufkalık “zaaf; zayıflık, güçsüzlük”, zenginnik “zenginlik”, zorbalık “baskı, zorbalık, sömürü”, zorluk “zorluk, güçlük”.

1.6.14. Renk Adları

Bozkır kültürü içerisinde pek çok tabiat ile buluşan ve bu tabiatın içerisinde nesillerini yetiştiren Türkler, tabiatla gördükleri pek çok rengin de adını koymuşlardır (Özşahin, 2011: 963).

Renk adları, bir dilin söz varlığını belirlemedeki önemli unsurlardan biridir. Renk adlarının çokluğu ve çeşitliliği o dilin renk adları açısından zenginliğini göstermesinin yanı sıra Türklerde renklere yüklenmiş mitolojik anlamlar bulunması açısından da önemlidir.

Türklerde her rengin anlamı olmasının yanında başka önemleri de vardır. Çoruhlu, Türklerin yön adlandırmasında ve ülkelerinin dört tarafındaki coğrafi unsurlarını adlandırmada renklere başvurduğunu söylemektedir. Türkiye'nin etrafındaki denizlerin -Akdeniz, Karadeniz, Kızıl Deniz- isimlendirilmesini bu durumla ilişkilendirir (Çoruhlu, 2011: 224).

Romanda renklerle ilgili 21 ad tespit edilmiştir. Bu adların kimisi anlam ve biçim olarak Türkiye Türkçesi yazı dilinde ortak kullanılmaktadır: *al, kara, kırmızı, mavi* vd. Kimi adlarda ise ses değişimleri (*eşil, beyaz*) ve anlam farklılıkları (*boya “renk”*) görülmektedir. Bunların dışında *gökşil, kızgılt, kızgış, sargış* gibi renk adları, Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve ağızlarında tespit edilememiştir fakat *sarılgıt* “çok renkli” sözcüğünün ağızlarda kullanıldığı görülmektedir (DS, 1993, cilt: X). Bu renk adlarından bazıları Türk yazı dilinde tespit edilmiştir. Örneğin, Kazak Türkçesinde *kızgılt* “pembe”, *sargış/sargılt* “sarımsı, sarımtrak”, *kökşil* “mavimtrak, mavimsi, açık mavi” (Koç vd., 2012), Kırgız Türkçesinde *kızgılt* “kırmızıya çalar, kırmızımtrak”, *sarğılt* “sarımtrak, sarıya çalan” (Yudahin, 1940’tan akt. Taymas, 2011), Kumuk Türkçesinde *gızgılt* “kızılımsı, kırmızımsı”, *sarğılt* “sarıca, sarımtrak, sarımsı” (Pekacar, 2011), Tatar Türkçesinde *kökşél* “boz”, *kızgılt* “kırmızıya çalar, kırmızımtrak”, *sargılt* “

sarımsı, sarımtrak” (Ganiyev vd., 1997) ve Yeni Uygur Türkçesinde *sargış/ sarguş* “sarımsı, sarıya çalar” (Necipoviç Necip, 1968’den akt. Kurban, 2013).

Bu adlardan *gök, sarı* ve *boya* Türkçe, *renk* Farsça, *mavi* Arapça kökenlidir. *turuncu* (Farsça *turunc* ve Arapça *t*) sözcüğü ise birleşik yapıdadır.

Romanda renklerle ilgili geçen adlar:

Al “al rengi, kırmızı”, alaca “alaca, rengârenk”, biyaz/ beyaz “beyaz”, boya “renk”, eşil “yeşil”, gök “mavi”, gökşil (gök-mavi) “mavimsi”, kara “kara, siyah”, kırmızı “kırmızı”, kızgilt “kırmızımtrak”, kızgış “kırmızımtrak”, komur “bozca kahverengi”, mavi “mavi”, mor “kahverengi”, pembä/ pembe “pembe”, renk “renk”, sargış “sarımsı”, sarı “sarı”, sarılığıt “sarımsı”, sura “boz”, turuncu “turuncu”.

1.6.15. Sayı Adları

Sayılar, varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren sözcüklerdir. Türk dilinde sayı adları, tek başlarına kullanıldıkları gibi, çeşitli yapım ve çekim ekleriyle de bulunurlar ve bu biçimler işlevleri ve anlamlarına göre sayı türlerini oluştururlar (Şahin, 2013: 98).

Sayılar, içinde yaşadığı dilin temel söz varlığıdır, diller arası akrabalık ilişkileri incelenirken de akraba olan dillerin ortak söz varlığı önemli etmenlerden biridir (Şenaysoy, 2016: 23). Sayılar bütün Türk lehçelerinde ortaktır bazı Türk lehçelerinde kimi ses değişiklikleri görülmektedir. Örneğin, sayılar, Azerbaycan Türkçesinde, *bir, iki, üç, dörd, bês...* (Akdoğan, 1999); Türkmen Türkçesinde, *bir, iki, üç, dört, bês...* (Tekin vd., 1995); Kazak Türkçesinde, *bir, eki, üç, tört, bes...* (Koç vd., 2012); Kırgız Türkçesinde, *bir, eki, üç, tört, beş...* (Yudahin, 1940’tan akt. Taymas, 2011); Tatar Türkçesinde, *bêr, ikê, öç, dürt, biş...* (Ganiyev vd., 1997); Yeni Uygur Türkçesinde, *bir, ikki, üç, tört, beş...* (Necipoviç Necip, 1968’den akt. Kurban, 2013) şeklinde kullanılmaktadır.

Uzun Kervan romanında 47 sayı adı geçtiği tespit edilmiştir. Romanda sayıların tamamı Türkiye Türkçesiyle aynı şekilde kullanılmaktadır. Romanda bir yerde *türt* “dört” şeklinde geçmiştir. Geçtiği yerde Türk dillerinin aynı olduğundan, Türk dilinin ortak sözcükler barındırdığından bahsedilmiş ve *türt* sözcüğü bu durumla ilgili örnek olarak verilmiştir: *Saymak ta birtakımdır: “bir, iki, üç, türt” ...*(s. 5). (Sayılar da aynıdır: “bir, iki, üç, dört...”)

Gagauz Yazım Kılavuzuna göre (2015: 36-37) 11-19 arası sayılar birleşik yazılmalıdır. Fakat romanda 12 ve 16 sayılarının hem ayrı hem birleşik şekilde yazıldığı görülmektedir. 12 sayısı, 3 yerde birleşik, 2 yerde ayrı geçerken; 16 sayısı 3 yerde birleşik, 1 yerde ayrı geçmektedir. Aynı şekilde 200-900 arası yüzlük sayıların birleşik yazılması gerekirken romanda bir yerde geçen 300 sayısı ayrı şekilde yazılmıştır. Yine kılavuza göre birleşik yazılması gereken sıra sayısı *on edinci*, romanda bir yerde geçmektedir ve ayrı yazılmıştır.

Romanda sayı adları, sıra sayısı, üleştirme, asıl sayı olarak kullanılmıştır:

Bir “bir”, iki “iki”, üç “üç”, dört “dört”, beş “beş”, altı “altı”, edi “yedi”, sekiz “sekiz”, dokuz “dokuz”, on “on”, onbir “on bir”, oniki/ on iki “on iki”, ondört “on dört”, onbeş “on beş”, onaltı/ on altı “on altı”, irmi dört “yirmi dört”, irmi sekiz “yirmi sekiz”, otuz “otuz”, kırk “kırk”, elli “elli”, altmış “altmış”, seksän “seksen”, üz “yüz”, üz etmiş “yüz yetmiş”, üç üz “üç yüz” beşüz “beş yüz”, bin “bin”, birinci “birinci”, ikinci “ikinci”, üçüncü “üçüncü”, dördüncü “dördüncü”, beşinci “beşinci”, altıncı “altıncı”, edinci “yedinci”, sekizinci “sekizinci”, dokuzuncu “dokuzuncu”, onuncu “onuncu”, on edinci “on yedinci”, onsekizinci “on sekizinci”, kırkıncı “kırkıncı”, birär/ birer “birer”, ikişär/ ikişer “ikişer”, dörder “dörder”, onar “onar”, üzär “yüzer”, binär “biner”, million “milyon”.

1.7. DEYİMLER

Deyimler, bir milletin düşünüş tarzıyla, kültürüyle vb. ilgili unsurları içinde barındıran önemli dil malzemeleridir. Tükçe deyimler yönünden zengindir. Türkçenin deyimler açısından çok zengin bir dil olması, Türk insanının anlatımdaki gücü ve başarısının bir ispatıdır. Deyimlerdeki kısa ve mecazî anlatım ifadeleri, onların bir zekâ ürünü olduğunu da gösterir (Biray, 2017: 48).

Gagauzca Türkçesi deyimler bakımından çeşitliliğe sahiptir. Fakat Gagauz Türkçesinde deyimlerle ilgili çalışmalar yeni sayılabilecek kadar geç dönemlerde yapılmaya başlanmıştır. Deyim konusu, Gagauz bilim adamlarının ilgisini ancak 1967 yılından sonra çekmiştir. Yapılan çalışmalarda deyimlerle ilgili bilgi ya çok az verilmiş ya da sadece dildeki varlığından söz edilmiştir (Özakdağ, 2018, 51).

Uzun Kervan adlı romanda geçen deyimler genel itibariyle Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ortaklık gösteren deyimlerden bazıları şunlardır: *bakış at-*, *canı çek-*, *fikir ver-*, *göz koy-*, *yol al-* vd.

Romanda geçen deyimler, çoğunlukla Gagauz Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde ortaklık gösterse de aynı anlama gelen deyimlerin farklı söylendiği şekilleriyle de karşılaşılmıştır. Örneğin, Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde “kızmak, öfkelenmek” anlamlarına gelen ve Türkiye Türkçesinde “kaşlarını çatmak” olan deyim Gagauz Türkçesinde “*kendisini dür-*” şeklindedir. Aynı şekilde Gagauz Türkçesindeki “*umudunu al-*” deyimini Türkiye Türkçesinde “*umudunu kesmek*”; “*üreği düyül-/ ürek düyül-*” deyimini “kalbi çarpmak” şeklindedir.

aar basmaa “ağır gelmek” (s. 132)

aar gelmää “1. zor gelmek, gücünün üstünde olmak (s. 165), 2. gücüne gitmek, onuruna dokunmak (s. 153)”

aar kalmaa “gebe kalmak” (s. 158)

aaretlik almaa “evlatlık almak” (s. 242)

aazı sulanmaa “ağzı sulanmak” (s. 297)

aazını açmaa “konuşmak, cevap vermek” (s. 250)

aazını kapamaa “susmak, susturmak” (s. 154)

aazını tıkamaa “susturmak, susmasını sağlamak” (s. 298)

aazını toplamaa “söylediği kötü sözleri kesmek, susmak” (s. 130)

acı çekmää “acı duymak” (s. 26)

açık olmaa “açık olmak, dürüst davranmak” (s. 174)

açık-göz bakmaa “dikkatli bakmak” (s. 9)

aç-susuz kalmaa “aç susuz kalmak” (s. 102)

ad almaa “ad almak, kendisine ad verilmek” (s. 96)

ad koymaa “ad koymak, adlandırmak” (s. 63)

ad vermää “ad vermek, adlandırmak” (s. 173-174)

adam olmaa “iyi yetişmek” (s. 201)

adım yapmaa “adım (adımını) atmak” (s. 267)

adını taşımaa “1. birinin adıyla anılmak (s. 11), 2. sahip olduğu adın sorumluluğunu yüklenmiş olmak (s. 68)”

akıl vermää “akıl vermek” (s. 197)

akıldan bozulmaa “aklını bozmak, oynatmak, kaçırmak; delirmek, çıldırmak” (s. 244)

akıldan çıkmaa “delirmek, çıldırmak” (s. 159)

aklı durgunmaa “aklı durmak, düşünemez bir duruma gelmek” (s. 172)

aklı erinde olmaa “aklı başında olmak” (s. 134)

aklı ermemää “olanı biteni anlayamamak, çözememek, akli ermemek” (s. 282)

aklı gitmää “bir şeyi düşünmek” (s. 48)

aklı karışmaa “aklı karışmak” (s. 134)

aklına getirmää “hatırlamak, aklına getirmek” (s. 9)

aklında düşünmää “aklından geçirmek” (s. 146)

aklında kalmaa “bir şey akılda yer etmek, unutulmamak, akılda kalmak” (s. 61)

aklında tutmaa “akılda tutmak, unutmamak” (s. 2)

aklını almaa “aklını çalmak, ilgisini aşırı derecede çekmek” (s. 41)

aklını kaybetmää “delirmek” (s. 311)

aklısına gelmää “hatırlamak, aklına gelmek” (s. 233)

aklısından geçirmää “aklından geçirmek, düşünmek” (s. 93)

alış-verişlik tutturmaa “ticaret yapmak” (s. 73)

altından çıkmaa “altından kalkmak, işin içinden çıkmak” (s. 203)

aman gelmää “bela gelmek” (s. 107)

amana düşmää “başına bela gelmek” (s. 203)

amana getirmää “kötülüğe, felakete uğratmak” (s. 159)

amanda brakmamaa “zorda bırakmamak” (s. 170)

amanda bulunmaa “zorda bulunmak” (s. 181)

annaşmakta durmaa “iyi geçinmek, barış içinde olmak” (s. 31)

aptes yapmaa “abdest almak” (s. 94)

ardına akışmaa “arkasından gitmek” (s. 5)

ardına gitmää “arkasından gitmek, izlemek” (s. 216)

ardını aramaa “bir olayın nedenini araştırmak ve öğrenmeye çalışmak için peşine düşmek” (s. 48)

arestä almaa “gözaltına almak” (s. 340)

arka koymaa “arka çıkmak, destek vermek” (s. 223)

arka olmaa “arka olmak, maddi ve manevi destek olmak” (s. 285)

arka tutmaa “arka çıkmak, desteklemek” (s. 29)

arkasında durmaa “desteklemek, korumak” (s. 271)

askerä almaa/ askere almaa “askere alınmak” (s. 59, s. 27)

askere aldırmaa “askere aldirmek” (s. 45)

askere girmää “askere gitmek” (s. 32)

askere sıralamaa “askere almak” (s. 27)

aslı çıkmaa “gerçek olduğu anlaşılmak, aslı çıkmak” (s. 95)

aslıya çıkmaa “gerçek olmak” (s. 332)

aşaa (aşağı) düşmää “1. düzeyi, miktarı azalmak (s. 235), 2 *mec.* eğilmek (s. 174)”

aşaa kalmamaa “bir şeyden veya kimseyden daha aşağı seviyede olmamak, üstün olmak” (s. 66)

aşk beslemää “sevgi beslemek” (s. 230)

ateş etmää “ateş etmek, vurmak” (s. 283)

ateş olmaa “kızmak, öfkelenmek” (s. 335)

ateşini almaa “*mec.* ateşini almak” (s. 191)

avuç düymää “alkışlamak” (s. 338)

avuç urmaa “el çırpamak, birini çağırarak için ellerini birbirine vurmak” (s. 169)

ayağa kaldırmaa “yetiştirmek, büyütme” (s. 24)

ayak kalkmaa “ayağa kalkmak” (s. 147)

ayakça durmaa “ayakta durmak” (s. 164)

ayakça fırlamaa “hızla ayağa kalkmak” (s. 120)

ayakça kalkmaa “ayağa kalkmak” (s. 284)

aydınnık getirmää “aydınlık, iyilik, barış, huzur getirmek” (s. 283)

aykırı durmaa “yolunu kesmek, engel olmak” (s. 30)

baalantı düzmää “bağlantı kurmak” (s. 96)

baalantı tutturmaa “bağlantı kurmak” (s. 107)

baalantı yapmaa “bağlantı, ilişki kurmak” (s. 203)

baalı olmaa “bağlı olmak, bağımlı olmak, tabi olmak” (s. 32)

baarış kaldırmaa “gürültü çıkarmak” (s. 139)

baarış koparmaa “gürültü koparmak, şamata koparmak” (s. 269)

baarış tutmaa “kavgalı olmak” (s. 221)

bakış atmaa “kısa bir süre bakıp geçmek” (s. 42)

bakışını dikmää “dikkatli bakmak, gözünü ayırmadan bakmak” (s. 212)

bakışını doorutmaa “bir yere veya bir kimseye bakmak” (s. 56)

barikada olmaa “engel olmak” (s. 333)

baskı altında tutmaa “baskı altında tutmak” (s. 62)

baş iyilmää “baş eğmek, saygı göstermek için baş eğerek selamlamak” (s. 26)

baş iyiltmää “direnmekten vazgeçmek, razı olmak” (s. 11)

baş kaldırmaa “isyan etmek, baş kaldırmak” (s. 172)

baş koymaa “birine bir yerin idaresini vermek, birini lider yapmak” (s. 89)

baş olmaa “baş olmak, lider olmak” (s. 100)

baş sokmaa “kötü sonuçlar verecek duruma itmek” (s. 284)

baş urmaa “başvurmak” (s. 85)

başa çıkarılmamaa “tamamlanmamak, sonuçlanmamak” (s. 64)

başa çıkarmaa “bir işi başarmak, sonuçlandırmak” (s. 195)

baş gelmää “kötü bir durumla karşı karşıya gelmek” (s. 263)

baş urmaa “içki etkisini göstermek” (s. 194)

başı dönmää “insana, eşyanın dönmesi ayağının altından yerin çekilmesi vb. bir duygu gelmek” (s. 248)

başı tutmaa “üzüntüden başı ağrımak, başı tutmak” (s. 325)

başı tutuşmaa “aklı başına gelmek” (s. 117)

başına (...) gelmää “kötü bir durumla karşılaşmak” (s. 263)

başına bela almaa “bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek, başına bela almak” (s. 305)

başında bulunmaa “lider olmak, yönetici olmak” (s. 62)

başında olmaa “başında olmak, yöneticisi olmak” (s. 156)

başında zivirdemää “kafasını şişirmek” (s. 117)

başından brakılmamaa “rahat bırakmamak, vazgeçmemek” (s. 117)

başını bitlemää “saçından bit temizlemek” (s. 131)

başını kaybetmää “delirmek” (s. 274)

belaya düşmää “belaya uğramak, belaya girmek” (s. 266)

belaya girmää “beklenmedik bir belayla karşılaşmak, belaya çatmak” (s. 252)

belayı getirmää “bela getirmek” (s. 253)

bet olmaa “kötü olmak” (s. 157)

betfa etmää “beddua etmek, lanetlemek, lanet etmek” (s. 122)

bıyık taşımaa “bıyıklı olmak” (s. 167)

(bir kimseyä) kabaat atmaa “suçu bir kimsenin üzerine atmak” (s. 104)

bir olmaa “bir araya gelmek, iş birliği yapmak, bir olmak” (s. 167)

bireri getirmää “toplamak, bir araya getirmek” (s. 5)

(birine) öyle gelmää “sanmak, zannetmek” (s. 253)

(birinin) elindä olmaa “elinde olmak, elinde bulunmak” (s. 132)

(gözlerinän) ateş çakmaa “çok öfkeli bakmak” (s. 85)

birlik olmaa “birlik olmak” (s. 108)

birlik tutmaa “iş birliği yapmak” (s. 220)

boran kalkmaa “şiddetli rüzgâr çıkmak, fırtına kopmak” (s. 289)

borçlu kalmamaa “altında kalmamak” (s. 20)

bozgunculuk getirmää “kötülük getirmek, bela getirmek” (s. 321)

bozgunluk yapmaa “zarar vermek, harap etmek” (s. 276)

bozuşmak kaldırmää “hır çıkarmak, kavga çıkarmak” (s. 99)

budizmaya çevirmää “bir kimseyi budizm inancına sokmak” (s. 52)

buvazını sıkmaa “sıkıntı vermek, boğazını sıkmak” (s. 124)

buyur etmää “1. bir yere davet etmek, çağırmak (s. 43), 2. ikramda bulunmak (s. 316) ”

büküntüyä düşmää “kuşkulanmak, kuşkuya düşmek” (s. 169)

büyü tutmaa “büyü tutmak” (s. 244)

büyü yapmaa “büyü yapmak” (s. 244)

büyük adam olmaa “ünlü biri olmak” (s. 6)

can acısı çekmää “üzülmek” (s. 14)

can almaa “öldürmek” (s. 54)

can dayanmaa “dayanıklı olmak” (s. 261)

can vermää “ölmek” (s. 263)

canı acımaa “canı acımak, üzülmek” (s. 149)

canı acımamaa “canı acımamak, üzülmemek” (s. 248)

canı bulanmaa “midesi bulanmak” (s. 161)

canı çekmää “bir şeyi istemek, arzulamak” (s. 24)

canı çekmemää “bir şeyi istememek, arzulamamak” (s. 154)

canı istemää “heves duymak, arzulamak, canı istemek” (s. 166)

canı istememää “heves duymamak, arzulamamak, canı istememek” (s. 169)

canı kopmaa “çok üzülmek” (s. 262)

canı sızlamaa “içi sızlamak, üzülmek” (s. 206)

canı tutuşmaa “içi gitmek” (s. 269)

canı uçmaa “dinî inanışa göre ruh ölümden sonra göğe yükselmek” (s. 63)

canı yanmaa “çok acı duymak” (s. 326)

canına girmää “kalbine girmek” (s. 120)

canında duymaa “hissetmek” (s. 156)

canını aar çekmää “içini çekmek, iç çekmek” (s. 124)

canını yısıtmaa “içini ısıtmak” (s. 271)

cannan kalmaa “canlı kalmak, yaşamak” (s. 306)

cengä girmää/ cenge girmää “savaşa girmek, savaşa başlamak” (s. 326, s. 289)

cenk açmaa “savaş açmak” (s. 278)

cenk etmää “savaşmak” (s. 182)

cenk götürmää “savaşmak” (s. 226)

cenk kaldırmaa “savaş açmak” (s. 98)

cenk kopuşturmaa “savaş açmak” (s. 23)

cenk tutuşmaa “savaş başlamak” (s. 42)

cenk yapmaa “savaşmak” (s. 226)

ceza kesmää “cezalandırmak” (s. 217)

cezaya çekmemää “ceza vermemek” (s. 288)

cezaya düşmää “cezalandırılmak” (s. 217)

cezaya girmää “cezalandırılmak, ceza almak” (s. 187)

cezaya koymaa “cezalandırmak” (s. 216)

cuvap çevirmää “cevap vermek, cevaplamak” (s. 21)

cuvap etmää “cevaplamak, cevap vermek” (s. 210)

cuvap kurmaa “cevap vermek” (s. 129)

cuvap vermää “cevap vermek, cevaplamak” (s. 27)

çalım yapmaa “çalımlamak, çalım atmak, çalım yapmak” (s. 264)

çetele çekmää “kura çekmek” (s. 214)

çiçek açmaa “çiçek açmak, çiçeklenmek” (s. 41)

çift sürmää “çift sürmek” (s. 318)

çirkin bakmaa “kızgın bakmak, kaşları çatık bakmak” (s. 153)

çirkin gelmää “korkmak, tüyleri ürpermek” (s. 299)

daava kesmää “cezalandırmak” (s. 86)

dan ağrımaa “tan ağarmak, gün doğmaya başlamak” (s. 218)

danış yollamaa “talimat vermek” (s. 21)

davet etmää “davet etmek, çağırarak” (s. 290)

davet vermää “davet etmek, çağırarak” (s. 236)

deli olmaa “delirmek, deli olmak” (s. 204)

denemää (denemeklere) koymaa “sınamak, imtihan etmek” (s. 205)

derisini soymaa “derisini soyarak, derisini yüzmek” (s. 116)

ders vermää “ders vermek” (s. 234)

dili çözülmää “konuşmaya başlamak” (s. 76)

dili dönmemää “konuşamamak, düzgün söylemeyi becerememek” (s. 244)

dili kitlenmää “dili tutulmak, korkudan birden bire söz söyleyemez olmak” (s. 149)

dili tutulmaa “sevinç, korku, şaşkınlık vb. sebeplerle birdenbire konuşamaz duruma gelmek, dili tutulmak” (s. 43)

dilini toplamaa “konuşmamak, susmak” (s. 241)

dinâ dönmää “dini kabul etmek” (s. 68)

dinâ geçmää “başka bir dinî inancı kabul etmek” (s. 89)

dindän dönmemää “dinden (dininden) vazgeçmemek” (s. 103)

diri kalmaa “canlı kalmak” (s. 339)

dişlerini sıkmaa “sinirlenmek, öfkelenmek” (s. 121)

divan oturmaa “konuşmak için toplanmak” (s. 77)

diz çökmää “1. dizlerini yere koyup oturmak, diz çökmek (s. 150), saygı ifadesi olarak dizlerini yere koyup eğilmek” (s. 247)

dizçä çökmää “diz çökmek” (s. 161)

dizçä durmaa “dizlerini yere koyarak oturmak” (s. 119)

dizinä çökmää “saygı göstermek için bir dizinin üstüne oturmak” (s. 35)

doğru çıkmaa “gerçek olduğu anlaşılmaq, doğru çıkmak” (s. 154)

dostluk etmää “dostluk etmek, yakınlık kurmak” (s. 42)

dostluk sürmää “dostluk etmek” (s. 74)

dostluk tutturmaa “dostluk kurmak” (s. 280)

dönemeç vermää “yön vermek” (s. 31)

dört gözläñ bakmaa “iyi bakmaq, dört gözle bakmaq” (s. 114)

dudakları bireri gelmää “öpüşmek” (s. 267)

dul kalmaa “karısı veya kocası ölmek, dul kalmak” (s. 316)

duşman yapmaa “düşman etmek” (s. 146)

duşmannık göstermää “düşmanlık yapmak” (s. 79)

duşmannık gütmää “düşmanlık gütmek, düşmanlık beslemek” (s. 98)

duva çalmaa “dua okumak, dua etmek” (s. 162)

duva etmää “1. dua etmek (s. 158), 2. tapınmak (s. 16)”

duva kaldırmmaa “dua etmek” (s. 179)

duva söylemää “dua okumak” (s. 149)

duva tapmaa “dua etmek” (s. 26)

duva tutmaa “ibadet etmek” (s. 60)

duvar kaldırmmaa “duvar işlemek” (s. 63)

duygu kaldırmmaa “duygu uyandırmak” (s. 321)

duygu kapmaa “duygu uyanmaq, duygu sarmak” (s. 161)

dünya (birinin) olmaa “çok sevinmek” (s. 115)

dünyaya çıkarmaa “gün yüzüne çıkarmak, ortaya çıkarmak” (s. 65)

dünyaya gelmää “dünyaya gelmek, doğmak” (s. 81)

dünyaya getirmää “1. dünyaya getirmek (s. 230), 2. doğurmak (s. 82)”

düş görmää “rüya görmek” (s. 269)

düşünelere batmaa “düşünceye dalmak, derin derin düşünmek” (s. 9)

düyüş açmaa “savaş açmak” (s. 21)

düyüş götürmää/ düyüşü götürmää “savaş yapmak, savaşmak, savaşı sürdürmek” (s. 62, s. 162)

düyüşä çekmää “savaşa çekmek” (s. 94)

düyüşä kalkmaa/ düyüşe kalkmaa “kavgaya, savaşa başlamak” (s. 94, s. 20)

düyüşä tutunmaa “kavgaya, savaşa başlamak” (s. 17)

düyüşü vermää “savaşmak” (s. 162)

el kaldırmää “birine, bir şeye el kadırmak, vurmaya kalkışmak” (s. 146)

el koymamaa “elle dokunmamak” (s. 306)

el sürmää “dokunmak, değmek” (s. 237)

el üstünde tutmaa “birine çok saygı ve sevgi göstermek, el üstünde tutmak” (s. 241)

el vermää “elini uzatmak” (s. 273)

elä almaa/ ele almaa “ele almak, ele geçirmek” (s. 159, s. 218)

elä geçirmää/ ele geçirmää “ele geçirmek, sahibi olmak” (s. 62, s. 220)

eldän ele geçmää “elden ele geçmek” (s. 122)

elden geçmää “kontrol edilmek, incelenmek, denetlenmek” (s. 30)

eli koynusunda durmaa “hiçbir şey yapmamak” (s. 289)

elinä düşmää/ eline düşmää “eline düşmek, yakalanmak” (s. 119, s. 211)

elinä düşmemää “yakalanmamak” (s. 48)

elinä geçmää “eline geçmek, edinmek, elde etmek” (s. 104)

elindä bulunmaa/ elinde bulunmaa “elinde bulunmak” (s. 137, s. 208)

elindä kalmaa “elinde kalmak” (s. 50)

elindä tutmaa “elinde tutmak” (s. 87)

elindän kurtarmaa/ elinden kurtarmaa “elinden kurtarmak” (s. 112, s. 29)

elindän kurtulmaa “elinden kurtulmak, birinden kaçmayı başarmak” (s. 120)

elinden ustalık gelmää “becerikli, hünerli olmak, elinden iş gelmek” (s. 261)

emin brakmaa “yemin etmek” (s. 262)

emin etmää “yemin etmek, ant içmek” (s. 176)

emin vermää “yemin etmek, ant içmek” (s. 139)

er bulamamaa “içi içine sığmamak” (s. 83)

erä sermää/ ere sermää “yere sermek, yenmek” (s. 174, s. 263)

erä urmaa “yere düşürmek” (s. 97)

erä yıkılmaa “yere düşmek” (s. 121)

eri gelmää “yeri gelmek, sırası gelmek” (s. 298)

erinä koymaa “uygun davranmaya zorlamak” (s. 166)

erindä duramamaa “yerinde duramamak, sürekli kıpırdamak, gezmek” (s. 163)

erindän kimıldamaa “yerinden oynamak, hareket etmek” (s. 301)

erindän kımıldamamaa/ erinden kımıldamamaa “yerinden oynamamak, hareket etmemek” (s. 55, s. 266)

erinden fırlamaa “oturulan yerden hızla kalkmak, yerinden fırlamak” (s. 155)

erinden kopmaa “bir yere doğru hareket etmek” (s. 286)

erinden kopmamaa “olduğu yerden ayrılmamak, yerinden ayrılmamak” (s. 22)

erini almaa “yerini almak, yerine geçmek” (s. 60)

erini bulmaa “yerini bulmak, uygun yerde olmak” (s. 105)

erini doldurmaa “yerini doldurmak” (s. 82)

erini kavramaa “yerini almak, yerine geçmek” (s. 96)

esaba almaa “dikkate almak” (s. 122)

esaba gelmää “düzelme, uslanmak, yola gelmek” (s. 110)

esaba koymaa “düşünmek” (s. 87)

esabına gelmemää/ hesabına gelmemää “çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmamak” (s. 39, s. 29)

esabına urmaa “düşünmek” (s. 45)

esap almaa/ hesap almaa “görmek, fark etmek” (s. 261, s. 6)

esap vermää/ hesap vermää “hesap vermek” (s. 229, s. 29)

esap yapmaa “hesap etmek, hesap edip düşünmek” (s. 311)

esir almaa “esir almak, tutsak etmek, alıkoymak” (s. 79)

esir düşmää “düşmanın eline geçmek, tutsak olmak, esir düşmek” (s. 182)

esirä almaa “esir almak” (s. 143)

esirläğä düşmää/ esirleğe düşmää “esir düşmek” (s. 157, s. 280)

esirliyä almaa/ esirläyä almaa/ esirläğä almaa “esir almak” (s. 42, s. 87, s. 92)

ezime koymamaa “ezmemek, sindirmemek” (s. 231)

fal çekmää “fal bakmak” (s. 307)

fasıl gelmää “garip gelmek” (s. 155)

fasıl görünmää “garip görünmek” (s. 304)

fayda çekmää “fayda (yarar) sağlamak” (s. 89)

fayda getirmää “fayda sağlamak” (s. 62)

fayda görmää “faydasını görmek” (s. 317)

fayda olmaa “fayda sağlamak, faydalı olmak, faydası olmak” (s. 15)

fayda vermää “fayda vermek, faydalı olmak” (s. 65)

faydalarına gelmää “çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmak, işine gelmek” (s. 23)

faydalı olmaa “faydalı olmak, faydası olmak” (s. 47)

fenalık getirmää “fenalık etmek, kötülükte bulunmak” (s. 185)

fenalık yapmaa “zarar vermek” (s. 297)

fikir almaa “fikir almak” (s. 284)

fikir erinä gelmää “aklı başına gelmek, kendine gelmek” (s. 322)

fikir girmää “aklına yatmak” (s. 177)

fikir işlemää “düşünmek” (s. 314)

fikir kurmaa “düşünmek” (s. 173)

fikir vermää “düşüncesini belirtmek” (s. 10)

fikirä urmaa “kafasına dank etmek” (s. 121)

fikirdä durmaa “düşünmek” (s. 103)

fikire gelmää “bir görüşe, karara veya düşünceye varmak” (s. 4)

fikiri ermää “aklı ermek, aklına gelmek” (s. 269)

fikirinä urmaa “bir olay sebebiyle birden ayrılmak” (s. 120)

fikirini açmaa “fikrini söylemek” (s. 313)

fodulluk görmää “gurur duymak, gururlanmak” (s. 18)

formaya girmää “şekle girmek” (s. 229)

garanti altına almaa “garanti altına almak, güvence altına almak” (s. 290)

geç kalmaa “gecikmek, geç kalmak” (s. 268)

gelin almaa “gelin almak” (s. 125)

gelir çıkarmaa “payını almak” (s. 51)

geri almaa “geri almak, düşmandan kurtarmak” (s. 340)

geri brakmaa “arkada bırakmak” (s. 83)

geri çekilmää “1. geri çekilmek (s. 144), 2. karıştığı bir işi sürdürmekten veya sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçmek (s. 197)”

geri çevirmää “geri çevirmek” (s. 74)

geri çıkınmaa “geri çekilmek” (s. 58)

geri dönmää “geri dönmek” (s. 186)

geri gitmää “geri dönmek” (s. 158)

geri kalmamaa “geri kalmamak, birinden daha az başarılı olmamak” (s. 34)

geri uratmaa “geldiği yere göndermek, kovmak” (s. 339)

geri urmaa “geldiği yere göndermek, geri göndermek” (s. 36)

geri vermää “geri vermek, iade etmek” (s. 76)

gölgesi kalkmaa “etkisi gitmek, baskısı kalkmak” (s. 173)

göz açamamaa “yoğun işler yüzünden bir şeyle ilgilenme imkânı bulamamak” (s. 117)

göz almamaa “1. gözünü bir yerden başka bir yere çevirememek, gözünü ayırmamak (s. 118), 2. sürekli denetim altında bulundurmak (s. 112)”

göz altında tutmaa “gözaltında tutmak, gözetlemek” (s. 197)

göz atmaa “kısa bir süre bakmak, şöyle bir bakmak” (s. 118)

göz ayırtmamaa “gözünü ayırmamak, sürekli denetlemek” (s. 191)

göz kamaştırmaa “*mec.* hayran bırakmak, göz kamaştırmak” (s. 41)

göz koymaa “bir kimseyi ele geçirmeyi istemek, göz koymak” (s. 244)

göz tutmaa “bir kimseye bakmak, göz koymak” (s. 259)

göze almaa “dikkate almak, göz önünde bulundurmak” (s. 237)

göz-kulak durmaa “uyanık olmak, tetikte olmak” (s. 165)

göz-kulak etmää “gözetmek, korumak, göz kulak olmak” (s. 88)

gözler önünde peyda olmaa “gözünün önüne gelmek” (s. 9)

gözleri ateş saçmaa “çok öfkelenmek” (s. 112)

gözleri dolmaa “ağlayacak kadar duygulanmak” (s. 261)

gözleri sulanmaa “gözlerine yaşı gelmek, gözleri sulanmak” (s. 109)

gözlerine (al) kan çökmää “sinirden, öfkeden gözleri kızarmak” (s. 318)

gözlerini almaa “gözlerini (bakışını) başka yöne çevirmek” (s. 56)

gözlerini büyültmää “gözlerini büyük açmak” (s. 71)

gözlerini dürmää “kırgın bakmak, kızmak, öfkelenmek, kaşlarını çatmak” (s. 157)

gözü kulağı olmaa “görme ve işitme yoluyla öğrenmeye, bilgi edinmeye çalışmak, göz kulak olmak” (s. 173)

gözü önünde büyümää “değeri, önemi artmak” (s. 9)

gözünâ ilişmää “birden, istemeden görmek, fark etmek” (s. 330)

gözünü (gözlerini) dikmää “gözlerini ayırmaksızın bir yere veya bir kimseye bakmak”
(s. 150)

gözünü açmaa “görüşünü değiştiren bilgi vermek, birinin gözünü açmak” (s. 284)

gözünü yummaa “gözünü kapamak” (s. 214)

gözünün önünä gelmää “zihninde canlanmak” (s. 46)

gülecäyä çıkmää/ güleceği çıkmää “gülesi gelmek” (s. 44, s. 202)

gülencek yapmaa “gülünç duruma düşürmek” (s. 308)

gülmesini tutmaa “gülmeyi engellemeye çalışmak” (s. 43)

gülüş kaldırmää “kahkaha atmak” (s. 303)

gülüş koparmää “kahkaha koparmak, kendini tutamayıp yüksek sesle gülmek” (s. 71)

gün duumää “sabah olmak, gün doğmak” (s. 47)

gün inmää “güneş batmak” (s. 265)

gün kavuşmaa “güneş batmak, akşam olmak” (s. 50)

günâh yapmaa “günah işlemek” (s. 153)

günaha girmää “günaha işlemek” (s. 190)

günaya sokmaa “birinin günah işlemesine sebep olmak” (s. 211)

günü kestirmää “öldürmek” (s. 188)

güüs almaa “(süt) emmek” (s. 6)

güüsü tıkanmaa “nefesi kesilmek, güç soluk alacak duruma gelmek” (s. 262)

güüsünde kaynamaa “içi ezilmek, içinden bir şey kopmak” (s. 40)

güüsünden kopmaa “içinden gelmek” (s. 287)

güüsünü kabartmaa “göğsünü kabartmak, övünmek” (s. 142)

haber almaa “bilgi almak, haber almak” (s. 235)

haber etmää “bildirmek, haber vermek” (s. 300)

haber getirmää “haber getirmek” (s. 168)

haber götürmää “haber götürmek, birine bir bilgiyi iletme” (s. 205)

haber vermää “bildirmek, haber ulaştırmak” (s. 41)

haber yollamaa “haber göndermek, haber yollamak” (s. 90)

haberinä getirmää “haberdar etmek” (s. 210)

hadietmää “davet etmek” (s. 189)

hasta yatağına düřmää “yatağa düşmek, yataktan kalkamayacak kadar hasta olmak” (s. 54)

hatır düřmemää “sayılmamak, saygı gösterilmemek” (s. 268)

hatır göstermää “saygı göstermek” (s. 42)

hatır gütmää “gerekli saygıyı göstermek, hatır saymak” (s. 107)

hatır tutmaa “saygı göstermek” (s. 170)

hatır yapmaa “iyilik yapmak, memnun etmek” (s. 252)

havez çekmää “arzu beslemek” (s. 76)

hayırsızlıkta gezmää “ahlaksızlık, namussuzluk yapmak” (s. 94)

hazır durmaa “hazır bulunmak, bir şeyi hemen yapabilecek durumda olmak” (s. 104)

hazır etmää “hazır etmek, hazırlamak” (s. 161)

hazıra getirmää “hazırlamak, hazır duruma getirmek” (s. 53)

hazırda olmaa “hazırda olmak” (s. 184)

hazırda tutmaa “hazır bir şekilde bekletmek” (s. 124)

helal etmää “helal etmek, bağışlamak” (s. 43)

hesaba çekmää “düşünmek” (s. 5)

hesap tutmamaa “düşünmemek” (s. 72)

hořa gelmemää “hoşuna gitmemek, beğenmemek” (s. 152)

hoşuna gelmää “beğenmek” (s. 117)

hristiannağa çevirmää “Hristiyan dinini kabul ettirmek” (s. 133)

hristiannağa geçirmää “Hristiyan dinini kabul ettirmek” (s. 161)

hristiannağa getirmää “Hristiyan dinini kabul ettirmek” (s. 160)

hristiyanağa geçmää “Hristiyan dinini kabul etmek” (s. 278)

hüküm vermää “hüküm vermek” (s. 230)

içi almamaa “içi almamak” (s. 172)

içi bulanmaa “içi bulanmak, kusacak gibi olmak” (s. 27)

içi kaynamaa “çok öfkelenmek, sinirlenmek” (s. 146)

içi kopmaa “çok üzölmek” (s. 260-261)

içi sızlamaa “içi sızlamak, çok üzölmek” (s. 139)

içi ters kalkmaa “midesi bulanmak” (s. 213)

içi titiremää “içi titremek, duygulanmak” (s. 55)

içi titsinmää “kendini kötü hissetmek” (s. 161)

içi tutuşmaa “büyük bir acı, sıkıntı vb. nedenlerle çok üzölmek, içi yanmak” (s. 192)

içindän bişey kopmaa “içinden bir şeyler kopmak, içi ezölmek, üzölmek” (s. 156)

içindän çıkmaa “üstesinden gelmek, içinden çıkmak” (s. 311)

içini çekmää “iç çekmek” (s. 301)

içini duymaa “hissetmek” (s. 191)

içini koparmaa “çok üzölmek” (s. 268)

ikili oyun götürmää “ikili oynamak” (s. 53)

ikram yapmaa “ikramda bulunmak, ağırılmak” (s. 42)

ileri gitmää “1. ilerlemek, yol almak (s. 23), 2. gelişmek (s. 136), 3. devam etmek (s. 23)”

ileri götürmää “devam ettirmek” (s. 62)

ilersini almaa “tedbir almak, önlemek” (s. 103)

ilersini kapmaa “tedbir almak” (s. 208)

ilincä solumaa “rahat bir nefes almak” (s. 166)

ilmek atmaa “düğüm atmak, düğümlemek” (s. 59)

imana getirmää “imana getirmek” (s. 301)

imdat etmää “tehlikede olan bir kimseye yardım etmek” (s. 339)

imek çekmää “yemek yemek” (s. 245)

inan tutmaa “bağlı kalmak, birine, bir şeye bağlılığını sürdürmek” (s. 109)

inana girmää “sonradan bir şeyi kabul edip uymak, imana gelmek” (s. 188)

inannı kalmaa “sadık kalmak” (s. 205)

inannık tutmaa “sadık kalmak” (s. 169)

inatlığı kırmää “direncini kırmak, inadını kırmak” (s. 40)

insan erinä saymamaa “insan yerine koymamak” (s. 301)

iplik çekmää “iplik çekmek, iplik eğirmek” (s. 65)

islama dönää “İslamiyeti kabul etmek” (s. 80)

islama geçmää “İslam dinini kabul etmek” (s. 99)

islama girmää “İslam dinini kabul etmek” (s. 96)

iş bitirmää “bir işi sonuca ulaştırmak, iş bitirmek” (s. 73)

iş çözdürmää “iş çözmek, bir işi çözüme kavuşturmak” (s. 39)

iş düzdürmää “bir şeyi yaptırmak, yerine getirtmek” (s. 30)

iş erleştirmää “işlerini düzene koymak” (s. 166)

iş kaynamaa “iş tam hız devam etmek” (s. 107)

iş yapmaa “iş yapmak, çalışmak” (s. 253)

işâ tutunmaa “bir işe başlamak” (s. 60)

işâ yapışmaa “özenle işe başlamak” (s. 313)

işâ yaramaa “işe yaramak” (s. 327)

işi uzatmaa “iş uzatmak” (s. 158)

işinä bakmaa/ işine bakmaa “kendi işiyle ilgilenmek” (s. 336, s. 197)

iyi gelmää “iyi gelmek” (s. 204)

iyi yola koymaa “iyi biçime getirmek” (s. 228)

iyilik yapmaa “iyilik yapmak” (s. 286)

izin almaa “izin almak” (s. 90)

izin çıkmaa “izin çıkmak” (s. 225)

izin etmää “emretmek” (s. 9)

izin getirmää “emir getirmek” (s. 151)

izin vermää “1. izin vermek, müsaade etmek (s. 7), 2. emretmek (s. 11)”

izin yollamaa “izin vermek” (s. 163)

izmet yapmaa “hizmet etmek” (s. 127)

izmeti götürmää “hizmet etmek, çalışmak” (s. 205)

kabaat yapmaa “suç olacak, kusur sayılacak bir iş yapmak kabahat işlemek” (s. 295)

kabaatlı bulmaa “suçlu bulmak” (s. 142)

kafa aartmaa “baş ağrıtmak, başını ağrıtmak” (s. 329)

kafa kaldırmaa “baş göstermek, belirlemek, zuhur etmek” (s. 31)

kafadan çıkmaa “unutmak” (s. 209)

kafası dik durmaa “cesur, yürekli durmak” (s. 77)

kafası düşmää “ölmek” (s. 151)

kafası ermemää “aklı ermemek, anlamamak” (s. 241)

kafasına (başına) fikir gelmää “kafasında fikir doğmak” (s. 53)

kafasına gelmemää “aklına gelmemek” (s. 44)

kafasına girmää “kafasına girmek” (s. 304)

kafasından çıkmaa “aklından çıkmak, unutmak” (s. 209)

kafasını (kellesini) almaa “kafasını kesmek, öldürmek” (s. 204)

kafasını kaybetmää “delirmek” (s. 205)

kahır basmaa “derin üzüntü duymak” (s. 139)

kahır çekmää “üzüntüye katlanmak” (s. 164)

kahır ezmää “üzülmek” (s. 149)

kahır gelmää “dert, üzüntü ile karşılaşmak” (s. 125)

kahır salınmaa “üzüntü, keder vermek” (s. 303)

kahır taşımaa “üzülmek” (s. 112)

kahıra düşmää “üzülmek, endişelenmek, kaygılanmak” (s. 81)

kahıra girmää “kederlenmek” (s. 208)

kahıra koymaa “üzmek, kederlendirmek” (s. 92)

kahırını geçirmää “üzüntüyü, kederi yaşayıp geçirmek” (s. 24)

kailiğini ... almaa “rızasını almak, onayını almak” (s. 342)

kalkıntı yapmaa “isyan çıkarmak, isyan etmek” (s. 261)

kan dökmää “cana kıymak, öldürmek” (s. 279)

kanı kaynamaa “sinirlenmek, öfkelenmek” (s. 213)

kanun basmaa “kanunu çiğnemek” (s. 29)

karannık basmaa “karanlık basmak, hava kararmak” (s. 13)

karannık çökmää “karanlık çökmek, hava kararmak” (s. 178)

karar çıkarmaa “bir sorunu sonuca bağlamak” (s. 315)

karar kestirmää “karar vermek” (s. 108)

karara gelmää “bir şeyi kararlaştırmak, karara varmak” (s. 150)

karez duymaa “kin beslemek” (s. 153)

karşı çıkmaa “1. geleni karşılamak üzere gitmek (s. 90), 2. bir düşünceye katılmamak, cephe almak (s. 251), 3. başkaldırmak (s. 232)”

karşı durmaa “direnmek” (s. 165)

karşı etmää “karşılama” (s. 155)

karşı gelmää “karşılaşmak, karşı karşıya gelmek” (s. 207)

karşı gitmää “karşı gitmek, karşı koymak” (s. 8)

karşı kalkmaa “ayaklanmak” (s. 166)

karşı konmaa “karşı çıkmak, katılmamak” (s. 86)

karşı koymaa “boyun eğmemek” (s. 33)

karşı olmaa “karşı olma, birine veya bir düşünceye katılmamak” (s. 160)

karşılık göstermää “karşılık vermek, cevap vermek” (s. 165)

kaşlarını dürmää “öfkelenmek, kızmak” (s. 263)

kavga kaldırmaa “kavga çıkarmak” (s. 95)

kavga tutuşmaa “kavga başlamak” (s. 134)

kavgaya kalkmaa “kavgaya girişmek, kavgaya başlamak” (s.104)

kavi durmaa “sağlam, güçlü durmak” (s. 50)

kayıllık bulmaa “onanmak, uygun bulunmak” (s. 30)

kayıllık vermää “razı olmak, razı gelmek, onamak” (s. 59)

kelesini almaa “öldürmek” (s. 119)

kellesini kaybetmää “ölmek” (s. 108)

kendi tarafına çekmää “kendi tarafına çekmek, birinin kendini desteklemesini sağlamak” (s. 302)

kendinä er bulamamaa/ kendine er bulamamaa “içi içine sığmamak” (s. 117, s. 201)

kendinä gelmää/ kendine gelmää “1. kendine gelmek, kendini toparlamak (s. 212), 2. akli başına gelmek, aklını başına almak (s. 156), 3. (sağlık için) iyileşmek, toparlanmak, durumu düzelmek (s. 302)”

kendini ... urmaa “bir şeye kendini vermek, aşırı ölçüde ilgilenmek” (s. 263)

kendini dirmää “kendini toplamak” (s. 322)

kendini göstermää “kendini göstermek” (s. 33)

kendini götürmää “davranmak, davranışta bulunmak” (s. 188)

kendini kaybetmää “1. bayılmak (s. 122), 2. aşırı öfkeden kendine hâkim olamamak, çok sinirlenmek (s. 139), 3. kendinden geçmek (s. 191)”

kendini kırmaa “başı yere eğerek düşünmek” (s. 214)

kendini kurmaa “kurulup büyüklük göstermek, boş yere hayal etmek” (s. 75)

kendini paralamaa “kendini paralamak, çok çaba göstermek” (s. 187)

kendini şaşır(t)mamaa “ne yapacağını bilmek, doğruyu düşünmek” (s. 201)

kendini şaşırmaa “ne yapacağını bilememek, doğru düşünememek” (s. 296)

kendini şiretliyä urmaa “kurnaz davranmak” (s. 39)

kendini toplamaa “kendini toparlamak, çeki düzen vermek” (s. 270)

kendini tutmaa “1. kendine hâkim olmak, bir durum karşısında sessiz kalmak; heyecanı, öfkelerini yenmek (s. 40), 2. geçimini sağlamak (s. 261)”

kendini vermää “kendini vermek, bütün varlığıyla bağlanmak” (s. 148)

kendisinä gelämemää “kendine gelememek, kendini toparlayamamak” (s. 150)

kendisindä bulunmaa “kendinde olmak, akli yerinde olmak” (s. 149)

kendisini buruştırmaa “yüzünü buruşturmak” (s. 21)

kendisini dürmää “kızmak, öfkelenmek” (s. 261)

kendisini kullanmaa “davranmak” (s. 229)

kendisini sıkmaa “kendini zorlamak, sıkmak, çaba göstermek” (s. 263)

kendisini yufka tutmaa “zayıf düşmek, güçsüzleşmek” (s. 166)

kertiğe etişmää “son noktaya gelmek” (s. 18)

kıçatmaa “at, eşek arka ayaklarını ileri vurmak, çifte atmak” (s. 111)

kılıç çekmää “kılıç çekmek” (s. 115)

kılıç kaldırmää “kılıç kaldırmak, saldırmak” (s. 146)

kılıçtan geçirmää “kılıçtan geçirmek, çok sayıda insanı kılıçla öldürmek” (s. 223)

kıra urmaa “koyun vb. otlaklara sürmek” (s. 78)

kıs-kıvrak sardırmaa “kısıvrak bağlatmak, kurtulamayacak veya çözülemeyecek biçimde bağlamak” (s. 306)

kıskıya düşmää “(baskı altında kalmak), manevî baskıya maruz kalmak” (s. 210)

kısmet uuramaa “talih, şans gelmek” (s. 194)

kısmeti gitmää “kısmeti kesilmek” (s. 26)

kıymet kazanmaa “değer kazanmak” (s. 132)

kıymetlik göstermää “önem göstermek, önem vermek” (s. 228)

kıynaş bakmaa “beğenmeyerek veya düşmanca bakmak” (s. 126)

kız vermää “kız vermek, kız gelin etmek” (s. 21)

kızlığını almaa “bekâretini almak” (s. 196)

kızmışlığına saabi olmaa “öfkesine, sinirlerine hâkim olmak” (s. 40)

kin beslemää “kin beslemek” (s. 7)

kin çıkarmaa “intikam almak, öç çıkarmak, öcünü almak” (s. 264)

kin toplamaa “kin, öç alma duygusunu biriktirmek” (s. 165)

kin tutmaa “kin beslemek” (s. 152)

kini büyümää “öfkelenmek, çok kızmak” (s. 18)

kinni atmaa “öfkesini, kızgınlığını kusmak” (s. 27)

kişnemek kaldırmaa “birden bire kahkaha atmak” (s. 186)

kitli kalmaa “*mec.* kilitlemek, donakalmak” (s. 302)

kiyat bilmää “okuma-yazma bilmek” (s. 240)

kiyat öğrenmää “okuma-yazma öğrenmek” (s. 178)

koku urmaa “koku gelmek” (s. 176)

kolayına gelmää “kolayına gelmek” (s. 122)

kolayını bulmaa “kolayını bulmak” (s. 116)

kolaylık vermää “izin vermek” (s. 165)

koltuğu altında yaşamaa “birinin yanında yaşamak” (s. 299)

kolu altında bulunmaa “himayesinde olmak” (s. 22)

komanda vermää “emir vermek, emretmek” (s. 75)

korku almaa “korkuya kapılmak, korkmak” (s. 92)

korku çekmää “korkmak” (s.239)

korku kavramaa “korku sarmak” (s. 205)

korku tutmaa “korkmak” (s. 172)

korku vermää “korku vermek, korkutmak” (s. 205)

korkudan akli alınmaa “çok korkmak, akli gitmek” (s. 122)

korkuya atmaa “korkutmak” (s. 336)

koruntuya koymaa “koruma altına almak” (s. 196)

köstek koymaa “*mec.* bir işi yürümez duruma getirmek, engellemek” (s. 67)

köstek olmaa “engel olmak” (s. 44)

köşeye sıkıştırmaa “köşeye sıkıştırmak, bir konuda zor bir durumda bırakmak” (s. 205)

kraa düşmää “kırağı düşmek” (s. 167)

kucak almaa “kucaklamak” (s. 243)

kulaanı çekmää “kulağını çekmek” (s. 327)

kulak çekmää “merak edip dinlemek” (s. 135)

kulaklarını kemirmää “başının etini yemek” (s. 321)

kuran-tuzak kurmaa “tuzak kurmak” (s. 40)

kurban getirmää “kurban etmek, birini veya bir şeyi feda etmek” (s. 38)

kurban vermää “kurban vermek, kurban etmek” (s. 148)

kurban yapmaa “kurban etmek” (s. 190)

kurşuna koymaa “kurşuna dizdirmek, öldürmek” (s. 320)

kusur olmamaa “kusura bakmamak” (s. 238)

kuşku durmaa “her an uyanık ve hazır bulunmak” (s. 120)

kuşku getirmää “kuşku getirmek” (s. 324)

kuşkuluk duymaa “kuşkulandırmak” (s. 19)

kuşkuya düşmää “kuşkulanmak” (s. 278)

kuvedä çıkmaa “güçlenmek” (s. 104)

kuvedä gelmää “güçlenmek” (s. 93)

kuvedi elinden gitmää “kuvveti, gücü azalmak” (s. 62)

kuvedi kaplamaa “güçlenmek, gücü ele geçirmek” (s. 99)

kuvedi kavramaa “güç, kuvvet toplamak” (s. 172)

kuvedi kaybelmää “gücü, kuvveti azalmak, güçsüzleşmek” (s. 163)

kuvedinä almaa “kendi egemenliğine almak” (s. 63)

kuvedini direştirmää “gücünü toplamak” (s. 54)

kuvedini dirmää “kuvvetini toplamak” (s. 116)

kuvedini kaldırmaa “gücünü artırmak, güçlendirmek” (s. 32)

kuvedini kaybetmää “kuvvetten düşmek, gücü azalmak” (s. 149)

kuvedini koymaa “gücünü ortaya koymak” (s. 63)

kuvedini sıkmaa “gücünü toplamak” (s. 58)

kuvedini toplamaa “kuvvetini toplamak, kuvvetlenmek” (s. 206)

kuvet almaa “güç almak, gücü artmak” (s. 115)

kuvet kazanmaa “güç kazanmak” (s. 63)

kuvet vermää “güç vermek” (s. 285)

kuvetsiz çıkmaa “güçsüz kalmak” (s. 205)

kuvettä bulunmaa “gücü, hâkimiyeti elinde tutmak” (s. 63)

kuvettän aktarmaa “kuvedi elinden almak, güçsüz kılmak” (s. 91)

kül olmaa “*mec.* bütünüyle yanmak” (s. 250)

kült tutmaa “tapmak” (s. 17)

laab koymaa “lakap tatmak, ad vermek” (s. 96)

laf açılmaa “lafı açılmak, sözü açılmak” (s. 131)

laf açmaa “konuşmaya başlamak, konuya girmek, laf açmak” (s. 223)

laf ayırmaa “lafını seçerek konuşmak” (s. 241)

laf çıkarmaa “dedikodu yapmak, laf çıkarmak” (s. 196)

laf dayamaa “karşı tarafa gerektiğinde esaslı bir laf söylemek” (s. 24)

laf gezmää “konuşulmak” (s. 148)

laf gitmää “konuşulmak” (s. 278)

laf götürmää “konuşmak” (s. 77)

laf katmaa “araya girip konuşmak, söze karışmak” (s. 6)

laf söylemää “konuşmak, söz almak” (s. 36)

laf vermää “bir işi yapacağına söz vermek” (s. 257)

lafa durmaa “konuşmak, sohbet etmek” (s. 43)

lafa girmää “konuşmaya başlamak, söze başlamak” (s. 174)

lafa karışmaa “lafa karışmak, konuşmaya katılmak” (s. 332)

lafa katılmaa “konuşmaya katılmak” (s. 135)

lafa oturmaa “sohbet etmek” (s. 44)

lafetmää/ laf etmää “konuşmak, söylemek” (s. 6, s. 42)

lafı çevirmää “lafı çevirmek” (s. 48)

lafı ikilemämää “her istediğini yapmak, bir dediğini iki etmemek” (s. 268)

lafı kaçırmää “boş bulunup söyleyivermek” (s. 200)

lafı şakalamaa “şakayla söylemek” (s. 303)

lafı uzatmaa “sözüne devam etmek” (s. 177)

lafını balla kesmää “lafını balla kesmek” (s. 61)

lafını basmaa “bir kimsenin sözünü dinlememek” (s. 251)

lafını kesmää “lafını kesmek” (s. 3)

lafını tıtmamaa “sözünü tutmamak” (s. 53)

laftan annamamaa “laftan anlamamak” (s. 79)

maanä çalmaa/ maane çalmaa “mâni söylemek” (s. 303, s. 321)

manevra yapmaa “ask. manevra yapmak” (s. 44)

maskara etmää “maskara etmek” (s. 33)

mayıl olmaa/ mail olmaa “hayran olmak” (s. 319, s. 6)

meme almaa “süt emmek” (s. 6)

merak göstermää “bir şeye merak duymak” (s. 93)

merak gütmää “merak duymak” (s. 319)

moda yapmaa “yaygın duruma getirmek” (s. 51)

mum yakmaa “mum yakmak, kutsal yerlerde mum yakıp koymak” (s. 224)

(nänisa) başını almaa “başını alıp gitmek, gideceği yeri bilmeden gitmek” (s. 50)

naara etmää “yüksek sesle uzun uzun haykırmak, nara atmak” (s. 307)

nacak çekmää “nacakla vurmak” (s. 108)

nasaat brakmaa “nasihat etmek, nasihat vermek” (s. 22)

nasaat yapmaa “nasihat etmek, öğüt vermek” (s. 315)

nişan vermää “belirtmek, işaret etmek” (s. 221)

nişan yapmaa/ nişan yapmaa “işaret etmek” (s. 112, s. 146)

nişan-haber vermää “işaret vermek, haber vermek” (s. 141)

niyet (niyetinä) koymaa “niyetlemek, niyet etmek” (s. 44)

niyet beslemää “niyet etmek, düşünmek, niyetlenmek” (s. 280)

niyet gütmää “niyet etmek, düşünmek” (s. 197)

nur inmää “ışık inmek” (s. 13)

omzuna atmaa “ceket vb. şeyleri tam olarak giymeden sırtına koymak” (s. 10)

ortaklık baalamaa “ortaklık kurmak” (s. 20)

ortaklık kurmaa “ortaklık kurmak” (s. 68)

ortalığı bulandırmaa “ortalığı karıştırmak” (s. 328)

ortaya çıkmaa “ortaya çıkmak” (s. 67)

ortaya koymaa “ortaya koymak” (s. 257)

öç almaa “öç almak, intikam almak” (s. 210)

ökçelerinä basmaa “büyümek” (s. 117)

ölü düşmää “ölmek” (s. 8)

ölüm bulmaa “ölmek” (s. 111)

ölüm görmää “ölmek” (s. 239)

ölüm yapmaa “öldürmek” (s. 310)

ölümä düşürmää “ölüm cezası vermek, ölümle cezalandırmak” (s. 86)

ölümünden kalkmaa “dirilmek” (s. 213)

ölüme düşmemää “ölmek” (s. 208)

ölüme girmää “ölümle sonuçlanacak davranışta bulunmak, kendini tehlikeye atmak” (s. 272)

ölüme vermää “birini öldürülmesi için vermek” (s. 204)

ömürünü uzaltmaa “ömrünün uzun olmasını sağlamak” (s. 279)

önünâ çıkamamaa/ önüne çıkamamaa “baş edememek” (s. 154, s. 210)

önünâ çıkmaa “1. rastlaşmak, karşılaşmak, karşısına çıkmak (s. 294), 2. yolunu kesmek engellemek” (s. 282)

önünâ dikilmää/ önüne dikilmää “(birinin) karşısına dikilmek, durmak” (s. 84, s. 10)

önünü almaa “öne geçmek, önüne geçmek” (s. 4)

örnek göstermää “örnek göstermek” (s. 109)

paaya kalkmaa “fiyatı yükselmek” (s. 279)

paka çıkarmaa “temize çıkarmak, aklandırmak” (s. 75)

panika kaldırmaa “panik yaratmak, korku uyandırmak” (s. 287)

para yapmaa “paraya çevirmek” (s. 266)

pay almaa “bir işin veya bu işi hazırlayanların arasında bulunmak, yer almak” (s. 62)

pay düşmää “belirli bir bölüm verilmek” (s. 298)

pay tutmaa “birinden yana olmak, taraf tutmak” (s. 99)

payını almaa “kendine ayrılanı almak, payını almak” (s. 112)

plan düzmää “plan yapmak” (s. 140)

prost etmää/ prostetmää “bağışlamak, affetmek” (s. 124, s. 216)

prost olmaa/ prostolmaa “vedalaşmak” (s. 56, s. 149)

raadını kaybetmää “rahatsız olmak, tedirgin olmak” (s. 322)

raametli olmaa/ rahmetli olmaa “rahmetli olmak, ölmek” (s. 217, s. 108)

raat brakmamaa “tedirgin etmek, huzur vermemek, rahatsız etmek, rahat bırakmamak” (s. 133)

raat durmaa “rahat durmak” (s. 205)

raata (raat) brakmaa “rahat bırakmak” (s. 253)

raatlığı bozmaa “rahatlığı, huzuru bozmak” (s. 63)

raatlığını almaa “huzurunu kaçırmak” (s. 213)

raatsızlığa atmaa “huzursuz etmek, rahatsız etmek” (s. 168)

raatsızlık çekmää “rahatsız olmak” (s. 97,-98)

raatsızlık duymaa “rahatsızlık duymak, tedirgin olmak” (s. 19)

rasgelmää “1. rast gelmek, denk gelmek (s. 35), 2. rastlamak, karşılaşmak (s. 207)”

rasgetirmää “rast getirmek” (s. 267)

razı olmaa “razı olmak, memnun olmak” (s. 132)

rol oynamaa “rol oynamak” (s. 65)

ruhunu vermää “ruhunu teslim etmek, ölmek” (s. 16)

saa kalmaa “sağ kalmak, ömrünü devam ettirmek” (s. 246)

sabaa açılmaa/ sabah açılmaa “hava aydınlanmak, güneş doğmak” (s. 250, s. 270)

saklı durmaa “gizli olmak, gizlemek” (s. 143)

sancı tutmaa “sancısı tutmak, birdenbire şiddetli ağrı gelmek” (s. 245)

(sansın) yıldırım çarpmaa “yıldırım çarpmış (gibi)” (s. 119)

satın almaa “satın almak” (s. 86)

saygı gütmemää “saygı göstermemek, değer vermemek” (s. 20)

sel gibi akmaa “sel gibi akmak” (s. 30)

selâm vermää “selam vermek, selamlamak” (s. 307)

selâm yollamaa “biriyle selam göndermek, selamlamak” (s. 168)

serbest kalmaa “serbest, özgür kalmak” (s. 64)

ses çıkarmaa “ses çıkarmak, konuşmaya başlamak” (s. 161)

sesetmää “1. söylemek, demek (s. 240), 2. seslenmek, ses çıkarmak (s. 75)”

sesini aşağılatmaa “sesini alçaltmak” (s. 19)

sesini kaldırmaa “sesini yükseltmek” (s. 72)

sesini üüseltmää “sesini yükseltmek” (s. 24)

sevda baalamaa “sevmek, âşık olmak” (s. 274)

sevda duymaa “sevgi duymak, sevgi beslemek, sevmek” (s. 87)

sevda kazanmaa “birinin sevgisini kazanmak” (s. 15)

sevdaalı düşmää “sevdaya tutulmak, sevdalanmak” (s. 153)

sıkı tutmaa “kontrol altında tutmak, devamlı olarak denetlemek” (s. 190)

sıkıntıda bulunmaa “sıkıntıda olmak” (s. 18)

sıklet basmaa “sıkıntı basmak” (s. 213)

sıklete atmaa “çok sıkılmak, sıkıntı basmak” (s. 213)

sıklık çalmaa “ıslık çalmak” (s. 72)

sıklık etmää “ıslık çalmak” (s. 300)

sıra gelmää “zamanı gelmek” (s. 99)

sıralığa getirmää “düzene koymak, düzene sokmak” (s. 63)

sırası gelmää “sırası gelmek, uygun zaman gelmek” (s. 186)

sırasızlık yapmaa “düzeni bozmak” (s. 165)

sıraya koymaa “*mec.* düzenlemek, yola getirmek” (s. 275)

sırtından yaşamaa “sırtından geçinmek, geçimini bir kimseden sağlamak” (s. 15)

sırtından zenginnenmää “sırtından (para) kazanmak” (s. 280)

sofrayı kaldırmaa “sofrayı kaldırmak, toplamak” (s. 294)

soluğu kesilmää “1. güç soluk alma durumuna gelmek (s. 264), 2. aşırı heyecanlanmak (s. 191)”

soluğunu çekmää “nefes almak” (s. 111)

soluk almaa “soluk almak, nefes almak” (s. 180)

soruş kaldırmaa “soru sormak, soruyu dile getirmek” (s. 98)

soruş koymaa “sormak, soru sormak” (s. 6)

söz kitlemää “karşı tarafa esaslı ve gereken bir laf söylemek” (s. 11)

söz vermää “bir işi yapacağına söz vermek” (s. 132)

stavroz yapmaa “istavroz, haç çıkarmak” (s. 129)

su olmaa “eriyip gitmek, yok olmak” (s. 63)

sus olmaa “sessizleşmek, sessizlik çökmek” (s. 164)

süt dudaklarından kurumaa “büyümek” (s. 110)

şaf kaldırmaa “şaha kaldırmak” (s. 307)

şafk etmää “aydınlatmak, ışık vermek” (s. 101)

şafk urmaa “ışık gelmek” (s. 307)

şaka oynamamaa “şaka yapmamak” (s. 94)

şaka söylemää “şaka yapmak” (s. 309)

şalvirlik yapmamaa “yaramazlık yapmak” (s. 54)

şamata kaldırmaa “gürültü çıkarmak” (s. 338)

şaş kalmaa “çok şaşırmak, şarşırap kalmak” (s. 156)

şaş-beş etmää “şaşırtmak” (s. 277)

şaşbeş olmaa “şaşırmak” (s. 110)

şaşıriktan çıkarmaa “karışıklıktan, hatalı durumlardan kurtarmak” (s. 10)

şaşkını kalmaa “şaşırap kalmak” (s. 147)

şükür etmää/ şüküretmää “1. tanrı’ya minnet duygusu duymak (s. 117), 2. teşekkür etmek (s 189)”

şüpe atmaa “şüphe etmek, şüphelenmek” (s. 273)

şüpedä durmaa/ şüpede durmaa “tetikte olmak, hazır bulunmak” (296, s. 22)

şüpeye düşmää “kuşkulanmak” (s. 269)

takaza etmää “azarlamak” (s. 317)

taraf (tarafını) tutmaa “birinden yana olmak” (s. 19)

tefterden silmää “defterden silmek” (s. 23)

teklif getirmää “teklif getirmek” (s. 92)

teklif götürmää “teklif götürmek” (s. 41)

terbä-çılbirda tutmaa “yuları elinde tutmak, bir kimsenin davranışlarını denetimde tutmak” (s. 55)

terbede tutmaa “bir kimseyi elde tutmak” (s. 37)

ters dönmää “tersine dönmek, aksi olmak” (s. 279)

titsi gelmää “1. tiksinti gelmek, tiksirmek, (s. 295) 2. korkmak (s. 90)”

toprak işlää/ toprak işlemää “toprağı ekip biçmek” (s. 314, s. 74)

toz koparmaa “toz koparmak, toz kaldırmak” (s. 301)

trona çıkarılmaa “tahta çıkarılmak” (s. 168)

trona koymaa “tahta çıkarmak” (s. 209)

trona oturmaa “tahta çıkmak” (s. 196)

turşu koymaa “turşu kurmak” (s. 317)

tutsak almaa “esir almak” (s. 137)

tutsak etmää “tutuklamak” (s. 42)

tutsak tutmaa “esir olarak tutmak” (s. 144)

tuzağa çekmää “tuzağa çekmek” (s. 143)

tuzağa düşmää “tuzağa düşmek” (s. 204)

tuzak tutmaa “tuzak kurmak” (s. 162-163)

türkü çalmaa “türkü söylemek” (s. 76)

türkü uzatmaa “türkü söylemek” (s. 42)

türkü-maane söylemää “türkü söylemek” (s. 240)

tütün çekmää “sigara içmek, tütün içmek” (s. 106)

ucunu bulamamaa “ne yapacağını bilememek” (s. 211)

ucunu bulmaa “sona erdirmek” (s. 275)

ultimatum salmaa “ültimatom vermek, nota vermek” (s. 324)

ultimatum vermää “ülimatom vermek, nota vermek” (s. 280)

umudu büyümää “umudu büyümek” (s. 138)

umudu kaybetmää “umudunu kaybetmek” (s. 6)

umudu kaynamaa “umut beslemek” (s. 18)

umudunu almaa “umudunu kesmek” (s. 230)

umudunu kesmää “umudunu kesmek” (s. 291)

umut beslemää “umut beslemek, ummak” (s. 280)

umut kapmaa “umuda kapılmak, hayal etmek” (s. 338)

umut kesilmää “umudunu kesmek, artık olacağını beklememek” (s. 281)

umut koymaa “bir şeyin olmasını ummak, umut bağlamak” (s. 87)

uslu durmamaa “uslu durmamak” (s. 29)

uygun gelmää “uygun gelmek, uymak” (s. 295)

uygun gitmää “rast gitmek, istenilen biçimde gelişmek” (s. 112)

uyku almaa “uyumak” (s. 183)

uyku tutmamaa “uyuyamamak” (s. 28)

üfkä toplamaa “öfke beslemek” (s. 70)

üfke beslemää “öfke beslemek” (s. 7)

üfke çıkarmaa “öfkesini çıkarmak, haksız yere ilgisiz birine çatmak” (s. 290)

üfke dökmää “öfkesini kusma, kızgınlıkla ağır hakaret etmek” (s. 7)

üfke kaynamaa “çok kızmak, çok öfkelenmek” (s. 17)

üfkedän çatlamaa “öfkeden deliye dönmek, fazla sinirlenmek” (s. 306)

üfkedän kaynamaa “fazla sinirlenmek” (s. 44)

üfkesi çıkmaa “öfkesi çıkmak, çok öfkelenmek” (s. 38)

üfkesi tutuşmaa “çok kızmak” (s. 327)

üfkesini çıkarmaa “birini sinirlendirmek, öfkelendirmek” (s. 336)

üklü kalmaa “gebe kalmak” (s. 14)

ürää urmaa “kalp hızlı hızlı çarpmaq” (s. 274)

üräği acımaa “üzülmek” (s. 251)

üräyi düyülmää/ üreği düyülmää/ ürek düyülmää “1. kalbi çarpmaq (s. 339), 2. merak, kaygı, korku, heyecan vb. benzeri duygularla tedirgin olmak (s. 47), 3. çöşku nedeniye kalp hızlı hızlı çarpmaq (s. 232)”

üräyi kuşkulanmaa “kuşkulanmaq, şüphelenmek” (s. 309)

üräyi serinneme “rahatlamak” (s. 60)

üräyi sevinmää “sevinmek” (s. 335)

üräyi sıkılmaa “canı sıkılmak, üzmek” (s. 335)

üräyi sızlamaa “çok üzmek, yüreği sızlamak” (s. 300)

üräyinä basmaa “kalbi sıkışmaq, bir meseleden dolayı çok üzmek” (s. 148)

üräyinä korku damnamaa “yüreğine korku damlamak” (s. 48)

üräyini yaralamaa “incitmek, kırmak, yaralamak” (s. 48)

üreği dayanmaa “yüreği dayanmaq, acıya katlanmaq” (s. 40)

üreği titiremää “duygulanmaq” (s. 191)

üreğini dürtmää “kalbini dürtmek” (s. 275)

üreğini kırmaa “gönlünü kırmak, kalbini kırmak, moralini bozmak” (s. 284)

ürek düzmää “mutlu etmek, gönlünü yapmak” (s. 91)

ürek erimää “kalbi yumuşamak” (s. 321)

ürek ilinnetmää “rahatlamak, yüreğine su serpmek” (s. 290)

ürek tutmaa “ishal olmak” (s. 246)

üreyi yanmaa “büyük özlem duymak” (s. 118)

üreyinä (...) damnamaa “kuşkulanmaq” (s. 139)

üreyinä gelmää “beğenmek, hoşlanmaq” (s. 309)

üreyinä yakışmaa “gönlüne göre olmak” (s. 315)

üstün çıkmaa “bir kimseden veya bir şeyden üstün olmak” (s. 193)

üstün olmaa “üstün olmak, daha yüksek düzeyde olmak” (s. 182)

üstünä almaa “üstüne almak, üstlenmek” (s. 338)

üstünä atmaa “üstüne atmak, bir suçu birine yüklemek” (s. 205)

üstünä çıkmaa “üstün olmak, üstün gelmek” (s. 158)

üstünä gelmää “hücum etmek için bir yere ya da birine doğru gitmek” (s. 169)

üstünä gitmää “üstüne gitmek” (s. 74)

üstünä koymaa “sorumlu yapmak, yönetici yapmak” (s. 172)

üstünä uuramaa/ üstüne uuramaa “rastlamak” (s. 298, s. 269)

üstünä yollanmaa “üstüne gitmek” (s. 43)

üstündän bakmaa “(birine) yukarıdan bakmak” (s. 301)

üstündän geçmää “*mec.* ezmek, yenmek” (s. 222)

üstüne kalkmaa “saldırmak” (s. 7)

üstüne varmaa “üstüne varmak, saldırmak” (s. 264)

üüsüz kalmaa “öksüz kalmak” (s. 291)

üüşmek yapmaa “saldırmak” (s. 74)

üzä çıkarmaa/ üze çıkarmaa “ortaya çıkarmak” (s. 109, s. 7)

üzä çıkmaa “ortaya çıkmak” (s. 317)

üze kusmaa “yüze vurmak, belli olmak” (s. 213)

üzünä bakmamaa “yüzüne bakmamak, ilgilenmemek” (s. 303)

üzünä urmaa “ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek, yüzüne vurmak” (s. 212)

üzünü buruşturmaa “yüzünü buruşturmak” (s. 220)

vakıt bulmaa “vakit bulmak” (s. 223)

vakıt kaybetmää “vakit kaybetmek” (s. 145)

yakın gelmää “yakınlık hissetmek” (s. 153)

yalancı çıkmaa “yalancı çıkmak, yalan söylediği anlaşılmak” (s. 53)

yalnız kalmaa “yalnız hâle gelmek, yanında kimse olmamak” (s. 45)

yalnızca kalmaa “yalnız kalmak, kimsesiz kalmak” (s. 261)

yalıtımına girmää “suyuna gitmek” (s. 213)

yangelmää “uzanmak” (s. 246)

yanına almaa “yanına almak, yanında götürmek” (s. 92)

yaprak gibi titiremää “aşırı titremek” (s. 304)

yardım adamaa “yardım etmeye söz vermek” (s. 199)

yardım vermää “yardım etmek” (s. 89)

yarışa çıkmaa “yarışmaya başlamak” (s. 12)

yaşamak sürmää “hayatına devam etmek, yaşamak” (s. 198)

yaşamakta kalmaa “hayatta kalmak” (s. 206)

yaşamasından gitmää “vefat etmek, ölmek” (s. 55)

yaşını geçmää “yaşını doldurmak” (s. 109)

yaşını tutmaa “ağlamasına engel olmak” (s. 250)

yavklu etmää “nişanlanmak” (s. 240)

yazık etmää “bir kimseye yazık etmek, boş yere zarar vermek” (s. 264)

yazık olmaa “öldürölmek” (s. 266)

yazıya almaa “yazmak” (s. 236)

yıkıp-yakmaa “yakıp yıkmak” (s. 287)

yıldırım gibi urmaa “büyük bir hızla çarpmak” (s. 149)

yıldırım urmaa “yıldırım çarpmak” (s. 323)

yok etmää/ yoketmää “yok etmek, ortadan kaldırmak” (s. 147, s. 206)

yok olmaa “yok olmak, kaybolmak” (s. 183)

yol açılmaa “yol açılmak” (s. 319)

yol açmaa “yol açmak” (s. 323)

yol almaa “bir şeyin yolunu tutmak, benimsemek” (s. 7)

yol göstermää “kılavuzluk etmek” (s. 299)

yol tutmaa “bir yere doğru gitmek” (s. 300)

yol üstündä kalmaa “fakirleşmek, sefil kalmak, yoksullaşmak” (s. 257)

yol üstünde brakmaa “hiçbir şeysiz bırakmak, yarı yolda bırakmak” (s. 252)

yola çıkmaa “1. yola çıkmak, yolculuğa başlamak (s. 317), 2. “bir şeyi yapmaya başlamak, bir şeye niyetlenmek (s. 277)”

yola kapanmaa “gidilecek yere doğru yola çıkmak” (s. 268)

yola yollanmaa “yolculuğa çıkmak” (s. 265)

yolu geri almaa “geri dönmek, geldiği yere gitmek” (s. 140)

yolu kapmaa “yolunu tutmak, gitmek” (s. 130)

yolu yapmaa “yol gelmek” (s. 158)

yoluna gitmää “yürüdüğü yola devam etmek” (s. 266)

yolunu kesmää “engel olmak, engellemek, yolunu kesmek” (s. 242)

yukarı çıkmaa “yükselmek” (s. 227)

yukarı kalkmaa “yükselmek” (s. 218)

zan olmaa “ziyan olmak” (s. 244)

zanetmää “yok etmek, öldürmek” (s. 226)

zapa koymaa “gizlemek, saklamak” (s. 187)

zapatmää/ zaptetmää “1. zapt etmek, zorla almak (s. 293), 2. hapsedmek, zorla tutmak (s. 211), 3. yönetmek (s. 167)”

zapt altına almaa “zapturapt altına almak, düzeni ve disiplini sağlamak” (s. 31)

zarar getirmää “zarar vermek” (s. 282)

zarar yapmaa “zarar vermek, kötülük etmek” (s. 74)

ziet çekmää “eziyet çekmek” (s. 213)

zor çekmää “sıkıntılı günler geçirmek” (s. 48)

zor gelmää “bir işi yapmakta zorlanmak” (s. 149)

zor halda bulunmaa “zor durumda bulunmak, sıkıntı çekmek” (s. 62)

zoru geçirmää “zorluk, geçim sıkıntısı yaşamak” (s. 23)

1.8. ATASÖZLERİ

Bir milletin manevi dünyasında atasözlerinin yeri oldukça önemlidir; çünkü atasözleri vasıtasıyla bir halkın hayat tecrübesi, yaşam biçimini, düşüncesi nesilden nesle aktarılır.

Gagauz sözlü kültüründe atasözleri, Gagauz Türklerinin millî karakterini ortaya koyan, onların dünya görüşü ile sosyal hayatını, örf ve âdetlerini gösteren ürünler olması vesilesiyle büyük öneme sahiptir.

Her toplum gibi Gagauzlar da kendi dil yapılarına ve kültürlerine özgü atasözleri meydana getirmişlerdir. Bu bakımından atasözleri, Gagauz Türkleriyle ilgili pek çok konu hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Gagauzlarda atasözü için “söleyiş” terimi kullanılmaktadır.

Romanda tespit edilen atasözlerinden kimisi küçük farklılıklarla Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır: *Çoku geçti, azı kaldı; Ne popaz söyler, bakınız, diyil o ne yapır.* vd. Birebir kullanılsa da anlamsal olarak Türkiye Türkçesinde karşılığı olan atasözleri de bulunmaktadır. Örneğin, Gagauz Türkçesinde *Bitki fikirin paası yokmuş.* atasözünün Türkiye Türkçesindeki karşılığı *Son pişmanlık fayda vermez* şeklindedir.

Uzun Kervan romanında geçen atasözleri:

Baalı popaz kavga etmez. (s. 198)

Bitki fikirin paası yokmuş. (s. 11)

Çoku geçti, azı kaldı. (s. 316)

Gençlik bilse, yaşlılık ta yapabilse. (s. 235)

Hâr atın öz kılığı vardır. (s. 71)

İmayı sevârsiniz, bilâyi küsârsiniz! (s. 71)

İt hürâr, kervan geçâr. (s. 71)

Kaç şatra, o kadar fikir dâ var. (s. 50)

Keçinin götü boklu, ama kuyruğu hep yukarda tutar. (s. 143)

Leylek yazı takırtıylan geçirârmış! (s. 71)

Ne popaz söyler, bakınız, diyil ne o yapır. (s. 231)

Ol onnardan: ya verir, ya alır! (s. 71)

Onnar on dillân adêrlar, irinnân dâ aldadêrlar. (s. 53)

Ölü beygir tepmâz. (s. 157)

Şeytan kuyruğunu aralarına soktu. (s. 318)

Taşı sıksın, su çıkır. (s. 109)

Urdu toyu sopasız. (s. 315)

Yabancı, nânda koyunu imiş, hep oraya genâ döner. (s. 121)

Yabancı kortkutmağa, o bayır ardındayken şansora. (s. 92)

1.9. BİLMECELER

Bilmeceler, zekânın ve dil becerisinin bütünleştiği, tıpkı atasözleri ve deyimler gibi, halk edebiyatının çağdan çağa nesilden nesle aktarılan zenginlikleridir. Gagauz halk edebiyatında, kimi manzum kimi düz bir cümleyle kurulmuş fakat genellikle söz başında veya sonunda kafiye ve ahenk unsuru bulunan, bazen de ses tekrarına dayanan doldurma sözlerle ya da “bil ne?” veya “nedir o?” sorularıyla başlayan ya da biten bilmeceler vardır (Özkan, 2017: 88).

Uzun Kervan romanında 3 bilmece geçmektedir:

Ata-tay, mata-tay, incâ belli kara tay. (*karınca*) (s. 71)

Erlâr yapır çadırını, dâmir açır kapısını. (*harpuz* “*karpuz*”) (s. 71)

Yaalı kaşık susakta yapışık. (*kulak*) (s. 71)

1.10. KALIP SÖZLER

Kalıp sözler, atasözleri ve deyimlere benzemesine rağmen onlardan bariz özelliklerle ayrılan ve kendi başına bir alt tür oluşturan sözcük gruplarıdır. Kalıp sözler, içinden çıktıkları toplumun dini inançlarının, geleneklerinin ve hâsılı kültürünün bir yansıması olarak ortaya çıkarlar ve anlık ruh hâllerini, bedduaları, temennileri, duaları vb. kapsarlar (Demirci, 2017: 238).

Uzun Kervan romanında geçen kalıp sözler üç başlık altında toplanmıştır. Buradaki sözcüklerin çoğu (*ahmak*, *Allah rahmet etsin*, *iyi avşamlen* vd.) Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Bu üç başlık altındaki sözcüklerden çok azı Türkiye Türkçesinde hiç tespit edilememiştir: *delik çuval*, *mındarlık*, *parşiv* vd.

Romanda tespit edilen kalıp sözler şunlardır:

1.10.1. Hakaret İçin Kullanılan Kalıp Sözcükler

İnsanlar, sinirlendiklerinde, belirli kalıplaşmış sözcükleri hakaret olarak kullanırlar. Bu kimi zaman bir hayvan adı (*ayı, eşek, köpek*), nesne adı (*doba*) kimi zaman normalde sıfat olarak kullanılan bir sözcük (*arsız, deli, kart*) olabilir.

Romanda hakaret için kullanılan 67 sözcük tespit edilmiştir. Burada hakaret için kullanılan sözcüklerin birçoğu Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır: *ahmak, domuz, deli, dinsiz, hayırsız, hayvan, kansız, şeytan/ şaytan* vd.

Uzun Kervan romanında hakaret için kullanılan sözler ve söz öbekleri şunlardır:

Açık aazlı “aptal, budala”, ahmak “budala, aptal”, arsız “1. yüzsüz, küstah, 2. insafsız”, ayı “ayı”, boş kafa “boş kafalı, kafasız”, canavar “acımasız, zalim”, cenabet “iğrenç, aşağılık, pis”, çürük duvar “çürük duvar”, daalar ayısı “dağ ayısı”, dadanık köpek “alışmış köpek”, dangalak “dangalak, akılsız”, deli “deli”, delik çuval “unutkan”, dinsiz “1. dinsiz, 2. acımasız”, doba “davul”, domuz “domuz”, esapsız “yüzsüz, insafsız”, eski dermen/ eski dişsiz dermen/ dişsiz dermeni “eski değirmen”, eşek “eşek”, eşek kafalı “eşek kafalı”, eşil kafa “yeşil kafa”, fikirsiz tauk “fikirsiz tavuk”, garga “karga”, hayırsız “1. gereksiz, faydasız, 2. alçak, namussuz”, hayvan “hayvan”, hobur “obur, açgözlü”, imiksiz tauk “beyinsiz tavuk”, kafasız “kafasız”, kalın kafalı “kalın kafalı”, kalın kafalı öküz “kalın kafalı öküz”, kalik “fukara”, kambur devâ “kambur deve”, kancık “kancık, şıllık, yelloz”, kansız “kansız”, kart ayı “kart ayı”, kart eşek “kart eşek”, kart tezek “kokuşmuş”, kart yalancı “kart yalancı”, kır tavşanı “korkak”, korkak keçi “korkak keçi”, koyun “saf, halim, salak”, köpek “köpek, alçak, namussuz”, mascara haygır “maskara, edepsiz aygır”, maskara “maskara, edepsiz, onursuz”, mındar cadı “pis cadı”, mındarlık “pislik, çirkef, aşağılık”, miskin “miskin”, miskin gâvur “miskin gâvur”, orospu “orospu”, palıcık/ pali “köpek yavrusu”, parşiv “uyuz”, pezevenk “alçak, namussuz”, pijon “züppe”, saar “sağır”, sakallı ayı “sakallı ayı”, sakallı keçi “sakallı keçi”, şakal “çakal”, şaşkın “şaşkın, sersem, ahmak”, şeytan/ şaytan “şeytan”, tembel “tembel”, tezek “tezek, kokuşmuş, ahlaki bozuk”, tilki/ şalvir tilki “tilki, kurnaz”, uzurpator “gasbeden, ele geçiren”, üzsüz “yüzsüz”, yabancı “kurt”, yılan “yılan”, zehirli yılan “zehirli yılan”.

1.10.2. Dua ve Beddua İçin Kullanılan Kalıp Sözcükler

Dualar ve beddualar, sözlü kültürün kalıplaşmış ifadeleridir. Halk edebiyatı ve folklor bakımından değer taşıyan sözleridir. Gagauzlar arasında tespit edilen dualar ve

beddualar hem dinî hem kültürel bakımdan önemli özellikler gösterir. Dua ve beddua sözcüğü Türk dilinde ve kültüründe en erken dönemlerinden itibaren daha çok alkış ve kargış sözcükleriyle karşılanmıştır. Günümüz Gagauz yazı dilinde dua ve beddua için “dua ve betva” sözcükleri kullanılmaktadır. Folklor metinlerinde “duva ve betfa” şekilleri de geçmektedir.

Dualar ve beddular, iyilik görüp minnet duyanlarla, kötülük görüp canları yananların dillerinden hiçbir zaman düşmemiştir. Bedduaları, kötülük görme, mağdur olma, haksızlığa uğrama, öfke, öfkenin iradesi, acı ve zulüm karşısında elinden bir şey gelmeyenin, belayı ve cezayı Tanrı’dan dilemesi gibi durumlarla düşünmek büyük oranda doğrudur; duaları, sadece görülen iyiliklerin ve memnuniyetin karşılığında söylenmiş nesir ve nazım sözler olarak değerlendirmek eksik bir kalacaktır (Oğuz, vd., 2014: 214).

Uzun Kervan romanında dua ve beddua ile ilgili 35 sözcük ve söz öbeği geçmektedir. Bunlar:

Alla ursun seni “Allah çarpsın seni”, Allaa bizim günahlarımızı baaşlasın “Allah bizim günahlarımızı bağışlasın”, Allaa korusun/ Allah korusun/ Allah-Tanrı korusun/ Tanrı korusun “Allah korusun”, Allaa senin cezanı versin/ Allah cesasını versin “Allah senin cezanı versin”, Allaa yıllarınızı uzatsın “Allah uzun ömür versin”, Allah belasını vermesin “Allah belasını vermesin”, Allah etmesin/ Allaa etmesin “Allah göstermesin”, Allah günnerini uzatsın “Allah uzun ömür versin”, Allah onu tutsun/ Tangri onu tutsun “Tanrı onu korusun”, Allah rahmet etsin “Allah rahmet eylesin”, Allah seni ziyetlenesin “Allah sana eziyet etsin”, Allah sizin yaşamanızı, ömrünüzü korusun, uzatsın “Allah sizin yaşamınızı, ömrünüzü korusun ve uzatsın”, Allah uzatsın senin günnerini hem küvetlerini ziyedelesin “Allah senin ömrünü uzatsın ve gücünü çoğaltsın”, Allah versin “Allah versin”, Allah yardım etsin “Allah yardım etsin”, Allahım, prost et “Allah’ım affet”, Bir Tanrı kuvet ver “Tanrım, güç ver”, cendem ol başımdan/ cendem ol!/cendem ol buradan “cehennem ol! defol!”, dünya zindan kara olsun “dünya sana zindan olsun”, Göklär sizi korusun “Göklär sizi korusun”, Gün kömür olsun “Gün kömür olsun”, iyi halda kalasınız “sağlıklı kalasınız”, kılıcın hiç dinmesin “kılıcın hiç dinmesin”, onu allahlar cezalasın “onu Allahlar cezalandırsın”, saalık Allah versin “Allah sağlık versin”, sen ver ona uzun ömür “Sen ona uzun ömür ver”, şeytan alsın “şeytan alsın”, şükür Allaha/ şükür Tanrıya “Allah’a şükür”, Tangri onun canını raatlatsın “Tanrı onun canını rahatlatırsın”, Tangri sizi korusun “Tanrı sizi korusun”,

Tangri-Gök korusun, kurtarsın “Gök Tanrı korusun, kurtarsın”, Tangri-Gök yardım etsin “Gök Tanrı yardım etsin”, Tanğri onu raatlıkta dinnendirsin “Tanrı onu huzurda dinlendirsın”, Tanrı-Allaa yardım etsin “Tanrı yardım etsin”, uurlar olsun “uğurlar olsun”.

1.10.3. Diğer Kalıp Sözcükler

Bu başlık altında toplanan sözcükler, insanların birbirleriyle karşılaştıklarında, vedalaşırken, nezaket için vb. söyledikleri kalıplaşmış sözcüklerden oluşmaktadır. Romanda bu başlığa ait 15 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan kimisi (*hoş bulduk, hoş geldin/ hoş geldiniz, ne var ne yok, pardon*) Türkiye Türkçesinde ortak biçimde kullanılırken kimisi (*iyi avşamlen, kalınız saalıcaklan, saa ol/ saa olun/ saa olsun/ saa olasin*) ses değişimlerine uğramıştır.

Afedersin/ afedersiniz “affedersin/ affedersiniz”, az kaldıydı “az kaldı, az kalsın”, hayır olsun “hayırlı olsun”, hoş bulduk “hoş bulduk”, hoş geldin/ hoş geldiniz/ hoş gelsinler/ hoş gelsinner/ hoş gelmişsiniz “hoş geldin/ hoş geldiniz/ hoş gelsinler”, ii yol/ iyi yol “iyi yolculuklar”, iyi avşamlen “iyi akşamlar”, iyi geceler “iyi geceler”, kalınız saalıcaklan “sağlıcakla kalın”, ne var ne yok “ne var ne yok”, pardon “pardon”, saa ol/ saa olun/ saa olsun/ saa olasin “sağ ol/ sağ olun/ sağ olsun/sağ olasin”, saalığınıza “sağlığınıza”, sabaa hayır olsun “hayırlı sabahlar, sabahın hayırlı olsun”, teşükür/ teşekkür “teşekkür”.

SONUÇ

Söz varlığında 3167 ad, 931 deyim, 19 atasözü, 3 bilmece ve 117 kalıp söz tespit ettiğimiz *Uzun Kervan*, Gagauz Türkçesi ile roman yazılabileceğini göstermesi açısından önemli olmasının yanı sıra içerisinde barındırdığı tarihî ve kültürel bilgiler açısından da önemlidir. Yazar Dionis Tanasoğlu, bu roman aracılığıyla Gagauzları kendi kültürü, dili, tarihi hakkında bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Romanının konusu ve söz varlığından yola çıkarak yazarın hem bilinçlendirmeyi amaçladığı görülebilmekte hem de Gagauzlar ve dilleri hakkında birçok önemli nokta tespit edilebilmektedir.

Bu noktalar şu şekildedir:

1. Yazar, Gagauzların genel olarak tarihinden bahsettiği yerlerde, onların diğer Türklerle olan ilişkilerini, soy bağlarını anlatmıştır ve Türklerden bahsettiği yerlerde onların dillerinden sözcükler de kullanmıştır. Bu şekilde Gagauzları diğer Türklerin dilleri hakkında bilinçlendirmek istemiş olma ihtimali yüksektir. Örneğin, renk adlarından *gökşil*, *kızgilt*, *kızgış*, *sargış* gibi sözcükler Gagauz dilinde kullanılmazken Kazak, Kırgız, Kumuk gibi Türk dillerinin sözlüklerinde tespit edilmiştir.

2. Yazar, Türkler dışında Gagauzların tarihte aynı coğrafyada yaşadıkları kimi zaman dost ilişkisi kurdukları kimi zamansa savaştıkları topluluklarla olan ilişkilerini de romanda anlatmıştır. Romanın söz varlığındaki alıntı sözcüklere baktığımızda bu toplulukların dillerinin etkisi de görülmektedir. Hatta kimi zaman hikâyelerin diyaloglarında Rusça, Moldovanca gibi dillerden cümle de kullanmıştır. Özellikle romanın sonlarına doğru, Sovyet döneminden bahsedilen yerlerde Rusça sözcük ve cümleleri sık sık kullandığı görülmektedir.

3. Gagauzlar Ortodoks Hristiyan inancına sahip olmalarına rağmen Gagauz dilinin söz varlığında Arapça ve Farsça sözcükler etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bir dilin başka dillerle sözcük alışverişi yapması normaldir. Fakat dinî terimler, genellikle o dilin konuşurlarının inandığı dinin sözcüklerinden etkilenirler. Gagauz dilinde ise günlük hayatta kullandıkları dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerin yanı sıra azımsanamayacak derece Arapça ve Farsça dinî terim de mevcuttur. Bu durum, romanın söz varlığında da rahatça görülebilmektedir: *Allah/ Alla/ Allaa, Hoda, şeyh, şeytan, molla* vd.

4. Romanın söz varlığında en dikkat çekici nokta, yazarın romanda sürekli ikileme kullanmasıdır. Bu ikilemelerin sözcüklerinin bir araya gelişleri ve romanda

kullanımları birbirinden farklıdır. Sözcüklerin anlamlarına ayrı ayrı bakıldığında her iki sözcüğün de aynı anlama geldiği ve romanda da aynı anlamda kullanıldığı (*tay-kuli*) ikilemeler; iki ayrı sözcüğün bir arada kullanılmasıyla daha geniş bir anlamın kastedildiği ikilemeler (*hayvan-kuş/ kuşayvan, kurt-kuş*); iki sözcüğün farklı anlama geldiği, romanda ise birinin anlamıyla kullanıldığı ikilemeler (*toy-düün, yortu-toy/ toy-yortu*) romanda geçmektedir.

Bunların yanı sıra sözcüklerden birinin Gagauz Türkçesinde tespit edildiği birinin edilemediği ve bu tespit edilemeyen sözcükleri Gagauz dilinin söz varlığına etkisi olan dillerden aldığı ikilemeler (*döşek-loja*) ve Türk dillerindeki sözcükleri, Gagauzca sözcüklerle beraber kullandığı ikilemeler (*malim-üüredici/ üüredici mugalim/ üüredici-mualim, kul-esir*) de romanda bulunmaktadır. Yazarın, bu şekilde Gagauzca bir sözcüğün, diğer Türk dillerindeki karşılıklarını göstermek istemiş olabileceği kanısındayız.

Yukarıda bahsedilenlerden farklı olarak birbiriyle aynı ya da birbirinden farklı anlamlara sahip sözcüklerden oluşup aynı ya da farklı anlam çıkararak ikilemelerin dışında, ikilemelerde ki sözcüklerden birinin isim, diğerinin ise bu isimleri niteleyen sıfatlar, unvanlar (*kul-adam, padişaa-hanum/ padişah-hanum*) ve isimler (*torun-çocuk, torun-kız*) olduğu görülmektedir. Burada örnek olarak verilen *torun-kız* “kız torun”, *torun-çocuk* “erkek torun” ikilemelerindeki *torun* sözcüğü Gagauz Türkçesinde kullanılmamaktadır. Fakat bu kullanım Göktürkçedeki *kız oğul, er oğul* şeklindeki kullanıma benzemektedir. Yazar, Göktürkçedeki bu kullanıma atıf yapmak istemiş olabilir.

Romanın söz varlığından da görülüyor ki, Gagauzlar gerek dillerini gerekse kültürlerini korumaya çalışmışlar ve her şeye rağmen bunu başarabilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. (2002). Kervansaray. İçinde; *İslam Ansiklopedisi (25)*, Türkiye Diyanet Vakfı, 299-302.
- Akalın, Ş. H. (2017). *Binyıl Önce Binyıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Divânü Lugâti't-Türk* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Argunşah, M., Demir, N., Gözaydın, N., Özyetgin, M., Zülfikar, H., Tezcan Aksu, B., Durkun, A., Gültekin, B., Okkalı, B., Terzi, Â., Mete, Ş., Kaya, Ö. ve Tekeli, S. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Akgün, A. (2018). Modern Gagauz Edebiyatı'nda İlk Roman: "Uzun Kervan". *Karadeniz Araştırmaları Merkezi, XV(59)*, 261-290.
- Angeli, T. (2018). Gagauzlar Oğuzların Torunları (Çev: B. Hünerli). *Haber, Sanat, Araştırma, Yorum, Kültür ve Truzim Dergisi*, 54, 17.
- Argunşah, M. ve Argunşah H. (2007). *Gagauz Yazıları*. Kayseri: Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları.
- Armağan, S. (2016). Gagavuz Türkçesinde Kullanılan Aile ve Akrabalık Adlarının Deyim ve Atasözlerine Yansıma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 48, 425-431.
- Arnaut, T. (2008). Gagauz Yazılı Edebiyatı ve Milli Kültüründe Üç Zirve D.Tanasoğlu, N. Baboğlu ve D. Karaçoban. İçinde; *Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri*, 03-07 Eylül 2008, Köstence, Romanya, ss. 112-124.
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe Dünyası*, 41, 64-77.
- Artun, E. (b.t.). Türk Halk Kültüründe Hıdırellez. Ocak 04, 2022, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_turk_halk_kulturunde_hidrellez.pdf
- Atmaca, E. (2009). Kazak Türkçesinde Ölçü ve Ölçü Adları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 27, 21-48.
- Ayazlı, Ö. (2019). Eski Türk Yazıtlarında Geçen Yer-Yön Adlarının Sarı Uygurcadaki Durumu. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 1(2), 211-232.
- Babaoğlu, N. (1991). Moldoviada-Bessarabiyada Türkçe Geografi Adları. İçinde; *Türk Dünyası Sosyal Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Kurultayı*, 23-25 Ekim 1991, Kayseri, Türkiye, ss. 142-144.
- Baş, M. (2016). Günümüzde Hristiyan Türkler ve Konumları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 13-26.
- Bekçi, S. (2002). *Eski Türklerde Yemek Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Beydili, C. (2015). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük* (Çev: E. Ercan). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Biray, N. (2017). Kazak Edibi Ahmet Baytursınılı'nın Şiirlerindeki Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 44-82.
- Biray, N. (2019). Kazak Türkçesinde "Üy" Kelimesi – Kavram Alanı – Kelime Ailesi – Terimleşme. İçinde; *Altay Toplulukları Mesken ve Mesken Kültürü, Türkiye Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları*, İstanbul, Türkiye, ss. 75-90.
- Cayıt, N. A. (2019). *Gagauz Türkçesi Yazı Dili İle Türkiye Türkçesi Ağzlarında Basit Fiillerin Mukayesesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

- Cebeci, A. (2000). Gagauz Halk Edebiyatında Yer Adları. *Türk Kültürü*, XXXVIII(451), 678-688.
- Chirli, N. (2008). Gagauz Edebiyatında Dionis Tanasoğlu'nun Yeri. *Turkish Studies*, 3(7), 271-291.
- Ciachir, M. (1998). *Besarabyalı Gagauzların Tarihi (Besarbiralâ Gagauzlarân İstorieasâ)* (Çev: H. Güngör.). Niğde: Tolunay Yayıncılık.
- Çebotar, P. ve Dron, I. (2002). *Gagauzca-Rusça-Romınca Sözlük*. Chişinău: Pontos.
- Çebotar, P.A., Kopuşçu, M.İ. ve Bankova, İ.D. (2015). *Gagauz Dilinin Orfografiya Hem Punctuaşiya Kuralları*. Kişinev: Elan Poligraf.
- Çeribaş, M. (2007). Türklerde Demircilik ve Şamanlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 42, 113-121.
- Çolak, A. P. (1999). Gagauzsko (Tyurksko)-Bolgarskiye Vzaimoslivaniya V Terminologii Tkaçestva. *Україна І Болгарія: Віхи Історичнон Дружби (Матеріали Міжнароднон Конференцін, Присвяченон 120-Річчю Визволення Болгаріи Від Османського Іга)*, 29-31 ЖИВТНЯ 1998 Року, Одеса.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (Dördüncü Baskı). Ankara: Kabalcı Yayıncılık.
- Dağlı, H. (2019). Gagauz Türkçesinde Hayvan Adları ve Fonetik Görünümleri Üzerine Bir Araştırma. *Takvim-i Vekayi*, 7(2), 23-39.
- Demir, N. (2011). Saltık-nâme ve Selçuk-nâme Işığında Gagauz Türkleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks*, 3(2), 5-19.
- Demirci K. (2017). *Türkooloji İçin Dilbilim –Konular Kavramlar Teoriler-* (Dördüncü Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Derleme Sözlüğü*, (1993). IV/XI, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dinç, A. (2004). Gagauz Folklarında Ölüm. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 89-106.
- Dinç, A. (2019). *Pantolonun Tarihçesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dmitriyev, N. K. (1962). K Voprosu O Slovomnom Sostave Gagauzskogo Yazıka. *Stroy Tyurksih Yazıkov*, 271-284.
- Dron, İ. V. (1992). *Gagauzskiye Geografiçeskiye Nazvaniya*. Kişinev: Ştiintsa.
- Dron, İ. V. (2001). O Geografiçeskih nazvaniyah s okonçaniyem –liya. *Studii şî cercetări (Articole selecte)*, 277-279.
- Dron, İ. V. (2001). *Slovar Gagauzskih Geografiçeskih Terminov (Gagauz Geografiya Terminlerinin Laflı)*. Chişinău: Pontos.
- Dron, İ. V. (2001b). Gagauzskaya Terminologiya Po Skotovodstvu Moldavskogo Proishodeniya. *Studii Şî Cercetări (Articole Selecte)*, 342-353.
- Dron, İ. V. ve Kuroglu, S. S. (1989). *Sovremennaya gagauzskaya toponimiya i antroponimiya*. Kişinev: Ştiintsa.
- Efe, K. (2018). Tarihî Türk Lehçelerinde Alıntı Bitki İsimleri. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Derneği*, 7(17), 81-106.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili* (Sekizinci Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdin C. (2020). *Mariya Mercanka'nın "Kadem Kaynaa" Adlı Romanının Söz Varlığı Bakımından İncelenmesi*. (Basılmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Ergin M. (2013). *Orhun Abideleri* (Kırk Yedinci Baskı). Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak/Yayım/Basım/Tanıtım.
- Feyzioğlu, N. (2006). Türk Dünyası'nda ve Anadolu'da Kopuz. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 233-246.

- Filiz, G. (2019). *Kitab-ı Dede Korkut'ta Hayvan ve Bitki Adları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gagauzskiy Slovar*, (Erişim Tarihi: 16.02.2022), <http://sozluk.gagauz.in/>
- Ganiyev, F., Ahmet'yanov, R. ve Açıkgöz, H. *Tatarça-Törekçe Sözlük (Tatarca-Türkçe Sözlük)*. Kazan-Moskova: İnsan Yayınevi.
- Gaydarci, G. A., Koltsa, E. K., Pokrovskaya, L. A. ve Tukan, B. P. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü* (Çev: İ. Kaynak ve A. M. Doğru). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gaydarci, G. A., Koltsa, E. K., Pokrovskaya, L. A. ve Tukan, B. P. (1973). *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık*. Moskva: İzdatel'stvo "Sovestkaya Entsiklopediya".
- Gen, S. (2009). *Harezim Türkçesinden Kazakçaya Hayvanlarla İlgili Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gökyay, O. Ş. (2013). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Gömeç, S. Y. (1996). Kök Türkçe Kaynakların Işığı Altında Eski Türklerde Hükümet. *Gök*, 14, 17-22.
- Gömeç, S. Y. (2017). Eski Türklerde Adalet İşleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 61(364), 33-35.
- Gömeç, S. Y., (2018). Türklerde Aile. *Düşünce ve Tarih*, 4(49), s. 4-15.
- Guboglo, M. N. (2018). Gagauzların Etnik Aidiyeti (Çev: B. Hünerli). *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 67-78.
- Gubolo, M. N. (1971). Gagauzskaya Terminologiya Po Skotovodstvu. *Tyurkskaya Leksikologiya İ Leksikografiya*, 217-236.
- Gülyüz, G. B. (2019). İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler (Maddi Kültür İzleri Işığında). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(17), 201-223.
- Güngör, H. ve Argunşah, M. (1998). *Gagauzlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, Ö. ve Hergüner, G. (1999). Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(5), 38-49.
- Hali, S. ve Rencüzoğulları, S. (2017). İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerde Eğitim. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 6(17), 425-437.
- Hünerli B. (2019). *Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü (İnceleme-Metin)*. Çanakkale: Pradigma Akademi.
- Hünerli, B. (2013). Gagauz Türkçesindeki Çok Anlamlı "Uur (Uğur)" Sözcüğü Üzerine. *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2, 351-358.
- Hünerli, B. (2019). Gagauz Atasözlerinde "At". *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmalar Dergisi*, 16, 108-116.
- Hünerli, B. (2019). Gagauz Atasözlerinde Geçen Aalem Sözcüğü Üzerine. İçinde; *Türk Bitig Türklük Bilimi Araştırmaları, Kırıkkale Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Yıllığı*, (Ed: B. Hünerli), ss. 35-45. Çanakkale: Pradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım.
- Hünerli, B. (2022). Mihail Çakir'in Gagauzca-Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 4(1), 67-80.
- Hünerli, B. ve Arnaut T. (2021). Gagauzlarda Ölüm İle İlgili Örtmeceler. *Milli Folklor*, 132, 140-149.
- İusiumbeli, İ. (2005). Gagauz Türklerinin Mitolojisi Üzerine Bir Deneme. *Milli Folklor*, 68, 208-221.
- İusiumbeli, İ. (2008). *Gagauz Yeri'nde Kadın*. (Basılmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kaplan, M. (1955). Yunus Emre ve Nebatlar. *Türkiyat Mecmuası*, 2, 45-56.
- Kara, A. (2011). *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu) Metin-Tercüme ve Gagavuz Türkçesinde Fiil İstemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karanfil, G. (2009) *Лексика Гагаузского Языка (Nazvaniya Odejdi İ Obuvi)*. Kniga I, Komrat: Tipografiya “Safin-Grup”.
- Karanfil, G. (2013). *Gagauz Leksikologiyası*. II. Kitap. Ankara: Bengü Yayınları.
- Karanfil, G. (2013). Yakın Tarihten Bugüne Gagavuzların Dili: Genel Bir Bakış. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, Sayı. 3(3), 109-114.
- Karanfil, G. (2014). Gagauz Edebiyatında Öykü. İçinde; 6. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, 8-12 Haziran, Komrat, Moldova, ss. 897-902.
- Karanfil, G. *Anroponimika Gagauzov (Liçniye İmena)*, www.turkolog.narod.ru, http://serin.su/Publ/gjullju_karanfil (Erişim Tarihi: 16.02.2022).
- Kaya, M. M. (2018). *Gagauz Türkçesinin “Ana Sözü” Gazetesindeki Söz Varlığı (2012-2016)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kılıç, A. F. ve Sezgin, M. N. (2017). Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinde Değerler Etrafında Tematik Bir Çalışma. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, 10(2), 69-90.
- Kızıldemir, Ö., Öztürk, E. ve Sarıışık, M. (2014). Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 14(3), 191-210.
- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2012). *Kazakça – Türkçe Sözdik (Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü)* (İkinci Baskı). Almatı: 786 bet.
- Kopuşçu, V. (2014). *Nazvaniya Traditsionnih Golovnih Uborov V Tutetskom İ Gagauzskom Yazıkah*. Komrat: Nits Gagauzii İm. M.V. Maruneviç.
- Kopuşçu, V. (2014). *Nazvaniya Traditsionnih Myasnih Blyud V Tuteskom İ Gagauzskom Yazıkah*. Komrat: Nits Gagauzii İm. M.V. Maruneviç.
- Kopuşçu, V. (2016). *Gastronomiçeskaya Leksika v Gagauzskom Yazıke: Nazvaniya traditsionnih blyud*. Komrat: F.E. –P. “Tipografia Centrală”.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Beşinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, R. (2014). Gagavuzlar. *Türk Yurdu*, 318, 55-60.
- Kurat, A. N. (1992). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kuruoğlu, S. S. (1977). Liçniye İmena U Gagauzov. *İstoriçeskaya Onomistika*, Moskva, 180-188.
- Kuzey, M. (2019). Orhun Abidelerinde Türk Mekan Algısı. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 207-220.
- Malacılı, İ. (2002). *Kıpçak Köyün Monografisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mandaloğlu, M. (2013). Eski Türklerde Sanayi, Ticaret ve Maliyetin Ekonomik Açından Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 2(2), 129-150.
- Mandaloğlu, M. (2014). Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 75-93.
- Manov, A. (2001). *Gagauzlar (Hiristiyan Türkler)* (Çev: M. T. Acaroğlu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Maralbek, Y. ve Koçak, M. (2018). Kaşgarlı Mahmut'un Divanu Lügati't-Türk Adlı Eserinde Yer Alan Ölçü Birimleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 88, 187-199.
- Maşkaraoğlu, S. (2018). *Kırım-Tatar Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Moşkov, V. (1904). *Turetskiye Plemena Na Balkanskom Poluostrove* (Tekrar Basım). Chişinău: "Elena – V.I".
- Mustafayev, E. M. ve Şerbinin, V. G. (1996). *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yabancı Dil Yayınları.
- Necipoviç Necip, E. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Üçüncü Baskı). (Çev: İ. Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oğuz, M. Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R.B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Eker, G.Ö. ve Özkan, T. (2014) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (On Birinci Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onay, İ. (2015). İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 516-525.
- Öner, M. (2018). Türkçe Söz Varlığında Eşya Adları Üzerine Notlar. İçinde; *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 25-28 Eylül, Varşova, Polonya, ss. 841-848.
- Özakdağ N. (2012). Gagauz Şairlerinin Şiirlerinde Vatan Kavramı. *Türkoloji Üzerinde Araştırmalar*, 4, 32-49.
- Özakdağ N. (2019). *Valentin Moşkov: Baserabya Gagauzlarının Ağızları (Söz Varlığı)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Özakdağ, N. (2013). *Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış Ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yayınları.
- Özakdağ, N. (2016). Botaniçeskiye Nazvaniya V "Divan Lygat At-Turk" İ İx Sootvetstviya V Gagauzskom Yazıke. *Rossiyskaya Akademiya Nauk Otdeleniye İstoriko-Filologičeskih Nauk Rossiyskiy Komitet Tyurkologov, Rossiyskaya Tyurkologiya* (1), Kazan, Moskva, Ss. 62-66.
- Özakdağ, N. (2018). Gagauz Türkçesinin Söz Varlığında Toy Kelimesi Üzerine. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 127-137.
- Özakdağ, N. (2018). Gagauz Yazı Dilinde Göz İle Kurulmuş Deyimlerin Oğuz Grubu Türk Yazı Dilleri İle Karşılaştırılması. *STAD Sanal Türkoloji Dergisi*, 3(2), 50-70.
- Özakdağ, N. (2019). Gagauzcanın Söz Varlığında Bayram ve Yortu Kelimeleri. *Turkish Studies*, 14(2), 765-781.
- Özakdağ, N. (2021). Vlad-Demir Karagançu. İçinde; *Türkçe Hikâye Evreni Türk Dünyasından Seçmeler Aktarmalar*, (Ed: E. Karagöz), ss. 97-98.
- Özçelik, İ. (2019). Türk Kültüründe Ev-Bark Kavramlarına Dair Bazı Tespitler. İçinde; *Altay Toplulukları Mesken ve Mesken Kültürü, Türkiye Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları*, İstanbul, Türkiye, ss. 41-51.
- Özden, M., Doğan, L. ve Bayraktar, F. S. (2018). *Trakya Ağızları Sözlüğü (Cilt I-II)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Matbaası.
- Özkan, N. (1999). Gagauz Türk Edebiyatı. İçinde; *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi C 12*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, N. (2012). Gagauz Türkçesi. İçinde; *Türk Lehçeleri Grameri* (İkinci Baskı), (Ed: A. B. Ercilasun), ss. 81-170, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- Özkan, N. (2017). *Gagavuz Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Özkan, N. (2018). Gagavuz Türkçesinde Yabancı Unsurlar. İçinde; *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni, Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, 15 Şubat, Bursa, ss. 181-190.

- Özşahin, M. (2011). *Başkurt Türkçesinin Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özşahin, M. (2013). Kıpçak Söz Varlığında Mevsimler. *Turkish Studies*, 8(4), 1187-1196.
- Öztekten, Ö. (2007). Türk Dilinde Güne Bağlı Zaman Sözlere. İçinde; *Uluslararası Sürekli Altayistik Konferansı Bildirileri*, 22-27 Haziran 2003, Ankara, Türkiye, ss. 347-358.
- Öztürk, M. (2018). Gagauz Kültürünün Türk Kültürü İle Mukayesesi. İçinde; *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni, Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, 15 Şubat, Bursa, Türkiye, ss. 161-169.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pokrovskaya, L. A. (1966). O Proishojdenii Dialektov Gagauzskogo Yazıka. *Voprosi Dialektologii Tyurskih Yazıkov*, 4, 54-58.
- Pokrovskaya, L. A. (1983). Ob İstoriko-Etničeskih Faktora Formirovaniya Dialektnih Različiy Gagauzskogo Yazıka. *Arealniye İssledovaniya V Yazıkoznanii İ Etnografi (Yazık, Etnos)*, 147-150.
- Pokrovskaya, L.A. (2017). Gagauzların Hristiyan Dinî Terminoloji Sistemindeki Müslümanlıkla İlgili Unsurlar (Çev: B. Hünerli). *Kesit Akademi Dergisi*, 7, 421-427.
- Rasonyi, L. (1971). *Tarihte Türklük*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Rayman, H. (2014). Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler. *Millî Folklor*, Sayı. 53, 10-15.
- Roux J. (2017). *Türklerin Tarihi* (İkinci Basım). (Çev: A. Kazancıgil ve L. Arslan Özcan). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Sarıca, B. (2008). Kutadgu Bilig’de Komutan Ve Ordunun Nitelikleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), 87-105.
- Sarıççek, M. (2018). Tarihsel Roman Ve Gagauz Dilinin İlk Romanı: Uzun Kervan. İçinde; *1. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni, Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, 15 Şubat, Bursa, Türkiye, ss. 171-179.
- Sevinç, C. (2018). *Dimitri Karaçoban’ın Şiirlerindeki Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Soruçanu, E. *Gagauzskiy Yazık i Ego Diyalekti*. http://altaica.ru/LIBRARY/turks/gagauz_dili.pdf (Erişim Tarihi: 16.02.2022)
- Şahin, E. (2013). Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Üleştirme Sayıları. *Dil Araştırmaları*, 12, 97-116.
- Şenaysoy, S. (2016). *Eski Türkçede Sayılar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Şirin, H. (2019). Türkçede Yoğurt. *Türk Dili*, 117(811), 4-15.
- Tanasoglu, D. (2009). *Uzun Kervan (Caravanâ in secole)*. Ankara: Gündüz Yayıncılık
- Tatlı, T. (2004). *Kültürümüzde ve Divan Şiirinde Para Değerleri ve Ölçü Birimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (2014). *Türk Dilleri*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z. ve Eker, S. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tukan, B. P. (1965). Vulkanеştskiy Dialekt Gagauzskogo Yazıka. *Avtoreferat Disertatii Na Soiskaniye Uçenoy Stepeni Kandidata Filologičeskih Nauk*, Moskva.
- Tukan, B. P. (1968). Sostav Leksiki Vulkanеştskogo Dialekta Gagauzskogo Yazıka. *Voprosi Leksikologii Leksikografiki*, 147-177.
- Turan, O. (2016). *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi* (Dördüncü Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Derleme Sözlüğü*, (Erişim Tarihi: 16.02.2022), <https://sozluk.tdk.gov.tr/>

- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Tarama Sözlüğü*, (Erişim Tarihi: 16.02.2022), <https://sozluk.tdk.gov.tr/>
- Türktaş, M. M. (2019). Türklerde Ad Verme İle İlgili Bazı Tespitler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 17, 34-44.
- Uçkun, R. (2010). Gagauz Halk Kültüründe Geleneksel Kadın ve Erkek Giyimi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 165-172.
- Ulutaş, S. Ö. (2018). Gagauzların Dininde Eski Türk İnançlarından İzler. İçinde; 1. *Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni, Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, 15 Şubat, Bursa, Türkiye, ss. 279-288.
- Uzun, D. F. (1999). Nekotoriye Osobennosti Govorov Komratsko-Çadirlungskogo Dialekta. *Sbornik Nauçnih Trudov, İstoriya. Etnografiya. Obrazovaniye. Kultura*. Komrat Devlet Üniversitesi Yayınları, Komrat, 2, 70-72.
- Uzun, D. F. (1999). Nekotoriye Osobennosti Govorov Vulkanеştского Dialekta. *Sbornik Nauçnih Trudov, İstoriya. Etnografiya. Obrazovaniye. Kultura*. Komrat Devlet Üniversitesi Yayınları, 2, 73-75.
- Ünalın, S. ve Öztürk, H. (2008). İslamiyet'ten Önce Türkler'de Eğitim ve Öğretim. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 89-109.
- Yıldız, O. (2019). *İslam Öncesi Türklerde Spor Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yılmaz, A. H. (2016). Türklerde Ölüm Anlayışının Çağdaş Türk Resminde Göstergibilim Açısından İncelenmesi. *İdil Dergisi*, 5(20), 249-274.
- Yılmaz, S. (2012). Türk Savaş Sanatı ve Stratejisi. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1-7.
- Yudahin, K. K., (2011). *Kırgız Sözlüğü* (Birleştirilmiş Birinci Baskı). (Çev: A. Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zajaczkowski, W. (1953). Terminologia zeierzat domowych u Gagauzow. *Rocznik Orientalistyczny*, XVII, 386-392.
- Zayonçkovski, V. (2018). Gagauzların Etnogenezine Dair (Çev: B. Hünerli). *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 14, 261-267.